

57543

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TARİHİ KENT DOKULARININ
ÇAĞDAŞ KORUMA İLE CANLANDIRILMASI VE
YENİ YAPI TASARIMLARI**

GALATA SURIÇİ BÖLGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mimar **Hüseyin YILDIRIM**

57543

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Y. Doç. Dr. Bülent ÖZBİL

İSTANBUL, 1996

İÇİNDEKİLER

ÖZET

SUMMARY

BÖLÜM1: GİRİŞ	1
1:Amaç, Kapsam ve Çalışmada İzlenen Yol.....	1
BÖLÜM 2: DÜN, BUGÜN ve YARIN KAVRAMLARI SÜRECİNDE “YAŞANABİLİR ÇEVRE” OLGUSU ve TANIMLAR	4
2.1:Çevre Kavramı ve Tarihi Kent -Tarihi Kent Dokusu Tanımları.....	5
2.2:Tarih Bilinci ve Tarihi Kent Dokusu Oluşumu.....	8
2.3:Tarihi Kent Dokularında Değişme, Eğilimler ve Sorunlar.....	10
2.4:Tarihi Kent Dokusunu Canlandırma Eski - Yeni İkilemi, Tarihsel ve Modern Çevre Bilinci.....	12
BÖLÜM 3: TARİHİ KENT DOKUSUNUN CANLANDIRILMASINDA KÜLTÜREL DUYARLILIĞIN ve SÜREKLİLİĞİN ETKİSİ	14
3.1:Kültür Kavramı ve Bilinci.....	14
3.2:Tarihi Kent Dokularının Canlandırılmasında Kültürel Sürekliliğin Önemi.....	16
BÖLÜM 4: TARİHİ KENT DOKUSUNUN ÇAĞDAŞ KORUMA ve PLANLAMA YAKLAŞIMLARI İLE CANLANDIRILMASI	18
4.1:Çağdaş Koruma Kavramı ve Korumanın Amacı.....	18
4.2:Koruma ve Canlandırmanın Gerekçeleri.....	20
4.3.1:Kültürel Gerekçe.....	21
4.3.2:Ekonomik Gerekçe.....	21
4.3.3:İşlevsel Gerekçe.....	22
4.3.4:Siyasal Gerekçe.....	22
4.4:Tarihi Kent Dokusunun Korunmasında Planlama Yaklaşımları.....	23
4.5:Korumada Değişme ve Eskiyle Yeninin Eklemlenmesi Sorunu.....	27
BÖLÜM 5: TARİHİ KENT DOKULARINDA YENİ YAPI TASARIMLARI, BATI ÜLKELERİNDE ve TÜRKİYE’DE UYGULAMAYA YÖNELİK ÖRNEKLERİN İNCELENMESİ	31
5.1:Batı Mimarlığı ve Tarihi Kent Dokularındaki Yeni Yapı Tasarımları.....	32
5.1.1:Endüstri Devrimi Öncesi Dönemin Tarihi Kent Dokularına Etkisi.....	32
5.1.2: Endüstri Devrimi Dönemin Tarihi Kent Dokularına Etkisi.....	34
5.1.3: Modern Mimari ve Etkisindeki Akımlar Döneminin Tarihi Kent Dokularına Etkisi.....	40

5.1.4: Post-Modernizm ve Sonrasındaki Akımlar Dönemin Tarihi Kent Dokularına Etkisi.....	58
5.2: Türk Mimarlığı ve Tarihi Kent Dokularındaki Yeni Yapı Tasarımları.....	68
5.2.1: Cumhuriyet Öncesi Dönemin Tarihi Kent Dokularına Etkisi.....	69
5.2.2: Cumhuriyet Sonrası Dönemin Tarihi Kent Dokularına Etkisi.....	79
5.3.: Günümüz Tarihi Kent Dokularında Yeni Yapı Tasarımları.....	93
5.3.1: İmitasyon - Kopya Etme Anlayışı.....	97
5.3.2: Kontrast - Zıtlık Yaratma Anlayışı.....	99
5.3.3: Geleneksel - Yöresel Anlayış.....	101
5.3.4: Alıntı - Çağrıştırmaya Anlayışı.....	105
5.3.5: Mekansal Yorumlama Anlayışı.....	111

BÖLÜM 6: İSTANBUL KENTİ ÖRNEĞİNDE GALATA SURIÇİ BÖLGESİ TARİHİ KENT DOKUSUNUN CANLANDIRILMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....

117

6.1: Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi.....	117
6.2: Bölgenin Genel Tanımı.....	118
6.3: Bölgenin Tarihsel Gelişimi.....	120
6.4: Bölgenin Bugünkü Kullanım Analizleri	136
6.4.1: Yapısal Analizler.....	136
6.4.1.1: Topoğrafik Yönden.....	136
6.4.1.2: Tipolojik Yönden.....	137
6.4.1.3: Biçim ve Üslup Yönünden.....	139
6.4.1.4: Ulaşım Yönünden.....	141
6.4.2: Mekansal Analizler.....	142
6.4.3: Sosyo-Kültürel Analizler.....	143
6.4.4: İstatistiksel Analizler.....	144
6.5: Bölgenin Bugünkü Yapısal Değişimi.....	144
6.6: Galata Suriçi Bölgesinde Canlandırma-Yenileme Kriterleri.....	152

SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....

158

EKLER.....

162

KAYNAKLAR.....

163

ÖZET

Günümüzde hızlı kentleşme olgusuyla başlayan ve giderek artan düzensiz, plansız ve karmaşık yapılaşmalar sonucu, fiziksel, sosyal, kültürel ve dolayısıyla bunların ayrılmaz bir parçası olan Tarihi Çevreler olumsuz yönde etkilenmektedir. Ülkemizde yaşanan kentleşme olayında sanayi ve hizmetlerin aşırı merkezileşmesi tarihi kent dokularını da etkileyen birçok bölgede yoğunlaşma eğilimi göstermiş, planlama hedefleri gerçeğe dönüşemeyince her alanda tüketim söz konusu olmuştur.

İnsanların çevrelerine kattıkları her türlü davranıştan etkilenen tarihi kent dokuları, hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı toplumsal değişim, yabancılaşma, bilinçsizlik ve yanlış politikalar sonucu kimliklerini yitirmektedirler. Tarihi anıt ve binaların, eski kent dokularının, taşınır ve taşınmaz tüm kültür varlıklarımızın giderek tükeniyor olması ve bunların korunup yaşatılması sorunu, kentleşme ya da kentleşememe sonucu oluşan olumsuzluklar içerisinde birincil önem taşımaktadır. Anıtsal ve mimari yapıtların korumaya gerekli önemi vermeyen birçok ülkede bile ayakta kaldığı düşünülürse bunların dışında kalan geleneksel konut alanları, kültürel ve sanatsal açıdan değerli tarihi kent dokularının da çağdaş, yaşayan mekanlar haline dönüştürülmesi, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik kazanç elde etmek açısından kaçınılmazdır.

Tarihi kent dokularının yalnızca müzeler ya da turistik alanlar olarak değil, onarılıp yeniden kullanılarak, gelişen çağdaş şehirlerin tamamlayıcı parçaları olması sağlanmalıdır. Bunu yaparken çağdaş koruma çerçevesinde eskinin ölçek ve dokusuna sadık kalmak, küçük müdahalelerle, yeni yapıların var olan dokuyla birlikte yaşamasını sağlamak, daha güzel ve yaşanabilir çevre yaratmak açısından önemlidir.

Kültür tarihimizin kalıntılarını ve farklı dönemlerin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşantılarını yansıtan, kullandıkları gereçlerle bugün hala hayranlık uyandıran tarihi kent dokularındaki bu mirası gelecek kuşaklara aktarmak, onların içerdikleri sanatsal ve yapısal özellikleri kavramak ve bu doğrultuda yeni yapılar yapmak gereği ortadadır.

Geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi gören tarihi kent mekanlarının kavranmaları yanında, sürekliliklerinin sağlanması konusunda yapılacak planlama çalışmaları, çağdaş koruma ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle hem doku ve karakter, hem de sosyal yaşam ve ilişkiler yönünden bir dönemin izlerini taşıyan tarihi kent merkezlerinin yenileme ve düzenlenmesinde tarihi yapılara saygı ile yaklaşan, tarihi geleneksel dokuyu yaşatmayı ön planda tutan ve günümüz ihtiyaçlarına cevap verip kentsel imaj kalitesini yükselten öneriler üzerinde durulması gereklidir. Bu anlamda tarihi kent dokularında yapılacak yeni yapı tasarımları dokunun bütünlüğünü bozmadan, görsel uygunluk sağlayıp bir öz oluşturacak biçimde yapılmalıdır. Kısaca gelecek geçmişin yok edilmesi pahasına değil, tarihi devamlılığın korunması esas alınarak, çağa uygun çözümlerle oluşturulmalıdır.

İşte bu düşünce çerçevesi içinde, eski tarihi kent dokularının gelişimi, düzenlenmesi ve yeniden canlandırılması amacıyla yapılan bu tez çalışmasında, konunun sorunları kavramsal ve pratiksel olarak iki ana bölümde ele alınmıştır. Kavramsal açıklamaların yer aldığı ilk beş bölümde şu düşünceler yer almaktadır:

1. Bölümde; Tarihi kent dokularında çağdaş koruma ve yeni yapı tasarımları konusuna genel bir yaklaşım getirilerek giriş yapılmıştır.1
2. Bölümde; İnsan - çevre ilişkileri göz önüne alınarak, yaşanabilir çevre olgusu üzerinde durulmuş, çevre kavramı, tarihi kent - tarihi kent dokusu tanımları yapılmış, tarihi kent dokusunun oluşumu, gelişimi, sorunları ve canlandırılması gereksinimleri üzerinde durulmuştur.
3. Bölümde; Tarihi kent dokularının korunması ve canlandırılmasında önemli rol oynayan kültürel süreklilik olgusu ve kültürel duyarlılığın önemi ele alınmıştır.

4. Bölümde: Tarihi kent dokusunun korunması ve canlandırılmasında ortaya çıkan sorunlar, gereksinimler, çağdaş korumaya yönelik yaklaşımlar, korumada değişime ve eski - yeni ikilemi üzerinde durulmuştur.

5. Bölümde: Tarihi kent dokularının yapısal gelişimi Batı mimarlığı ve Türk mimarlığı başlıkları altında incelenerek, günümüz tarihi kent dokularında yeni yapı tasarım anlayışları dış ülkelerden veya ülkemizden uygulamalı örneklerle değerlendirilmiştir.

6. Bölümde ise: pratiksel açıdan İstanbul kenti örneğinde kent merkezi ile iç içe olan Galata Suriçi Bölgesi'nin genel bir tanımı yapıldıktan sonra, tarihi süreç içindeki mekansal değişimi irdelenmiş, bölgedeki analiz çalışmaları ile birlikte canlandırma - yenileme kriterleri üzerinde bazı bulgular ortaya çıkarılmıştır.

Sonuç bölümünde de genel olarak tarihi kent dokularında yapılacak yenileme çalışmalarında önemli olan değerlerin altı çizilerek, görsel bütünlük ve bağlamsal uygunluk konusunun tarihi kent dokularında yapılan çalışmalardaki önemi üzerinde durulmuştur.

SUMMARY

Today, the physical, social, cultural and historical environment which are consequently an integral part of these are affected negatively because of the unsteady, casual and complex constructions which start with the fact of rapid urbanization and increase gradually. In the fact of urbanization in our country, the excessive centralization of industry and service sectors is disposed to condensate in many regions where the historical urban fabrics are also affected but a consumption in all fields occurred when the planning aims did not come true.

The historical urban fabrics that are affected by every sort of behaviours that people reflect to their environments are losing their identities in the result of social changes, becoming alien, mistake politics and unawareness which are caused by rapid urbanization. It is primarily important within the negotiations which are caused by urbanization or non-urbanization, that are historical monuments and buildings, old urban fabrics, all are movable and immovable cultural existence are gradually coming to an end and that the problem of their conservation. Considering that the monumental and architectural buildings remain standing even in many countries which do not give adequate importance to conservation, it becomes unavoidable to convert traditional residential areas and historical urban fabrics which have so much cultural and artistic value to a contemporary and living places in order to gain socio-cultural and socio-economic profits.

The historical urban fabrics which are being used only as museums and touristic places should have been complementary pieces of developing contemporary urbans by the way of restoration and reuse. Meanwhile, it is important to preserve the scale and fabric of old in the limits of contemporary conservation and to make new buildings live together with the existing fabric by using little interventions, in order to create a more beautiful and habitable environment.

The necessity of translating this inheritance of historical urban fabrics which reflects the residue of our cultural history and social, economic and cultural aspects of different periods and still causes admiration with the materials used, to future generations, of understanding the artistic and structural properties of them and constructing new buildings in this line is clear.

Beside the understanding of historical urban places which are the bridges between past and future, the planning works about providing their permanence will be possible with the contemporary conservation. So, in renovation and organization of the historical urban centers which carry the traces of the period from the point of both fabric and character and social life and relations, it is necessary to dwell upon the proposals that approach the historical buildings respectfully, that give importance to make the historical traditional fabric live and that meet today's needs and that elevate the urban image quality. In this should be made without damaging the entirety of the fabric and forming an essence by providing a visual suitability. Briefly, the future should be formed not by destroying the past but giving importance to conservation of permanence and with solutions suitable for the age.

In this work of thesis, which has been prepared in the aim of the development, organization and reconstruction of old historical urban fabrics, the problems of the subject has been examined in two main parts: conceptual and practical. In the first five parts where the conceptual informations appear, these thoughts are involved:

In the 1st part; an introduction is made with a general approach to the contemporary conservation in the historical urban fabrics and new building designs.

In the 2nd part; considering the human-environment relation, the fact of habitable environment is dwelled upon, the concept of environment, the definition of historical urban- historical urban fact are made and the necessity of the formation, the development the problems and reconstruction of historical urban fact are dwelled upon.

In the 3 rd part; the fact of permanence and the importance of cultural sensitivity which play an important role on the conservation and reconstruction of historical urban fabrics.

In the 4 th part; the problems that appear in conservation and reconstruction of historical urban fabric, the necessities, the approaches to contemporary conservation, changes in conservation and the dilemma of old and new are dwelled upon.

In the 5 th part; the structural development of historical urban facts is examined in two headlines: western architecture and Turkish architecture and the new building desings of today's historical urban facts are appreciated with the practical examples from our country and foreing countries.

In the 6 th part; after making a general definition of Galata Suriçi Region which is with in urban center in the example of Istanbul, its dwelling change is examined in historical period and some findings about the criterions of reconstruction and renovation with the analiysis work in the region are brought to light.

In the conclusion part; generally the values, which are important for the works of renewal that will be made in historical urban fabrics are emphasized and the importance of visual entirety and contextual suitability in the works on historical urban fabrics is dwelled upon.

BÖLÜM 1: GİRİŞ

"Yalnız bir öğretmenim var; geçmiş,

Yalnız bir eğitimim var; geçmişin incelenmesi" Le Corbusier

1.1: Amaç, Kapsam ve Çalışmada İzlenen Yol:

Bir Fransız eleştirmeni Pierre Schneider; genç bir mimarın yapacağı en önemli işin yeni binalar tasarlamak yerine hala kullanılabilir nitelikte olan eskilerden yararlanma yollarını aramak olduğunu ileri sürmektedir." Eski binaların açıkça tercih edilmesi ve eski olan herşeye duyulan yaygın ilgi, birçok günümüz yapıtındaki ruhsuz, makinevari özelliklere karşı oluşan doğal tepkinin anlatımıdır" demiştir.

Yine benzer bir yaklaşımla Alman mimar Gottfried Böhm; "mimarların geleceği, ülkeyi yeni yapılarla donatmaktan çok, kentlerimizi ve köylerimizi, işlevler, yapılar ve malzemeler arasındaki karşılıklı ilişkiyi kurarak yeniden düzene sokmakta yatmaktadır; bu karşılıklı ilişkiler eskiyle yeninin, maddi ve manevinin uyumunda, esnekliği ve değişkenliği gerektirir"demektedir.(Raev S., 1990).

Gerçekten de her geçen gün büyük bir hızla gelişen dünyada, aşırı nüfus artışı, köylerden kentlere göç, plansız yapılanmalar, yangınlar, depremler ve savaşlar vb. olaylar kentlerdeki zengin tarihi mirası yoketmekte, toplumsal ve fiziksel yapıyı giderek bozuluma uğratmaktadır. Ekonomik gelişmenin henüz olgunlaşmadığı, kültür ve eğitimin hala büyük sorun olduğu, nüfusun ve göçün bir türlü önlenemediği, bu konularda çok büyük sorunların yaşandığı ülkemizde de kentlerimizdeki eski tarihi dokular büyük zararlar görmüş, canlandırma ve yaşatma için yeterli duyarlılık gösterilmemiştir.

Çok pahalıya mal olan çevre geliştirme projeleri yanında, bir bölümü kullanılır durumda olan altyapıyı değerlendirip, kent merkezleri ile doğrudan ilgili yeni ofis, eğlence merkezleri, dükkanlar, konut yapımları, alışveriş merkezleri, bürolar vs. yapmak, çoğu terkedilmiş ve bakımsızlıktan çürümüş kentsel mekanları yeniden keşfedip kullanıma hazır

hale getirmek gereği artık kaçınılmazdır. Bunu yaparken insanların tarihi bölge ile bütünleşmesi ve tarihi kültürden etkilenmesi gerekir. Bunun yanında sahip olduğumuz tarihi kent dokusunun korunması ve yeniden kullanıma açılması oradaki halk kültürünün yeniden canlandırılması ile mümkün olacaktır. Ancak Türkiye gibi genç ve dinamik toplumlarda, toplumsal ve fiziksel yapı önemli değışmelere sahne olmakta, kültürel yetersizlik de buna eklenince, tarihi kentlerimiz kimliklerini yitirmektedir.

Şüphesiz kent yaşayan bir organizmadır. Dolayısıyla sürekli bir biçimde yenilenir, değışim gösterir. Ancak değışimin boyutları kontrolden çıkmıştır. İnsanlık; sanayileşme, göç, yabancılaşma ve yozlaşma sürecinde çok sıkıntılı bir dönem geçirmekte doğal çevresini ve kültürel birikimini yok etmektedir. Tarihte insanların, insana özgü yaşamak için üretmek durumunda olma çabasının sonucu olan kent ve kent mekanlarını, bugün insanlar yaşayabilmek için tüketmek zorundadırlar. Bugüne kadar getirdikleri tarihlerini, sahip oldukları tüm insani ve kültürel değerlerini yalnızca ve yalnızca tüketmek durumundadırlar.

Bununla birlikte çağımız tüm insanlık tarihinin ve kültürünün birikimine, bilim ve teknolojinin olağanüstü imkanlarına karşın, içinde bulunduğu çelişkilerin çıkmazında olduğu bir çağdır. 21.y.y'a doğru özellikle tüm insanlığın ortak değeri olan tarihi kentler kültürel yıkıma uğramakta, kimliklerini yitirmektedirler. Yazık ki, teknoloji ve iletişim çağında olduğumuz bu iletişimsizlik ortamında, temel insan ihtiyaçları ve hatta kültürel yaşam giderek yasadışı güçlerin eline geçmiş ve kentlerimizin bugünkü duruma gelmesine neden olmuştur. Oysa 21.y.y'da kent yaşamının geleceği ekonomik, sosyal ve kültürel bütünlük içinde, demokratik ve katılımcı bir anlayışla planlama ve kentlerin kimliklerini bozmadan, doğal ve kültürel değerlerini gelecek kuşaklara aktarabilme çabasını güden bir anlayış biçiminde olmalıdır. Bunu yaparken geçmişı koruma çabasının olduğu kadar, bugünün gerçeklerine uyarlanması da zorunludur. Öyleyse Tarihsel Çevrede yapılacak yeni mimarlık ürünleri nasıl tasarlanmalıdır?

Bu kaygı batı dünyasında özellikle 1960 sonrasında kapsamlı bir şekilde ele alındığı halde, ülkemizde akademik çevreler dışında bu konuya duyarlı olanların sayısı oldukça sınırlı olmuştur. Tarihsel çevrelerin güncel mimarlıkla nasıl bütünleşeceği konusu, onu yok etmeksizin korumanın yanında, çağın yaşam koşullarına uygun tasarımlar yaparak ele alınmalı, belki yeni formlar, yeni görüntü biçimleri sunmak değil de, yeni anlama biçimleri, yeni algılama biçimleri önermek şeklinde değerlendirilmelidir.

İşte bu çalışma kent merkeziyle bir arada olan eski tarihi kent dokularını yaşatma konusunda ne kadar duyarlı olmak gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Her şeye rağmen hala gerek İstanbul'da gerekse de Türkiye'de belirli bir tarihi yoğunluğu barındıran kentlerimiz bulunmaktadır. Amaç; sahip olduğumuz tarihi kent dokularının ve mekanlarının, o toplumu oluşturan bireylerin kültürel, sosyal ve ekonomik yaşantılarına bağlı olarak gelişimlerini, değişimlerini irdelemek ve bu dokuları canlandırmak olmalıdır.

Bu bağlamda yapılan bu tez çalışmasında, mimarlığın insanlara yaşanabilir çevre ve mekanlar yaratmak için var olduğu düşüncesinden yola çıkarak çevre kavramı, tarihi kent dokusu ve bu dokuların canlandırılmasının gereksinimi üzerinde durulmuş, tarihi kent dokusu canlandırmada eski - yeni ikilemi yaratılmasında kültürel sürekliliğin rolü ortaya konmuş, geçmişle bağın mimarlık yönünden devamı için en önemli yolun koruma çabası olması gerektiğinin altı çizilerek çağdaş koruma ve planlama ilkeleri araştırılmış ve tarihi çevrelerde yeni yapı tasarım anlayışları dış ülkelerden ve ülkemizden çeşitli örneklerle incelenmiştir. Uygulamalı örnek olarak ise sur içindeki eski İstanbul'un ilk dışarı taşması olan Galata yerleşmesi seçilmiş, bölgenin genel tanımlaması, tarihsel gelişimi ve bugünkü analiz çalışmalarından sonra, yenileme - canlandırma konusunda tasarım kriterleri oluşturulmuştur.

BÖLÜM 2: DÜN, BUGÜN ve YARIN KAVRAMLARI SÜRECİNDE "YAŞANABİLİR ÇEVRE" OLGUSU ve TANIMLAR

Eski tarihi kent dokuları ve yapıları, uzun süreden beri güncel değeri olmadığı ve çağın ihtiyaçlarına cevap vermediği gerekçeleri ile bir kenara itilmiş, değer kaybetmişlerdir. Ancak bugün modern gereksinimleri içermemelerine rağmen, eski şehir dokularının ve tarihsel yapıların günümüzün teknik yöntemleri ile planlanmış şehirlerden ve yapı gruplarından daha çok yaşayan çevre kavramına uygun olup olmadığı tartışma konusu olabilir.

Çevre konusunda yeterince duyarlı olmadığımız ortadadır. Nedeni kendileme olgusunda ve yabancılaşma kavramlarında yatmaktadır. Aydın Boysan bu konuda şunları söylemektedir: "Eski kentlerimizdeki yaşama birimlerinde, insanlar birbirlerini tanımasa bile, hiç olmazsa " göz aşinası " olurdu. Bu hiç olmazsa bir yakınlaşma başlangıcıydı. Ortak mekanların boyutları ufaldıkça, insan ilişkilerinde yakınlaşma oluyordu. Caddeler genişledikçe, binalar irileştikçe, insan ilişkilerinde uzaklaşmalar başladı. Vahşileşen kent boyutları; orada yaşayan insanları küçültüp aşağıladı. Ve küçümsendiği duygularına kapılan insan yaşadığı mekana yabancılaştı. Yabancılaşma sevgisizliği doğurdu." (Boysan, A.,1991)

İnsanların bilgi ve kültür birikimi ile çevresindeki tüm zenginlikleri kullanarak yarattığı bugünkü yeni çevreler, toplumların kültür yapılarına ve sosyal yaşantılarına bağlı olarak oluşmuş ve o toplumun kimliği olmuştur. W. Churchill'in " biz binalarımıza biçim verdik ve sonra binalarımız bize biçim verdi " sözü bu etki tepkinin en iyi anlatımıdır.

Günümüz kentleri dün, bugün ve yarını birleştiren dinamik bir gelişim süreci içindedirler. Üç zamanlı bu bileşim sanırım en çok tarihi çevrelerde kendini göstermekte veya önem kazanmaktadır. Bu olgular şu düşünceler bağlamında algılanmıştır:

Geçmiş (dün) : Doğanın en çıplak olarak duyu organlarıyla algılanmasının doğal oluşumu

Bugün (şimdi) : Geçerli olan doğanın sınırlarının ötesine geçme olgusu;

Gelecek (yarın) : Hız, teknoloji; doğaya tam anlamıyla sahip olma, doğaya hükmetme isteği.

İnsanların yaşadıkları çevrelere yabancı olması, onu sevmemesi bu zaman dilimleri arasındaki kurulamayan köprülerden doğmaktadır. Oysa geçmişi önce bugüne, sonra geleceğe bağlayan kültürel sürekliliği keskin bir bıçakla kesmedikçe, ne tüm insani değerlerimiz, ne de yaşanabilen mekanlarımız kaybolur.

2.1: Çevre Kavramı ve Tarihi Kent - Tarihi Kent Dokusu Tanımları

Canlı varlıkların varolması, varlıklarını devam ettirebilmesi, şüphesiz yaşadığı çevreye, onun yaşanabilir koşullara sahip olmasına bağlıdır. Canlı ve cansız varlıkların karşılıklı birbirlerini etkilemesinin sonucu olarak oluşan çevre, sürekli değişim gösteren bir olgudur ve öncelikle insanın duyarlılık gösterdiği, tepkide bulunduğu her türlü koşulda meydana gelen değişimleri kapsamaktadır. Denebilir ki, çevreyi biçimlendirmede en önemli faktör olan insan, doğal çevre içinde oluşturduğu fiziksel çevrede sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik vb. etkenlere bağlı olarak sürekli yenilenir, değişir, gelişir.

Çevre kavramını genel olarak tanımlarsak:

" İnsan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da süre içinde dolaylı veya dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır. Tanım insanla birlikte tüm canlı varlıklar, cansız varlıklar ve bunları etkileyebilecek herşeyi kapsar. Bu öğeler göz önünde tutulursa çevre, canlı ve cansız varlıkların karşılıklı etkileşimlerinin bütünüdür. Çevrenin canlı öğeleri nüfus türleri; yani insanlar, bitki örtüsü, hayvan topluluğu ve mikroorganizmalardan oluşur. Cansız öğeler ise iklim, hava, su ve yeryuvarının yapısıdır. Cansız öğeler canlıları etkileyip onların eylemlerini güçlendirirken, canlılar da cansızların konumlarını, yapılarını belirleyen etkilere sahiptirler."(Keleş, R. - Hamamcı, C . 1993). Bir başka deyişle," Çevre, canlı varlıkların duyarlılık gösterdikleri ve gereğinde tepkide bulunabilecekleri her türlü nesne,

koşul ve güçlerden meydana gelmekte uyarıcı "stimulus"lerin şiddet ve yönlerinde değişimleri de kapsamaktadır. Bu tanıma bakarsak insanı etkileyen, dolayısıyla fiziksel anlamda bir kontrolü gerektiren çevrenin varlığından söz etmek için, insanın o çevrenin - ya da çevreyi meydana getiren bileşenlerin her birinin- varlığını dolaysız (genellikle bilinçli olarak) veya dolaylı bir şekilde (genellikle bilinçsiz olarak) duyması gerektiğini görürüz. Böylece insanın çevresi etrafında bulunan çeşitli nesne, koşul ve güçler arasında, onu doğrudan doğruya veya dolaylı bir şekilde etkileyenlerin meydana getirdiği bir etkenler takımı olarak da tanımlanabilmektedir." (Yücel, A.,1971)

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi çevre, insan yaşamının mekan - çevre yaşantısı üzerine dayandırıldığını ortaya koymaktadır. Çevreye katılan her şey çevrenin bir parçası olarak geri yansıyacaktır. Geçmişe ait verilerin göstergesi olan taşınabilir veya taşınmaz her türlü ögenin yer aldığı çevreler durumunda olan tarihi kentler de, oluşturuldukları devirlerin sosyal, ekonomik, kültürel, teknolojik yönlerini ve ayrıntılara inildiğinde, o toplumun beğenilerini, dinlerini, yaşamlarını yani kültürlerini yansıtır. Burada bir kimlik olgusu ortaya çıkmaktadır. Bir kentin kültürünün görsel simgeleri olan yapılar ve kent dokuları o toplumun kimlik göstergesidirler.

Çevre yaratmada geçmiş deneylerden ders almak ve gelecek için hazırlanmak çağdaşı yakalamada birinci basamağı oluşturur. Yani Doğan Kuban'ın (1996) dediği gibi, "bizim için tarihin ne olduğundan çok tarihin nasıl yorumlandığı çevrenin oluşması açısından daha önemlidir." O halde tarihi kent mekanlarını bu çerçevede içinde değerlendirmek doğru olacaktır.

"Tarihsel" sözcüğü, sözlük anlamı olarak "geçmiş dönemlerden kalan, tarih ve sanat açısından değer taşıyan bir şey için kullanılır."(*)

"Eski bir obje veya yapı geçmişle ilgili araştırmalar için tarihsel bir belge olma niteliği taşır. Tarihsel belge niteliğinde olan bir yapı, iki şekilde böyle bir değer kazanmaktadır.

(*) Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986, sf: 11264.

- a) Tarihsel bir olay ya da kişilerle bağlantılı olarak,
- b) Tarihsel bir sürecin tanımlayıcısı belgeler olarak. (Sönmez N.,1988).

"Değişik evrelerdeki her toplumun yarattığı fizik mekanlar o toplumun kültürel yapısının bir özdeksel (maddi) kalıntısını oluşturmuş, bir sonraki evre için bu kalıntılar -eski-nitelemesi ile damgalanırken nitelik ve nicelik açısından tüm eskimeyi de içermiş ve insanoğlunun kültürel evriminin birer parçası olması nedeni ile de -tarihi- nitelik kazanmıştır."(Aysu E.,1976)

Yapıların tarihsel nitelik kazanmasında” zaman” kriterinin etkisi çeşitli sorunlar yaratmaktadır. “Yapılara eskilik/tarihsellik değerleri hakkında bir sınır getirmek istendiğinde; değişmiş bir sosyal, teknik veya estetik ortama ait olmanın, yani artık kullanılmayan bir teknolojiyi yansıtır olmasının yapıya tarihsel kimlik ve değer kazandırdığı kabul edilebilir.” (Sönmez N.,1988).

Bugün içinde yaşadığımız zamanda "Tarihi Kent Dokuları"nı;

- "Günümüz toplumsal, ekonomik ve kültürel yaşam koşullarına uymayan,
 - Sağlıksız fiziksel mekanları içeren,
 - Toplumsal sistem ile mekan organizasyonun günün koşullarına göre çatışma içinde ve bütünleşmemiş olan yerleşmeler olarak görebildiğimiz gibi;
 - Eski işlevlerini günümüze dek korumuş olan alanlar,
 - İlk işlevlerini yitirdikleri halde değişik bir kullanışa tahsis edilmiş alanlar,
 - Gerek işlevlerini yitirmeleri, gerekse yeni işlevleri barındırmaya elverişli olmamaları yüzünden metruk durumda bulunan yapılardan veya yapı gruplarından oluşan alanlar"
- (Aysu,E.,1976) olarak da değerlendirmemiz gerekmektedir.

"Tarihi çevre denildiğinde daha çok kentsel sitler kastedilmekle birlikte, kırsal, tarihi ve arkeolojik sitler de bu kapsam içinde değerlendirilir. Uzay yolculuklarının gerçekleştirildiği bir çağda, Amasya veya Bursa'nın kent dokusunun yaşatılması

çalışmasını kimileri gereksiz, hatta boşa harcanan çabalar olarak değerlendirebilir. Oysa tarihi çevreler hayranlık uyandıran genel görünüşleri, çeşitli üslup ve biçimleri barındıran zengin düzenlemeleri, hoş şaşırtmalara olanak veren kıvrımlı sokakları, özenli işçilikleriyle toplumların yaratıcılığının bir göstergesidir.” (Ahunbay Z.,1996).

Bütün bunlardan da anlaşıldığı üzere tarihi kent dokuları geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısını, yaşam felsefesini, estetik duyarlılıklarını yansıtan ve her şeyden önce insan ölçüsüne göre düzenlenmiş mekanları barındıran alanlar olarak öğretici ve ilgi çekicidirler.

2.2: Tarih Bilinci ve Tarihi Kent Dokusu Oluşumu:

Çevre, bir kültürün, tarihi bir birikimin ifadesidir. Çevre değişimi teknolojinin, kültürün değişiminin sonucudur."Çevre insanın kültürel evrimine koşut olarak farklılık gösterir. Basitten karmaşıklığa, belirsizlikten düzene doğru. Yani bir anlamda yaşayan bir organizma gibi doğar büyür ve gelişim göstererek değişir. İşte bu süreç içinde gelişime bağlı olarak çevrelerde tarih ve tarihsellik kavramları yerleşmeye başlar. Her toplumun değişik evrelerde yarattığı kent mekanları o toplumun kültürel yapısının maddesel kalıntısını oluşturur ve çeşitli aşamalar ile son zamandaki görüntüsü, değişik çağların izlerini taşır. Bu izler toplumsal, ekonomik ve kültürel yapı özelliklerini simgeleştirir ve tarihi çevreyi oluşturur."(Yılmaz, G.M.,1992)

Eldem N., (1992), yaşama süreklilik sağlayan zamanın geçmekte olduğunu söylerken tarih bilincini şu şekilde değerlendirmektedir: " Tarih bugün de biten bir geçmiş değildir. Tarihin, yaşayan kuşak olarak bizlerin, yaşayan kişi olarak sizin ve benim bugününü oluşturduğumuz, yaşanmış geçmişten gelip yaşanacak geleceğe uzanan bir zaman bütünü olduğunu unutmayarak kendimizi bu anlam içinde tarihin içine yerleştirebildiğimiz ve bizden önceki derinlik boyutunu adım adım tanıyıp algılayabildiğimiz zaman tarih bilincinden söz edebiliriz."

Tarih kent dokuları denilen alanların uyum ve bütünlük içindeki özelliği tabii ki bir anda oluşuvermedi. Her dönemde, her kuşak kendi mekanını kendi farklı imkan ve koşullarına göre yarattı. Tarihi çevrenin oluşumu bu sürekli yenilemenin sonucudur. Buradan tarih olgusunun tanımını yaptığımızda;

"Tarih, en genel ve objektif anlamıyla, -zamanın insanoğluna ait faaliyetleri içeren bölümü- şeklinde ifade olunabilir. Söz konusu faaliyetleri ister olaylar, isterse de somut nesneler halinde ele alalım, göze çarpan husus ortaya çıkan yeni ihtiyaçlarla imkanların diyalektik bir süreci zorunlu ve kaçınılmaz kıldığıdır. Başka bir deyimle, olaylar ve nesneler birbirlerini etkileyerek, 180 dereceye kadar varabilen bir sav-karşı sav ilişki sistemi içerisinde hem sürecekler, hem de değişeceklerdir. Böylece, Tarih'i, daha geniş bir açıdan,-zamanın akışı içerisinde insanoğluna ait faaliyetlerin diyalektik gelişimiyle oluşan dinamik bir süreç- diye tanımlamak daha doğru olacaktır."(Özer, B.,1993)

Her mimarlık eseri ve kent mekanı yapıldığı dönem için çağdaştır. Eskiden yaratılmış bu mekanlar toplumsal yaşam için uygun birer fiziksel çevre oluşturmuşlardır. Tarihi kent dokusu içindeki yaşam yalnızca kültürel bir olay olmayıp, sosyo ekonomik bir olguyu da içerir.

"Yaşayışı yaşanan anlar dizisinin dışına taşırabilmek, geçmiş ve gelecek zamana daha çok yayabilme yeteneği, insanlık tarihinin başlangıcıdır. Geçmiş deneylerden ders alma ve gelecek için hazırlanma zekası, uygarlığın teknik dayanaklarını yaratabilmenin, birinci basamağını oluşturur.(Boysan, A.,1993). İnsanların, kişiliklerine ait iz ve özellikleri geleceğe aktarma isteği onun temel yapılarından biridir.

"Geçmiş ve gelecek zaman kavramlarının bilincine varıldığından beri bunların işaretleri olan anıtların değerlendirildiğini ve yaşamda yer verildiğini düşünmek yanlış sayılmaz. Tabii olarak insanların geçmiş ve geleceği en az şimdiki zaman kadar önemsemeye başladığı devirde anıtlara değer vermeye başladığı da kabul edilebilir. Muazzam kayaları yerinden oynatarak şekillendirmeye ve dikmeye çalışan ilkel insanların neler

düşündüklerini kesin olarak bilmemiz mümkün değilse de bu davranışlarının ardında bir olay, bir ölüm, bir başarı, bu işi yapmaya yönelten bir fikir birliği olduğunu iddia edebiliriz. Bunu yaparken gelecek nesillerin bu olayları, bu başarılarını izleyeceklerini düşünmüş olmaları."(Erder, C.,1971)

İnsanoğlunun taş taş üstüne koymaya başladığından bu zamana kadar geçen süreç içinde ortaya konulan eserler, nesiller arasındaki devamlılığı sağlamış ve bu devamlılık içinde geleceğe doğru, öncesi bilinen bir düzene gidilmiştir. Aynı düşünce içinde mimari eserlerle birlikte anıtlar da çevreleriyle beraber ele alınmış ve bir çevre düzeni, mekan olgusu ortaya çıkmıştır. Sanatın, kültürün, bilimin kaynağının ona sahip olan toplum olduğu düşünüldüğünde ortaya çıkarılan her eser ve olay da o toplumun kimliği, kişiliğidir. Dolayısıyla bugün kentlerimizde görülen her türlü yapı ve yapı grupları da bugünkü toplumumuzun yapısıdır.

2.3: Tarihi Kent Dokularında Değişme, Eğilimler ve Sorunlar:

İnsanlık tarihinin çeşitli evrimlerini yansıtan ve yaşam biçimlerini ortaya koyan tarihi kent dokuları kendinden sonra gelenler tarafından ya aynen ya da değiştirilerek kullanılmışlardır. Toplumların yapısı yani kültürel, sosyal, ekonomik yapısı değiştikçe fiziksel çevresi de değişime uğramıştır. Doğal olarak değişme toplumların yapısını oluşturan nüfusun nitelik ve niceliğinde, sosyal tabakalaşma ve yerleşme şekillerinde görülmüştür. Ancak 1800'lere kadar dengeli bir gelişme gösteren nüfus yapısı, 19. y.y. başlarında endüstri devrimi ve sanayileşme ile birlikte artış göstermiş ve kontrolsüz değişmelere sebebiyet vermiştir. Dünyanın her yerinde kentlere bir akın olmuş, kırsal nüfus ile kentsel nüfus arasındaki gende bozulmuş, kırlardan kentlere geldikçe, kent çevresinde o ülkenin gelenek ve hukuk sistemine bağlı olarak bir yoğunluk oluşturulmuştur. Dolayısıyla da yapısal çevre değişikliğe uğramıştır.

"Kentlerde sanayileşme ve kentleşme olgusunun yarattığı demografik hareketler ilk etkilerini eski kent parçalarında göstermeye başlamıştır. Ülkelerde kentlere doğru görülen

bu yatay hareketlilik (göçler) sonucu kente gelenler, eski yerleşmede, kendi ölçeğinin dışında gelişmelere neden olmuştur."(Aysu, E.,1976) Bu gelişmeler:

- Fiziksel mekanlarda
- Toplumsal ve ekonomik yapıda
- Kültürel yapıda ve
- Sağlık ve çevre sağlığı açısından birçok sorunlara neden olmuş ve bu kent dokuları hep bu sorunlar öne sürülerek değerlendirilmiştir. Ülkeler bu kent dokuları ile ilgili kendi kültürlerine uygun yeni planlama ve uygulama çalışmalarına girişmişlerdir.

Tarihsel çevrelerin değişimi sonucu beliren tahrip nedenleri kısaca şöyle özetlenebilir:

- “Sosyal yaşam koşullarındaki değişimler,
- Çağdaş konfor koşullarını sağlama istekleri,
- Ekonomik zorunluluklar: Hem koruma maliyetini finanse edecek parasal güçten yoksul olunması, hem de korunacak değerın yer aldığı arsadan daha çok gelir elde edilmesi için o yapıyı yıkıp yerine yeni, çok katlı bir başka yapı inşa edilmesi istekleri,
- Kişilerce konuya verilen önemin azlığı, halkta tarihsel çevre bilincinin olmaması, koruma eğitiminin yetersizliği,
- Yasa ve kısıtlayıcı kararların zorlayıcı etkisi / Ters tepkiler,
- Yerel yönetimlerin isteksizliği, ve ilgisizliği: Uygulamak zorunda oldukları kararların bilgileri dışında alınması, yeterince açık ve inandırıcı olmaması, kaynak yetersizlikleri..” (Sönmez N., 1988).

Tarihi kent dokularında yukarıdaki nedenler sonucu oluşan bozulmaların engellenmesi her şeyden önce kullanıcıların ekonomik ve eğitim düzeyinin yükseltilmesi, kaçak yapılaşma ve kasıtlı yıkıma karşı gerekli denetim mekanizmalarının sağlanması ile mümkün olabilir. Bu da ancak tarih bilincinin gelişmesi ve tarihsel çevrelere saygıyla yaklaşım ile sağlanabilir.

2.4: Tarihi Kent Dokusunu Canlandırmada Eski - Yeni İkilemi, Tarihsel ve Modern Çevre Bilinci:

Günümüzde tarihsel çevreler bugünkü gereksinimleri karşılayabilecek durumda olmadıkları gerekçesiyle terk edilmiştir. Canlandırma konusunda çözüm getiremeyen koruma yaklaşımları da zaten yıpranmış olan bu çevreleri giderek çürümeye bırakmıştır. Bununla birlikte hızlı kentleşmenin, aşırı nüfus artışının, kültürel ve sosyo-ekonomik etkenlerin ortaya çıkardığı en önemli değişim; yapılaşmış alanların yıkılarak veya onarılarak birer yatırım alanlarına dönüşmesi olmuştur. Yatırımlar eğer geri dönmeyeceklerse yapılmamışlardır. İmar veya koruma planlarında öngörülen yapılaşmalar, ekonomik olmadığından veya arsa sahiplerinin daha karlı beklentileri olduğundan planlama hedefleri gerçekleşememiş, buna bir de politik çıkarlar ve bilinçsizlik eklenince bugünkü sorun alanlar oluşmuştur. İşte bu sorun alanlardaki gelişmeler eski-yeni arasındaki karşıtlık gibi her karede kendini gösteren bir kaos olarak fiziksel çevreye yansımıştır. Burada şunu açıklamakta fayda vardır:

Eskilik ögesi, öncelikle bir zaman aşımını anlatmaktadır. Bu yüzden her eski olanın "tarihi" olabileceği sanılgısı yanlış olacağı gibi, başka değer yargıları işin içine girdiğinde bugün yeni olan bir mimari eser "tarihi" ve korunması gerekli yapı kapsamına girebilecektir.

Mimarlıkta amaç yaşanabilir mekanlar yaratmak olduğundan, bugünkü ortama bakarak insanların kendi ölçeklerine dönme istekleri olağan karşılanabilir. Ancak mimarinin insana zevk veren değerlerini savunurken, geçmişin anlamsızca taklit edilmesine yol açan abartılardan da kaçınmak gereklidir.

Hangi çevresel niteliklerin insanlara zevk verdiğini inceleyen deneysel çalışmalara bakıldığında şu bulgulara işaret edilmiştir:(Şentürer A, 1995)

- Doğal, tarihi, toplumsal çevre ile uyumlu, kompozisyonu içinde bir bütünlüğe sahip, olabildiğince yeşil, sıradanın ötesinde özgün, yeniliklere sahip ve ayrıca planlı, bakımlı,

kullanışlı inşa edilmiş çevre örnekleri insanlar tarafından mimari açıdan güzel olarak değerlendirilirler.

- Eğer bir bina belirli bir yere, zamana ait olma, belirli bir düzeyde yeniliğe (örneğin yeni bir kavrama) sahip olma gibi özelliklerle birlikte insanların doğal ve sosyo-kültürel niteliklerinden kaynaklanan bazı ortak özelliklere sahipse, o zaman mimaride güzellik kavramı için gerekenler tamam olmakta ve estetik beğeni gelmektedir.
- İnsanlar inşa edilmiş çevrelerde/mimaride gelenek ve kültürlerinden gelen bazı etkileri görmek istemekte; bununla birlikte bazı yeni şeyleri de görmek istemektedirler. Onlar yenilikler, buluşlar hakkında da fikir sahibi olmak ihtiyacındadırlar. Çünkü bu aynı zamanda onların doğal yapılarının ortaya koyduğu bir sonuçtur.

Bu bulgulardan sonra insanın eski ve yeniye birlikte görme isteği gibi sonuçlar çıkmıştır.

"Tarihi eski kent dokularının, ait oldukları dönemlerin yaşam biçimini fiziksel mekanlarda başarılı bir şekilde yansıtmış oldukları görülmektedir. Bu çevrelerde, toplum yapısının sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik, estetik ve diğer mekansal olmayan boyutların başarılı bir biçimde obje düzeyinden, bina, bina grupları, kentsel mekanlar ve peyzaj düzeyine kadar mekansal boyutlara yansıtıldığını gözlemleyebiliriz. Oysa günümüzde bilimde teknolojiye sağlanan hızlı gelişmelere rağmen yapısal olarak bu uyumun günümüz çevrelerinde sağlanamaz hale geldiği görülmektedir. Amaç, geçmiş-günümüz-gelecek sürekliliği içinde, mekansal olmayan ve mekansal olan boyutlar arasındaki bu uyumun sağlanması olmalıdır. Tarihi eski kent dokularındaki pozitif değerlerin saptanıp yorumlanarak modern tasarımlara ışık tutması günümüz yapılaşmaları için en önemli etmendir."(Başakman, M.,1991).

BÖLÜM 3: TARİHİ KENT DOKULARININ CANLANDIRILMASINDA KÜLTÜREL DUYARLILIĞIN ve SÜREKLİLİĞİN ETKİSİ

Bu bölümde, tarihi kent dokularını canlandırmada ve korumada önemli etkenlerden biri olan kültürel süreklilik ve kültür bilinci üzerinde durulacaktır.

Toplumsal değerlerin algılanması ve en önemlisi kabul görmesi, tarihi süreç içinde biçimlenmiş her şeye duyulan özel ilgi kültürel duyarlık olarak değerlendirilebilir. Geçen zaman içinde bu olgunun kesikliğe uğradığı, kaybolduğu ya da sürekli biçim değiştirdiği görülmektedir. Ancak ne var ki, yapı kabukları ve biçimlendirmede işlevselliğe verilen önemin artması ile tarihsel bağlar ve eski mimari biçimler yanlış yorumlanmış ve gösterilmesi gereken duyarlılığın yok olmasına neden olunmuştur.

"Tarihsel yapıların yeniden değerlendirilmeleri ve yüceltilmeleri, gerçek bir anlayış değişikliğinden değil, günümüzün biçimlendirmelerinin veya biçimsizlendirmelerinin uyandırdığı rahatsızlıkla, şehirlerimizde yanlış anlaşılmış özgürlüklerin kaosa yaklaşan yan-yanalığına duyulan tepkiden ötürü olmuştur. Bugün tarihsel yapıların korunmasının istenmesi, yeni bir tarihsel bilinç değildir; yalnızca daha kötü durumları önlemek için bulunan son çaredir."(Branca A.,çev. Ecevit Ö.,1976)

Günümüz kentlerindeki yapılaşmaları incelediğimizde Alexander F.Branca'nın bu yaklaşımının ne kadar geçerli olduğu görülmektedir. Tarihi biçimlendirmenin niteliklerini bir bütün olarak kavrayan bilinçlendirme oluşmadıkça, süreklilikten söz edilemeyecektir. Aynı şekilde, bugünkü fiziksel çevredeki tekdüzelik ve yozlaşma, toplumsal bilinci uyarmadıkça, bu kültürel yabancılaşma varlığını her zaman hissettirecektir.

3.1: Kültür Kavramı ve Bilinci:

"Kültür: Gelenekler yoluyla devam ederek, bir insan grubunu karakterize eden; eşyada ve davranışta ifade bulan konvansiyonel (seçici ve keyfi) anlayışların organizasyonudur.

(Başakman M, 1991). "Kültür en geniş anlamıyla, doğal oluşumun dışında kalan ve varlık nedeni insana dayanan her şeyi kapsar."(Öğüt R.N.,1990)

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi kültürün farklı boyutlar içerdiğini görülmektedir. Bu boyutlar kültürün;

- "Sistemsel özelliği (organizasyon),
- Seçici veya keyfi yönü (konvansiyonel anlayışlar),
- Ampirik temeli (eşyada ve davranışta ifade bulan),
- Sosyal miras olduğu olgusu (gelenekler),
- Belirli ayırdedici bir yaşam tarzını ifade etmesi,
- Bir insan grubuna atıfta bulunması (bir insan grubunu karakterize eden) şeklinde açıklanmasını sağlayabilir.

Yeni yaratılan çevreler ise, kültürün yukarıda anılan boyutlarında çözülmeye uğramıştır. Şöyle ki:

- Hissedilir bir organizasyon boşluğu,
- Anlayış ve anlamlar sisteminin iletişim sağlayamaz duruma gelmesi,
- Toplum yaşantısının maddesel olmayan, soyut yönlerinin somut değerlerde yansıma bulamaması (örn: yaşam tarzının yaşam çevresini oluşturan mekana -işlevsel boşluk ve onu çevreleyen kabuğa yansımaması),
- Sosyal miras olgusunun ortadan kalkması; geçmişi olmayan, geleceğin imgesini oluşturamayan çevrelerin oluşması tehlikesi,
- Belirli, ayırdedici bir yaşam tarzının kimliğini yitirmesi,
- Karakterize edici özelliklerin ortadan kalkması, kentsel ölçek ve bina ölçeğinde tekdüzelik, kentlerin kimliğini yitirmesi, bu çözülmeyi vurgulamaktadır."(Başakman M.,1991).

Bu açıklamalara dayanılarak denebilir ki; belirli bir tarihi ve coğrafi çevreyle sınırlı olan insan edindiği bilgileri özümseyip kültüre dönüştürmekte ve kişiliğini yaratmaktadır. Bugünkü kentsel çevreye bakıldığında ise, her türlü teknolojik gelişmeye rağmen hala

kimliksizlikten söz etmek yanlış sayılmasa gerekir. Şüphesiz mimarlık alanındaki bu kimliksizleşme ya da kültürel yabancılaşma kendini tarihi kent dokularında daha açık bir şekilde göstermektedir. Modernleşme adına tarihsel çevreyi yok eden anlayışlar, aynı zamanda uzun yıllar süregelen uygarlıkları ve kültürü de yok etmekte değil midirler ?

3.2: Tarihi Kent Dokularının Canlandırılmasında Kültürel Sürekliliğin

Önemi:

Bir kültür varlığı olarak mimari üründen yararlanabilmek, yapıların sahip oldukları değerlerin farkına varılması ile mümkündür. Bu yüzden tarihi çevreleri,- tarihi kent dokularını korumak ve öncelikle bu çevrelerin taşıdığı mimari, kültürel değerleri bilmek gerekmektedir. Bir başka deyişle, kültür mirasımızın önemli bir bölümünü oluşturan tarihsel kent parçalarının gelecekteki kullanım biçimlerini kurgulayabilmek, onların belirgin özelliklerinin bilinmesine bağlıdır.

Doğan Kuban (1969), bu konuda önemli bir sıkıntıyı dile getirirken şöyle demiştir."Geçmiş yeni düşünce perspektifleri ile görmekle büyük bir aydınlığa kavuşabiliriz. Fakat geçmişe uygulanacak kriterler, değerlendirme yöntemleri ve modeller bugün kullanmakta olduğumuz olamaz. Hepsinin tarihsel koşullar için yeniden tanımlanması zorunluluğu vardır. Bu ise tarihte varoluş koşullarının bütün niteliksel ve niceliksel boyutlarının bilinmesine bağlıdır. Bilinmeyenlerin sayısı fazla olduğunda yorumların subjektifliği de zorunlu olmaktadır."

Öyle ki, hızla yok olan tarihsel çevre ve onun yerini alan inanılmaz vurdumduymazlık örneği çok katlı yapılaşmalar bu kültürel duyarsızlığın, ekonomik ve politik bunalımların sonucu oluşmuştur.

Tarihsel bir bölgede ele alınması gereken baş konu olan kültürel duyarlılık olgusunda, insanların bu bölge içinde bütünleşmesi ve tarihi kültürden etkilenmeleri gerçeği

yatmaktadır. Aksi halde çevresel değerlerimiz yok olacağı gibi, tarihsel varoluş da sıfırlanacaktır.

"Türkiye'de kültürel yapının formasyonu dış etkilere fazla etkilenebilir. Altyapıda daha önceleri başlayan etkiler, Tanzimat'la devlet politikası haline dönüşmüş ve kültür alanında da kendisini göstermiştir. O günden bugüne, 'batılılaşma' baskısı altında, doğuya mı yoksa batıya mı ait olduğumuz konusunda karar verilememiştir. Avrupa'nın ekonomik baskısı ile girilen yarı sömürge ilişkiler, geleneksel ekonomik yapıyı yıkmıştır. Batılılaşma kültür alanında da kendi değerlerini koyunca, daha öncekilerle birlikte, Osmanlı kültürü de sahipsiz kalmıştır. Bu kültürel kayma, yukarıdan aşağıya bilinçli olarak örgütlenmiş; bunun doğal sonucu, fizik çevreyi de batıya benzetme eğilimi güçlenmiş ve tarihi çevrenin korunma olanakları ortadan kaybolmuştur."(Akay Z., Eroğlu M.,1976)

Bunun yanında Avrupa kendi öz kültürünü korumuş ve geliştirmiştir. Ayrıca Avrupa'nın elindeki miras endüstri devrimini sonrasına ait bir yapıya sahip olup, yaşadıkları mekanların toplumsal yapısını sergilemektedir. Oysa Türkiye'nin bugünkü sahip olduğu mekan organizasyonunun nitelikleri ile Osmanlı kentlerindeki yapı arasında büyük zıtlıklar bulunmaktadır.

Ancak kültürel duyarlılık ve sürekliliği kavramı kültürel değerlerin farkına varılmasına ve onlara olan saygı anlayışına bağlıdır. Hiçbir zaman bizdeki gibi, yeni bir cami yapımında geleneksel cami formunu yenileyip, buna karşın gerçekten eski olanı onarmada ona gereken saygıyı göstermemek olarak algılanamaz. Amaç onun bize verdiği ile bizim ona verdiğimizden oluşan devamlı bir kültürel alış-veriş ortamı yaratmak olmalıdır.

BÖLÜM 4: TARİHİ KENT DOKULARININ ÇAĞDAŞ KORUMA ve PLANLAMA YAKLAŞIMLARI İLE CANLANDIRILMASI

Bölüm 3'te, bir kültürel kimliğe sahip olan tarihi kent dokularının sürekliliklerinin sağlanması ve gelecek kuşaklara iletilmesi üzerinde durulmuş, toplumların sahip oldukları değerlerin farkına varmasıyla da kültürel sürekliliğin sağlandığı belirtilmişti. Bu bölümde ise, yüzyılların kültür ürünü olan mimari çevre değerlerinin veya geleneksel değerlerinin gelecek nesillere aktarmak gereği ve dolayısıyla koruma kavramı üzerinde durulacaktır.

Her toplum, çağın koruma bilinci doğrultusunda tarihi ve kültürel değerlerini koruyarak bugünkü durumuna gelmiştir. Koruma , hızla gelişen ve değişim gösteren toplumlarda bu değerlerin yok olmasını önlemek kaygısının yanı sıra, henüz ekonomik işlevini yitirmemiş, bir devrin mimari özelliklerini taşıyan yapıların çağdaş konforla yenilenerek, gerekli fonksiyon değişiklikleri ile toplum yaşamına katmak açısından da önem kazanmıştır.

Tarihsel çevre ve onun yaşayan bir ortam olarak korunabilmesi, çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Bu yüzden konuyu kültürel, sosyal ve ekonomik boyutlardan oluşan bir bütünlük içinde ele almak gereklidir. Çağdaş korumanın gerçekçi olabilmesi, korunacak eserleri müze anlayışından sıyrıp yaşanan alanlar olarak değerlendirmekle ve imar planları içinde yorumlanıp, kentle bütünleştirerek mümkün olacaktır. Yani, korumanın en önemli amacı yeni kentsel işlevler kazandırma yolu ile tarihsel çevreyi canlı olarak yaşatabilmek olmalıdır. Bu durumda yalnızca yasaklamaya ve saklamaya yönelik pasif koruma anlayışı değil, ekonomik ve toplumsal çözümler getirerek aktif ve çok yönlü bir yaklaşım benimsenmelidir.

4.1: Çağdaş Koruma Kavramı ve Korumanın Amacı:

"Koruma : Tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemleri almaktır."(Hasol D.,1988)

Koruma kavramı; anıtsal tarihi yapıların çerçevesinden başlayıp, sivil yapılara ve yapılaşmalarına kadar uzanmış, tek yapı ölçeğinden kentsel parçaların korunmasına kadar gelişme göstermiştir. Bugün artık dondurarak koruma anlayışından uzaklaşmış olan koruma kavramı, çağın gereklerini yerine getirerek korumayı yani yaşatmayı amaçlamaktadır.

Koruma konusu bizde öteden beri yasaklama veya saklama olarak anlaşılagelmiştir. Doğal ve kültür değerlerimizin korunabilmesi için; öncelikle koruyan bir ekonomi, sonra yeterli bir bilinç, buna bağlı olarak duyarlı bir politika ve hemen ardından yeterli parasal kaynak gerektiğini söyleyen Kongar E.(1993), bu dört koşulun sağlıklı olması durumunda korumada yasal işlevlerin sağlanabileceğini belirtmekte, aksi taktirde spekülasyonların önüne geçilemeyeceğini dile getirmektedir.

Madran E., (1994) ise koruma konusunda şu etkenlerin altını çizmektedir.

- "Tarihsel birikim, kent kimliğinin temel değerlerini oluşturur. Bu nedenle koruma 'kalkınmanın' ön koşulu sayılmalıdır. Koruma ancak çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğin tüm yönleri ile benimsenmesi ve savunulması ile yaşama geçirilebilir.
- Korumanın; ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin önemli bir faktörü olduğu benimsenmelidir. Sürdürebilir kalkınma, bu hususun kabulü ve doğal ve kültürel kaynakların gelecek nesiller için korunması bilincine varılması ile mümkün olabilir.
- Koruma; katı kurallar ve yasakçı hükümler yerine, temel evrensel ilkelere bağlı ama gelişmeyi izleyebilen bir tutumla gerçekleşmelidir.
- Koruma; amacı belirleyen, kaynağı bulunan, programı belli bir sürece oturtulan bir işlem dizisi olmalı, böylece soyut bir kavram, bir slogan olmaktan kurtarılmalıdır.
- Koruma; sadece mevcut değer ve belgeleri geleceğe aktarmak için değil, yeni mimarinin oluşumuna kaynak olması açısından da önem taşır. Bu husus kültürel sürekliliğin de ön koşuludur."

Koruma konusunda üzerinde durulması gerekli olan diğer önemli etmenlerden biri de çağdaşlık anlayışıdır."Bugün yapılmış olmakla bugünden olmak başka bir deyişle, çağdan

olmakla çağdaş olmak aynı şeyler değildir."(Kuban D.,1987). "Yeni yapı yapmakla çağdaşlaşmak konusunda ortak olunan düzen önemlidir. O düzeni gerçekleştirmedikçe, hangi imgeyle bina ya da kent yaparsanız yapın, o çağdaş ya da batılı yapı ya da kent olamaz." (Kuban D., 1992,a).

Bu ayırım korunacak olana duyulan saygı ile yakından ilgilidir. Asıl olana saygı ancak insanın kendisine olan saygısı ile ölçülebilir."Çağın gerçek ürünü olan bir yapının yanına, ancak gerçekten çağdaş olan yeni bir yaratı yakışabilir."(Bektaş C.,1992). Yani korunacak olana saygı ancak çağdaşlıkla gerçeklik kazanır.

4.2: Koruma ve Canlandırmanın Gerekçeleri:

Koruma ve canlandırmanın temel ögesi toplumsal değerleri yeniden topluma kazandırmaktır. Tarihi bilinci ve kültürel değerleri toplumun bireylerine somut olarak göstermenin en kolay yolu korumacılıkla mümkün olabilir. Dolayısıyla koruma konusu, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir boyut kazanmaktadır. Bu yüzden doğru biçimlendirilmeli ve sağlıklı planlama ve düzenleme çalışmaları yapılmalıdır.

"Doğru korumacılık bir hayat felsefesidir. Bu felsefe eskiyi ekonomik, sosyal, politik boyutları içinde değerlendiren, ondan esinlenen, yeniyi daha anlamlı yapan, ayrıca bu sözü edilen boyutlar arasındaki ilişkileri en doğru biçimde, nesnel bir yaklaşımla ele alan bir ilkeler bütünüdür."(Tapan M.,199.)

Korumanın gerekliliğini savunurken, eski kent dokularının kent bütünü içinde üstlenecekleri işlevler ve bunu sağlayacak koşullar da göz önünde bulundurulmalıdır.

"Araştırma ve deneyimler, eski kent parçalarının dönemlerinin mimarisi, sosyal-ekonomik yapısı konusunda bilgi aktarmak ötesinde, güncel bir işlevsellik boyutunu da içerdiğini, onarılarak ve sağlıklılaştırılarak kent yaşamına katılabileceklerini kanıtlıyor. Aynı birikim, bu çevrelerin günümüz mimari ve sanat anlayışına tümüyle aykırı olmadıklarını,

sağladıkları geçmişle bağlantı olgusunun sosyal bir gereksinime cevap verdiğini, kentsel çevrelerde gerekli olduğu belirtilen referans sağlama, imge oluşturma, çeşitlilik, farklılık yaratma gibi boyutları içerdiğini göstermiş bulunuyor."(Akçura, N.,1992)

Aynı zamanda içinde bulunduğumuz çağın kent-yapı anlayışı, tarihi kentlerimizde birbirinden farklı özellikler taşıyan dokular içinde ele alındığında çözümü gerekli birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan son yıllarda yaşatarak koruma çalışmalarının giderek genişleyen bir ilgi alanı oluşturmaları, koruma tartışmalarının sosyo-ekonomik olgu, kültürel çevre ve hatta siyasal etkinliğe kadar irdelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

4.2.1: Kültürel Gerekçe

Bölüm 3'te de ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, korumanın kültürel gerekçesi sürekliliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Hızlı teknolojik gelişme sonucu, geçmişle bağları kopmaya başlayan sanayileşmiş veya sanayileşmekte olan toplumlar için, geçmişlerini tanımlamak ve tanıtmak, diğer nesillere ve uluslara aktarmak bir ihtiyaç olmuştur. Mimari değerler ise bu ihtiyacın giderilmesinde en somut örneklerdir.

"Geçmişin göstergelerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan bir kimse, kültürün sürekliliğini kolayca edinecek ve tarih bilincine sahip olacaktır. Burada öngörülen süreklilik yeni yaşamın içinde geçmişin simgelerini taşımaya dönüktür, geçmişin aynen canlandırılmasını öngören nostaljik bir özlem değildir."(Tekeli İ., 1987)

4.2.2: Ekonomik Gerekçe

Tarihsel çevrelerin korunması konusu, ülkemizdeki korunacak yapıların oluşturduğu birikim göz önünde bulundurulduğunda bir ekonomik gelir sağlayacaktır. Bunlardan yararlanmak, örneğin konut sorunu yaşanan bir ülkede iseniz kaçınılmazdır. Pek çok

kentimizde terkedilmişlikten çürümeye bırakılmış pek çok yapı bulunmaktadır. Aşırılığa kaçmadan, yerinde müdahalelerle onarımlar yapılabilir ve bir sonuca varılabilir.

Ayrıca sanayileşmiş toplumların ihtiyacı haline gelen turizm hareketleri sonucu insanlar, farklı kültürlerin ürünü olan tarihi kent dokularını ve yapılarını görmek istemekte bu da eski kent alanlarının yeniden canlandırılmasına duyulan ihtiyacı sergilemektedir. Ancak doğru planlama yapılmak zorundadır. Çünkü doğru kararlar alınmadığı veya sağlıklı planlama yapılmadığı takdirde turistik bölgelerdeki halk, içinde yaşadığı yapıya ve çevreye farklı gözle bakacak, onları ekonomik çıkar aracı olarak görecektir.

4.2.3: İşlevsel Gerekçe:

Hızla değişen sanayi toplumlarının değişen ihtiyaçlara cevap verebilmek için, kentlerin devamlı yenilenme zorunluluğu vardır. Her yeni ihtiyaç için bütünüyle yeni kentler ya da yeni yapılar yapılmasının ekonomik açıdan rasyonel olmayışı dolayısıyla, mevcut yapıların, yeni ihtiyaçları giderecek şekilde yeni işlevler yüklenerek kullanılması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Mevcut kent parçalarının toplumun değişen ihtiyaçlarına göre değerlendirilmesi fikri, koruma anlayışını doğal olarak içermektedir. Ancak verilen işlevin doğru olması veya yapılabilecek ekler, üzerinde önemle durulması gereken hususlardır. Değişmenin inkar edilemez olduğu göz önüne alındığında, doğru planlama, en az fiziki müdahale ve kendi çağını yansıtması gereği üzerinde odaklaşacaktır.

4.2.4: Siyasal Gerekçe

"Tarihi çevre korumasının siyasal bir anlamı olduğu unutulmamalıdır. Dünyamız her zamankinden daha çok küçülüp, daralmıştır. Ülkeler birbirlerinin işlerine kolayca karışabilmektedir. Karışılan işler sadece ticaret olmayıp, yaşam biçimi, toprak bütünlüğü, mülki ve kültürel benlik hatta tarihtir. Bu karışmalar üstelik barış adına yapılabilmektedir. Günümüz dünyasının içinde bulunduğu konjonktürün gereğince ve de ayrılıkçı akımların baskısı altında 'Tarihsel Çevrenin' zenginliği ve iyi korunmuşluğu, hem somut bir tarihsel

kanıt, hem çok etkin bir lobi, hem de etkileyici bir uygarlık göstergesidir. Zira yazılı kaynaklar saptırılabilmekte, tarih tahrip edilebilmektedir."(Tankut G., 1987).

Bütün bunlardan da anlaşıldığı gibi, tarihi çevre koruma o ülkenin sahip olduğu değerleri uluslararası platforma taşıyacak ve siyasi bir güç kazandıracaktır.

4.3: Tarihi Kent Dokusunun Korunmasında Planlama Yaklaşımları:

Tarihi çevre - eski eser koruma ve planlama, geçmişin korunması gerekli türlü değerleri ile günümüz ve geleceğin gelişme şekli ve hızı arasındaki çelişkiyi çağrıştırmaktadır bir bakıma."Bu nedenle bütünleşmiş bir koruma politikası saptanarak, tüm planlama çalışmalarında uygulanması yoluna gidilmelidir. Tüm planlama çalışmaları ve onların uygulanmaları koruma-kullanma-geliştirme üçlüsünü içermelidir. Koruma projeleri yapılırken, korunması gerekli yapıların içinde bulunduğu çevrenin tümüyle incelenmesi gerekir."(Asatekin G., 199.).

Şekil 4.3.a.'da yapı, yapı grubu ya da bir bölgenin incelenmesi sırasında yapılması gereken işlemlerin planlama aşamasına kadar olan gelişimi şematik olarak gösterilmiştir. (Frodl W.,1974).

İçinde tarihi yapıları barındıran, tarihi özellikler taşıyan bir doku veya kent parçasının, değişirken ve gelişirken korunabilmesi ise eski ve yeni arasında salt yapı ölçeğinde değil, kullanım şemaları, standartları, malzeme, donanım, teknoloji, vb. tüm konularda da doğru ilişkilerin aranmasını gerekli kılmaktadır. Bu ise her alanda "eski" olanın çok iyi araştırılması, "yeni" olanın ise geliştirilmesi ile olanaklıdır. Bu doğrultuda koruma salt uzmanlarının değil, planlama ve mimarlık başta olmak üzere, pek çok disiplinin ilgi alanı **Batı, 19 y.y.'ın anlayışına bir karşı tez olarak beliren bu günü; tarihsel çevreyi bir bütün olarak görerek, koruma sorununu eski kentsel strüktürünün korunması bağlamında ele**

“Koruma çalışmalarını başarısız kılan ana etmen, genel kent sorunlarından neredeyse bağımsız bir -korunacak çevre- sorununun var olduğunu sanmaktır. Tarihsel yapıların çoğunluğu oluşturduğu bir kent parçasını belirleyip sınırlandırmak ve koruma kararları saptamak, belki Batı'da başarılı sonuçlar vermektedir; ama Türkiye'de bunun olumlu bir örneği yaratılamayacaktır. Batı'da kentsel koruma kararları biçimsel bir kısıtlama ya da yaptırım getirirken, Türkiye'de bunlar tümüyle ekonomik nitelik taşımaktadır. Paris ve Londra'nın 19. y.y. dokularını büyük ölçüde koruması, her halde koruma kurullarının akıllıca alınmış olmasından çok, bu kent merkezlerinin 20. y.y. içinde sürekli nüfus yitirmesi olgusundan kaynaklanmaktadır.”(Tanyeli U. - Saraçlar G., 199.)

Bu konuda Cengiz Bektaş (1992) da, koruma planlamasının bir alan ayırımına neden olacağını vurgularken, "planlama olgusu, başarılması için gerekli tüm uzmanlıkların katkılarının eksik olmayacağı, koruma kavramını da elbette içeren bir bütündür" demektedir.

"Tarihi kent dokularında yapılan planlama çalışmaları geniş kapsamlı bir merkez planlama süreci içinde olmalı, parçacıl yaklaşımlardan kaçınılmalıdır."(Madran E., 1994)

O halde tarihsel bir kent dokusunda yapılacak planlama çalışmaları için söyleyeceğimiz şey, tarihsel ve doğal değerlere saygılı, görsel, mekansal ve toplumsal yönler dikkate alınarak yapılacak planlama için çalışmak olacaktır.

- Görsel yön; kentsel dokunun görsel ve estetik değerini,
- Mekansal yön; kütle ve mekan düzenini,
- Toplumsal yön; insanın kentsel doku içerisindeki yerini duygusal, toplumsal, etnolojik, yöresel, ekonomik vb. ilişkilerini, halkın çeşitli eğilimlerini konu alır.

Tarihi kent dokularının yanlış anlaşılmış modernleştirme ve güncelleştirme sonucu bozuldukları, değerlerini giderek yitirdikleri göz önüne alındığında, bölgede yaşayan halkın toplumsal yapısı, kültürel bilinçsizliği ve ekonomik zorluklardan başka, plancılarının

Çalışma verileri ve metodolojileri konusunda da eksiklikleri olduğu düşnlebilir. Bu tür bölgelerdeki çalışma yöntemi şöyle olmalıdır:

"1) Envanter alışmaları, mevcut durumun incelenmesi;

- Fotoğraf,
- Rölöve ve diğer dokümanlar,
- Yapı ve çevresi ile ilgili diğer belgeler,

2) evreyi teşkil eden yapıların sınıflandırılması;

- Tescil edilmiş anıtlar,
- Anıtların yakın çevresinde onları çevreye bağlayan yapılar,
- Terkedilmiş yapı teknikleri ile inşa edilmiş ve geleneksel kent mimarisinin rneği olan yapılar,
- Konstrüktif ve stillistik özelliğini kaybetmiş, sokak dokusu içinde eski bir yapının yerini ve boyutlarını almış olan yapılar,
- Çevrenin meydana getirdiği bütünle çatışan yeni yapılar,

3) evre verilerinin analizi;

- Yapılardaki bozulmanın tespiti, (iyi korunmuş, kısmi tamire muhtaç, önemli tamire muhtaç, yeniden yapılması gerekli)
- Fonksiyonel ayırım, (konut, işyeri, ortak yapım)
- Beledi hizmetler analizi, (su, kanalizasyon, elektrik, havagazı vs.)
- Trafik analizi, (evre fonksiyonlarına bağlı olarak, kendi içinde ve diğer bölgelerde ana trafik yolları ile ilişkisi, motorlu araç giriş çıkışı, park imkanı)
- Sağlık koşulları ve rutubet, (iyi, orta, kötü)
- Demografik veriler (yoğunluk, nüfus çalışma oranları, yaşa göre oran)"(Kuban D.,1969)

Tüm bu çalışmalardan sonradır ki, karar ve teklifleri içeren projeler hazırlanmalıdır.

4.4: Korumada Değişme ve Eskiyle Yeninin Eklemlenmesi Sorunu:

Tarihsel mimari mekanları koruma, her türlü değişmeyi ve gelişmeyi önleyecek bir tutku olmamalıdır. Değişmeler önlenemeyeceği gibi, eski - yeni kavramları da varlığını hep devam ettirecektir. Ancak önemli olan değişmeyi yok etme gibi algılamamak ve yeni gereksinmelere uygun yeni yaşam çevreleri yaratmaktır. Ama bu da planlı bir şekilde olmalıdır. Planlıdan kasıt sadece kağıt üzerinde kalmayan, uygulanabilen tasarımlardır. Bununla birlikte eski kentlerimizdeki yerleşmelerin kendiliğinden oluştuğu, sokakların, meydanların yani yaşanan mekanların orada yaşayanlar tarafından oluşturulduğu düşünülürse, bugünkü insanların yaşama anlayışındaki tutum ve davranışlarında sosyal, kültürel ve ekonomik zorluklardan başka, bir ruh eksikliğinin olduğu sonucuna varılabilir.

Ülkemizde koruma kavramının değişme ile bağdaştırılması tarihi eserlerin ya yok edilmesi ya da müzecilik anlayışı olarak saklanması gibi değerlendirilmiştir. Saklamanın da kullanılmadığı sürece yok olmaya yol açtığı ortaya çıkınca, elimizdeki değerlerin iyiden iyiye ortadan kaybolduğu nihayet anlaşılmış bulunmaktadır. Bunu bir kültürel tutum olarak incelediğimizde;

"Genel olarak kültür alanındaki değişmeler konusundaki tutumları üç grup altında toplamak mümkündür:

- Birinci tutum, bilinçli olarak tamamen yeni bir kültür almaya çalışmaktır. Alınan bu kültürde gelişmiş olan batının kültürüdür. Eğer bu tutumu kısaca adlandırırsak redd-i mirasçı tutum diyebiliriz.
- İkinci tutum bunun tam tersidir. Kültürel mirasa tam olarak sahip çıkmak değişmeyi yadsımaktır. Gerçekte yaşanan hızlı toplumsal değişme ortamında bu görüşü saf olarak sürdürmek olanağı kalmamıştır. Bunun için bu görüşün ödün verilmiş bir biçimi savunulmaktadır. Bu görüşe göre, kültür iki bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümde teknolojik bileşen ağır basmaktadır. Bu bölüm uluslararası niteliktedir. Başka

kültürlerden alınabilir. Oysa kültürün ikinci bölümü o topluma özgüdür .Değişmemeli, korunmalıdır.

Bu iki tutumda da kültürel gelişmenin siyasal olarak denetlenebileceği konusunda bir inanç bulunmaktadır.

- Üçüncü tutumda ise böyle bir inanç yoktur. Kültürün sürekli olarak ve bütün olarak oluştuğu ya da değiştiği anlayışı hakimdir. Bu görüş toplum bilimlerin çağdaş tekli kültür kuramından kaynaklanmaktadır. Kültürde evrimci bir değişmeyi öngörmektedir."(Tekeli İ., 1987)

Eğer kültürel olarak zenginleşmek, yaşam kalitesini artırmak istersek, geçmiş yaşam çevrelerini dondurarak değil kendi çağımızın gereklerini de yerine getirerek ama korunacak değerleri de koruyarak gelişmek zorundayız. Bu da varolan yapıya nasıl eklemler yapılacağı gibi çok önemli bir konuyu gündeme getirmektedir. Fiziksel varlıkların söz konusu olduğu bir alanda böyle bir çalışmanın çok değişik sonuçlar vereceği kaçınılmazdır. Ama ne yapılırsa yapılsın, tarihi dokuya saygı elden bırakılmamalıdır.

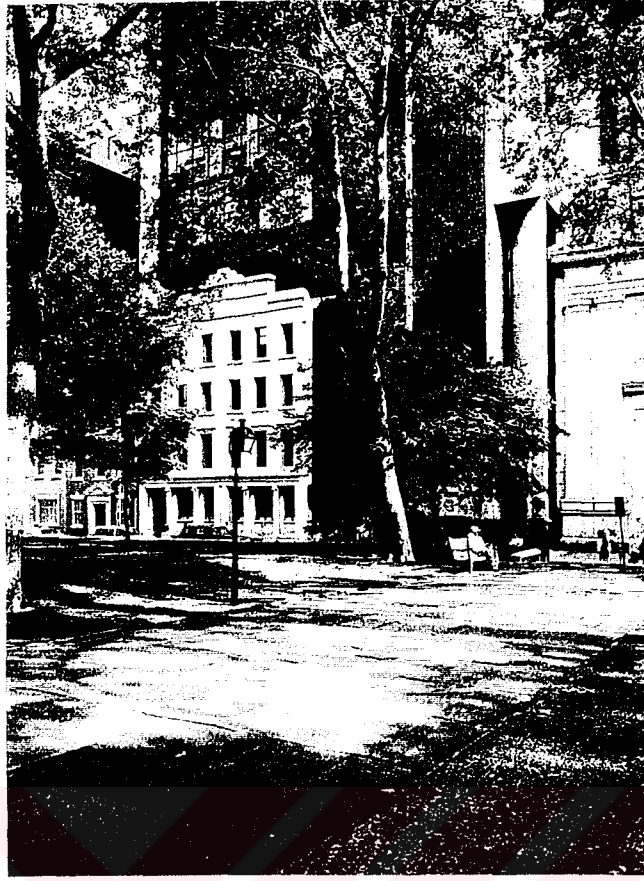
Korumada eski ile yeninin eklenmesi sonucu tarihi yapılara yeni işlevler verilmesi bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken hususlar şöyle özetlenebilir:

- “Yapıda herhangi bir bölümün yıkılmaması, gereç ve bezemenin zedelenmemesi,
- Bir bölümü restore ederken, diğer öğelerin bozulmaması, taşıyıcılara zarar verilmesinden kaçınılması, doğru işlevler verilmesi,
- Mekan etkisini bozacak ölçüde bölme, mobilya ve tesisata yer verilmemesi,
- Yeni işlev herhangi bir ekleme yapılmasını gerektiriyorsa bu eklentilerin mekan algısını etkilememesi, çağdaş ve sade görünüşlü olması, yapının üslubunu taklit etmemesi,
- Yapılacak ek ve müdahalenin gereğinde bir tahribata neden olmadan kolaylıkla geri alınabilmesi,

- Yeni işlevin yapıya aşırı bir trafik, değişik iklim koşulları, aşınma ve yük getirmemesi,
- İlan ve reklam panoları kullanılmaması, “(Sönmez N.,1988).

Resim 4.4.a. ve Resim 4.4.b.’deki iki örnek korumada eski ile yeni arasındaki eklemlenme sorununun hangi boyutlara vardığının birer göstergesidir. Resim 4.4.a’daki gibi uygulamalar, “Amerikan kentleri içinde, yoğun mimari dokuda ilginç görünen kontrast yansıma etkisini tarihi yapıya daha saygılı yaklaşım” (Ersen A.,1992) olarak nitelendirilirken; korumada ödünden yozlaşmaya gitmeyi her seferinde kollayan ülkemizdeki kimi uygulamalar, tarihsel sürekliliğin devamı yerine parçalanmasını gözler önüne sermektedir. (Resim 4.4.b).

Şunu açıkça belirtmekte yarar var ki, koruma kuramı, tasarım sorunları ve kentlerin tarihsel süreklilikleri ve bütünlükleri gibi kavramlar yeterince anlaşılmadığı zaman sonuçta, dünyanın neresinde olursa olsun tarihi değerlere ters düşen uygulamalar ortaya çıkacaktır. Çağdaş olmak pahasına yapılan bu tür yapılanmaların tarihi kent dokularına büyük zararlar verdiği unutulmamalıdır. Korumada başarıya ulaşabilmek için “ halkın genel kültür düzeyinin, kamuoyu baskısının yükselmesi yanında, Kültür Bakanlığının ve yerel yönetimlerin de kaynak aktarma seferberliğine girişmesine gerek duyulmaktadır. Olumlu örneklerin çoğaltılmasına yönelik yoğun çabalar gelecek için bir umut ışığı olarak önümüzdedir. ” (Ahunbay Z., 1996).

Resim 4.4.a: Philadelphia'nın tarihsel merkezinde bir şirket yönetim binası. (Fotoğraf: G. Tanyeli).

Resim: 4.4.b: Bursa'da altı 19. yüzyıl, üstü 20. Yüzyıl (!) bir restorasyon.(Kent ve Yaşam , 1994, sy.6-7)

BÖLÜM 5: TARİHİ KENT DOKULARINDA YENİ YAPI TASARIMLARI, BATI ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE UYGULAMAYA YÖNELİK ÖRNEKLERİN İNCELENMESİ

Bu bölümde, tarihi çevrelerde yapılan yeni yapı tasarımlarının, günün gerçeklerine uyarlanması zorunluluğu, Batı mimarlığı ve Türk mimarlığının gelişimi göz önünde tutularak tarihi kent dokularındaki etkileri üzerinde durulacak ve günümüzde tarihi kent dokularında yapılmakta olan yeni yapı tasarım anlayışları örneklerle incelenecektir.

"Tarihi çevrede yeni yapı, dokunun yoğunluğuna bağlı olarak konuya farklı yaklaşımlarda bulunmayı gerektirmektedir."(Akın N., 1992) Yeni mimari, tarihi dokunun oluşturduğu lisan üzerine odaklanmalıdır. Biçem sonra önem kazanır. Önemli olan varolan dokuya bağlı kalınmasıdır. Çevre ile bütünlük, binaların dokunun bir parçası olmasını ve onu bozmamasını sağlayacaktır. İşte bu duyarlılık, kentin kimliğini koruyacak ve devamını sağlayacaktır. Aksi halde geçmiş şöyle bir hatırlanacak ve kent sıradanlaşacaktır. En az bunun kadar önemli bir diğer sorun da bu bütünlüğün korunması yanında, kimi durumlarda bütünlüğü sağlayacak tamamlamalar (infill) ve ekler yapılmasıdır.

Biçimsel açıdan yeni ile eski arasındaki uyumu sağlamak, gelişen değişmelerin akışı içinde zor gibi görünse de, Aydın Boysan'ın (1991) dediği gibi, "insan gelip geçici heyecanlara kapılmayacak kadar sakin ruhlu ve becerikli olursa, eskiyi biraz kıvrıp bükerek yeniye çevirebilir, birçoklarının yeni baştan yapmaya kalkıştıkları şeyi, küçük ama zeki uzlaşmalarla zamana uydurulan eskinin içinden çıkabilir."

"Biçimlendirme devamlılığı tarihsel mimari devamlılığa katılabilecek, ilişki kurulabilecek kalite olarak anlaşılmalıdır."(Branca A.F., çev. Ecevit Ö.,1976) Yani mimarın kendine özgü bir dil konuşmasına engel olmamalıdır. Yüzyıllar boyu yapılan değişik biçimler bunu kanıtlamış, tarihsel yapı gruplarına zenginlik katmıştır. Ama her şeyden önemlisi şu ki; Tarihsel kent dokularında yenileme denildiğinde akla, belki de somut biçimlerden ve formlardan önce, yeni anlayış, yeni algılama biçimleri gelmesi gereğidir.

5.1: Batı Mimarlığı ve Tarihi Kent Dokularındaki Yeni Yapı Tasarımları:

Tarihi ve güncel mimari arasındaki tasarım ilişkisi, tarihin her döneminde süregelen uygulamalara sahne olmuş ve her dönem kendi özelliğini ortaya koyarak yeni yapıların inşa edilmesine olanak sağlamıştır.

Bu bölümde, batı ülkelerinin tarihi kent dokularındaki yapısal değişimi incelenirken, ilk olarak endüstri öncesi dönem kısaca gözden geçirilecek, daha sonra da tarihi süreç içindeki gelişim örneklerle değerlendirilecektir.

5.1.1: Endüstri Devrimi Öncesi Dönemin Tarihi Kent Dokularına Etkisi:

İlk çağdan itibaren çevresini düzenlemeye başlayan insanoğlunun yarattığı yerleşmelerin kent haline dönüşmesi, oradaki tinsel ve simgesel etkenlere bağlı bir sosyal örgütlenme sonucu oluşmuştur. Antik çağda bir toplum yaşantısının ifadesi olan Yunan mimarisi, Hellenistik ve Roma devirlerinde gelişimlerini sürdürmüş, şehirlerin yoğun toplumsal yaşantısı bütün yönleriyle anıtsal mimaride ifade edilmiştir. Daha sonra Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla karanlık bir döneme giren Batı Avrupa'yı din tutkusu sarmış ve kiliseler toplumsal bir güç oluşturmuştur.

Toplumsal, siyasal, kültürel ve sanatsal değişimleri yavaş yavaş bünyesinde biriktiren Ortaçağın kent merkezlerinde yapılar, katedraller ve belediye binaları dışında büyük boyutlarda olmamış, meydanlar geometrik biçimden uzaklaşmış, 10. y.y'dan sonra ticaretin canlanması ile deniz ve nehir kenarlarında yeni yerleşmelerin kurulmuş, tüccar kolonileri sürekli gelişmiştir. Bunların artan zenginliği sonucu 'yeni kent'in etrafı surlarla çevrilmiş, kilise meydanları pazar yeri olmuş, etrafında zanaatkarların lonca binaları ve şehir binaları yer almıştır. Kiliseler, 5. ve 12. yüzyıllar arasında Latin ülkelerinde görülen ve Roma sanatından türeyen Roman mimari üslubuyla yapılmış, mekan düzenlemede ise heykellere yeniden yer verilmiştir.

12. yüzyıldan 15. yüzyılın başlarına kadar uzanan dönemin mimari üslubu olan Gotik dönemde de katedraller simgesel yapı türleri olmuş ancak zengin zanaatçı ve tüccar kesimin ortaya çıkmasıyla loncalar, belediyeler, evler ve köprüler gibi yapı türlerine de gereksinim duyulmuştur.

15. y.y.'ın başlarında Roma, içinde yaşanılması güç, yıkıntı halindeki bir kent görünümüne bürününce devrin sanatkarları, tek tek kalmış gibi görünen eski eserlere ilgi duymuş ve yaptıkları çalışmalarla klasik anlayışın yeniden canlanmasına neden olmuşlardır. Rönesans (yeniden doğuş) olarak adlandırılan bu dönem, Avrupa'da ortaçağdan sonra (15. ve 16. y.y) hümanizmin etkisiyle Eski Yunan ve Roma sanatının klasik öğelerine dayanan bir sanat anlayışı niteliğine ulaşmıştır."Ortaçağın sonlarında yüzlerce yeni yerleşmeler kurulup ve kurulmuş olanlar gelişirken, Rönesansta daha çok eskilerin yeniden düzenlenmesine ve güzelleştirilmesine uğraşılmıştır."(Erder C.,1975).

16. y.y'ın kent merkezi, köhneleşmiş ve ihmal edilmişlikten kurtulup yeniden yaşama döndürülmüştür. Ancak yapılar, antik örneklerin kopyaları olarak değil, 15. y.y'ın anlayışı ve dünya görüşü doğrultusunda yorumlanmıştır. Papalar kentin güzelleşmesine ve gelişmesine özen göstermişler, kent merkezlerinde görkemli saraylar, kiliseler, anıtlar yapmışlar, eski anıtları onarmışlar, kötü onarımlar yapmaktan çok onları yıkmak yoluna gitmişler, dolayısıyla 16. y.y'ın kent merkezlerinde büyük değişikliklere neden olmuşlardır. Meydanları düzenli geometrik şekillere getirerek, heykeller ve anıtlarla süslemişlerdir.(*)

17. y.y.'da rönesansın katı kurallarına tepki olarak ortaya çıkan Barok mimari, yapıları tek başına bir heykel olmaktan kurtarıp kentin düzenine uyan bir öge haline getirmiş, tarihi anıtlar ve eserler yeniden düzenlenerek eski mekanlara katkıları devam etmiştir. Barok çağın görkemli yaşamından sonra, halk daha özel ve doğaya yakın mekanlara gereksinim duymuş, bu nedenle varlıklı insanlar giderek kent dışına, bahçeli evlere

(*)Akılcı ve nesnel bir düzen, yalın bir uyum ve bütünü oluşturan tek tek parçaların güzelliği gibi Rönesans mimarisi öğeleri. 16. y.y'da Michelangelo'nun yeni anlatımı olan Manyerizm (tarzcılık) dönemi ile yerini heykelsiliğe, harekete, dışavurumcu ve öznel bir güce bırakmıştır.

yerleşmişler ve banliyöleşme başlamıştır. Kent planlarında genel meydanlar yerine geniş yollar ve bulvarlar önem kazanmıştır. Daha çok geniş parklar, müzeler, okul yapıları çoğalmış ve bunlar yerleşim bölgelerinden ayrı düşünülmüşlerdir.

Dikkat edildiği üzere, uygarlık tarihinde toplumlar geçmişte yaratılan bütün değerleri insanlığın ortak malı saymış ve ortaya çıkan ürünleri geliştirerek ya da aynen taklit ederek kullanmışlardır. Bununla beraber her uygarlık kendini, toplumsal ve kültürel gelişiminin gereklerine göre oluşturmuştur. Uygarlığın ilk yerleşimlerinden endüstri devrimine kadar geçen süre içinde kentler, her biri birkaç yüzyılı kapsayan oldukça yavaş bir gelişim göstermişlerdir. Her mimari üslup birbirinden farklı özellikler taşımakla birlikte hiçbir zaman kökten bir değişim yaşanmamıştır. Her şeyden önce korunma ve alışveriş, daha sonra kültür merkezi olan tarımsal uygarlık şehirleri, endüstri devrimi ile birlikte teknolojik, ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda büyük değişiklikler geçirecektir.

5.1.2: Endüstri Devrimi Döneminin Tarihi Kent Dokularına Etkisi:

Tarıma ve zanaatlara dayalı bir ekonomiden, sanayi ve makine üretiminin egemen olduğu bir ekonomiye geçiş süreci olarak tanımlanan endüstri devrimi, 18. y.y'da İngiltere'de başlamış ve diğer ülkelere yayılmıştır. Bu dönem etkisini temelde iki alanda göstermiştir

- 1- Teknolojik yönden değişim,
- 2- Sosyo-ekonomik ve kültürel yönden değişim.

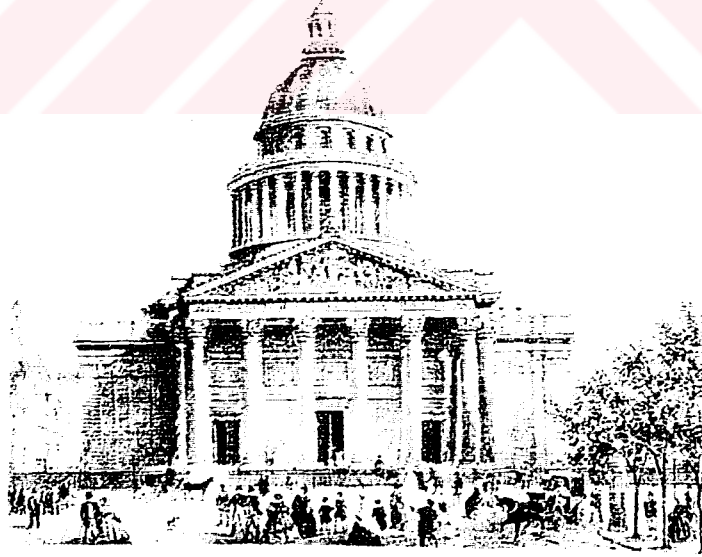
Teknolojik alanda temel malzemeler, özellikle demir ve çelik ön plana çıkmış, enerji kaynakları devreye girmiştir. Yeni makinelerin icat edilmesiyle ulaşım ve iletişim alanında önemli araçlar insan yaşamında yerini almaya başlamış ve bu değişimler artan nüfusun etkisiyle seri üretime geçilmesini sağlamıştır.

Sanayi dışındaki alanlarda da yeni gelişmeler görülmüştür. Tarımdaki ilerlemeler, tarım dışı nüfusun beslenmesini sağlamış, ekonomik değişiklikler artan sanayi üretimi karşısında toprağın öneminin azalmasına ve uluslararası ticaret hacminin büyümesine yol açmıştır.

Ekonomik iktidarın sanayi sermayesine kayması siyasal değişimlere ve devlet politikalarına yansımış, nüfusun kentlere kaymasıyla da çok kapsamlı toplumsal değişimler yaşanmıştır. El aletleriyle çalışan zanaatçı olmaktan çıkıp fabrika disiplinine bağımlı operatör haline gelen insan, kültürel alanda da farklılıklar göstermiş, yaşam standartlarında büyük değişimler yaşanmıştır.

Endüstri devriminin 18. y.y sonunda on bin yıllık tarım toplumunun yapısını değiştirmesi, şüphesiz yapısal çevrenin değişiminde de çok etkili olmuştur. Yapı malzemelerindeki yenilikler ve teknik bilginin artması, köklü değişikliklerin yaşanmasını sağlamıştır.

Ancak, devrimin ilk yıllarında sanatı toplum karşısında sorumlu kılan yeni bir düşünce biçimi ortaya çıkmış, sanat hoşla gitmekten önce, eğitilmeli diye düşünülmüştür. Özellikle Fransız filozofların eleştirel yaklaşımı ve insana verdikleri anlamla, bazı büyük mimarlar devleşme ve büyüklük tutkusuna kapılmışlardır. 18. y.y'ın ortasından sonra geçmiş yeniden taklit edilmiş ve eski Yunan, Roma ve Rönesans örnekleri üstün sayılarak pek çok yeni klasik yapıt ortaya çıkmıştır. Antikçağ mimarisinin biçimleri kullanılarak, hem özel konutlarda hem de saraylarda Yeni-klasik üslup uygulanmıştır. (Resim 5.1.2.a,b).

Resim 5.1.2.a: Sainte Genevieve Kilisesi (1757-91), Paris, Jacques-Germain Soufflot (1713-80). Antikçağın hem katı hem de anıtsal özelliğini yansıtan yapı Grek sütun düzenini Gotik mimariye özgü bir hafiflik anlayışıyla birleştirmiş, Baroktaki süslamaden arındırılmış cephe tamburlu kubbeyle düşey dengesine kavuşturulmuştur. (Özer B., 1989).

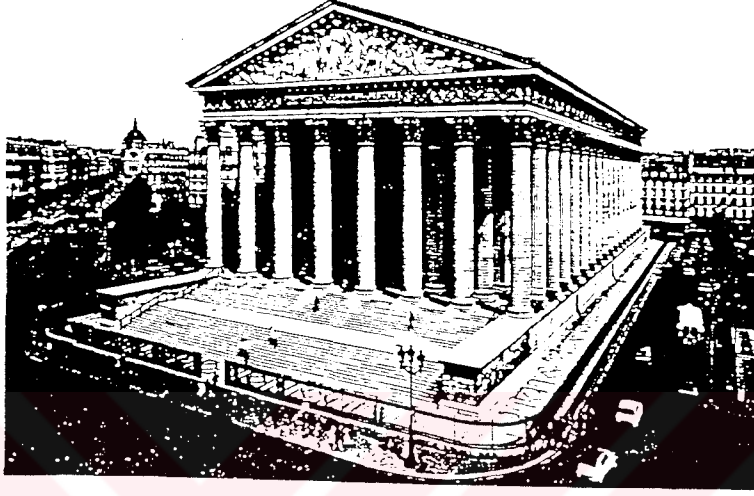
Resim 5.1.2.b: Rivoli Caddesi ykl. 1840, Paris, Percier ve Fontaine. Aynı dönemin mimarları olan C.Percier (1764-1838) ve P.Fontaine (1762-1853), Paris'te Rivoli Caddesindeki oldukça düzensiz yapılara tekdüze bir cephe uygulayarak, bunları yeni-klasik akımın değişmez çizgisine uydurmuştur.

Bu dönem içinde Napolyon'un 1804'te, inşaat mühendisi yetiştirecek olan Politeknik Okulu'nu yeniden düzenlemesiyle mimarlar, Güzel Sanatlar Akademisi'nin denetimi altına girerek, eski zamanların büyük örneklerini öğrenmişlerdir. Ancak yaptıkları yeni yapılar geçmişin belirli biçimlerinden oluşan sınırlı bir çerçeve içinde kalmaktan kurtulamamıştır.

19.y.y giderek, yeni-klasik dönemin Antikçağ dönemine özgü örneklerinden yaygın bir seçmeciliğe doğru yol almıştır. Devlete ait yapılar, her yerde belirli akımların benzerlerinin sergilendiği bir bütün oluşturacaktır. Örneğin müzeler yeni rönesans, tiyatrolar ve operalar yeni barok, belediye binaları yeni gotik tarzda düzenlenmiştir. 19.y.y mimarisinin geriye dönüşü belirten seçmeci (eklektisist) tutuma en iyi örnek, Paris'teki Madeleine Kilisesidir. (Resim 5.1.2.c)

19.y.y boyunca sanayileşmenin yaptığı atılımlara karşı dengeleyici birer öge olarak Ortaçağ kültürünü gören ve Notre Dame gibi anıtsal katedrallerin restorasyonunu yapan Fransız kuramcı-mimar Eugene Emmanuel Viollet-le Duc (1814-1879), Ortaçağ'a ilişkin süslerin benimsenmesiyle 'yenigotik' akımının doğmasına yol açmıştır. Viollet-le Duc, büyük alanların örtülmesine elverişli bir mimari tarz olarak kabul ettiği gotik katedralleri inceleyerek, onları mimarinin temellerinin anlaşılmasında yararlanılacak bir yol gösterici olarak görmüştür. Onun mimarisinde metal iskelet kullanımı soylu bir görünüme ulaşmış,

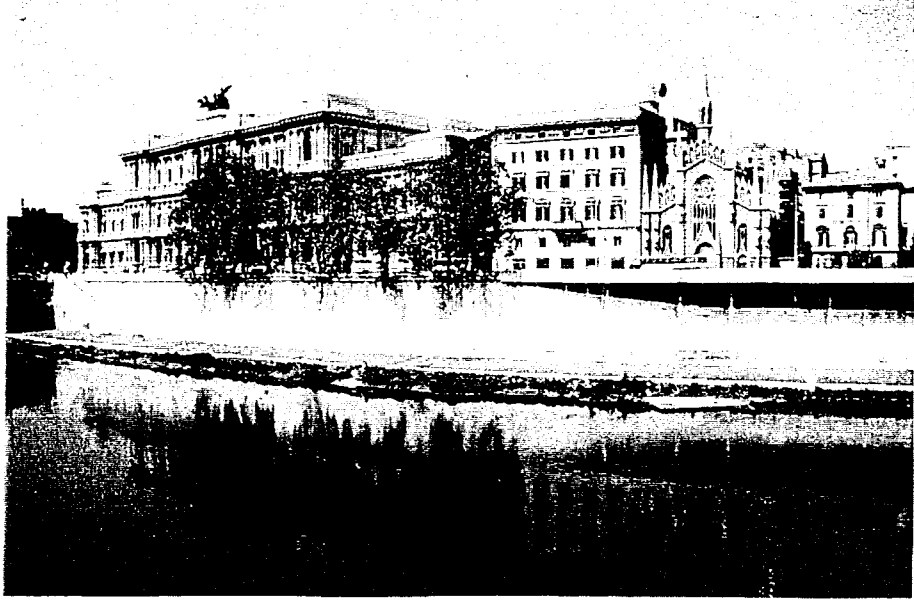
mimarının yapısal güçlerinin kendini ortaya koyması, her türlü süslemeyi ve figürü bir yana bırakan modern kültürün belirtisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu akımı daha çok A.W.N Pugin benimsemiş ve Londra'daki Parlamento Sarayı'nı bu anlayışla gerçekleştirmiştir. (Resim 5.1.2.d).

Resim 5.1.2.c: Madeleine Kilisesi 1806-42, Paris, Pierre-Alexandre Vignon. Neo-Grek ve Neo-Gotik karakterleriyle uygulanmış bu yapının kütesine göre iç mekanı son derece sınırlı kullanım sağlamaktadır.

Resim 5.1.2.d: Parlamento Sarayı 1836-65, Londra, Sir Charles Barry ve Augustus Welby Pugin.

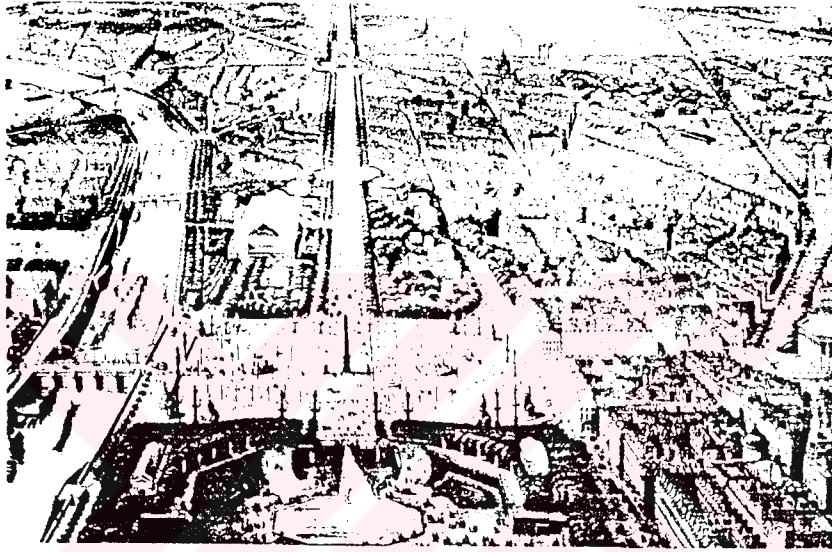

Resim 5.1.2.e: Tiber Nehri kıyılarından bir görünüş, Roma.

Resim 5.1.2.e'de görüldüğü gibi, bu dönemde ortaya çıkan eklektisist eğilimler tüm kentleri etkisi altına almış ve ilginç görüntülerin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. "Roma'da Tiber Nehri kenarındaki bu ilginç sıralama, 19. y.y'daki belli başlı eklektisist eğilimlerin mimarlıktaki yansımalarını son derece çarpıcı bir tarzda gözler önüne sermektedir. Neo-Barok üslubun en şatafatlı örneklerinden biri sayılan Roma Adliye Sarayı'nın (Guglielmo Calderini, 1889-1910) hemen yanı başındaki Neo-Rönesans bir malikane, ondan sonra da Neo-Gotik bir kilise ile bu defa daha az katlı olmak üzere, Neo-Rönesans bir yapı geçen yüzyılın karakteristik bir koalisyonu halinde taptaze karşımızda"(Özer B., 1993) durmaktadır.

Devrim süresince Güzel Sanatlar Akademisi'nin sanatçılara empoze ettiği "geçmişin belirli biçimlerinin yeniden kullanılması zorunluluğu"yla birlikte sanayiye özgü görünüm göz ardı edilmiştir. Bu belki de sanayi dünyasını yok saymak anlamına gelebilir. Oysa sanayileşmenin etkisine giren kent, hızla büyümektedir. Başkentlerin nüfusları kısa sürelerde iki katına çıkmış, bu da kentsel yapıların bütünüyle değişmesini gerektirmiştir. Kent-kır olgusu yerini merkez -çevre olgusuna bırakmıştır. Buna bağlı olarak ulaşımın kolaylaştırılması için yapılan demiryolları beraberinde yeni kentleşme odakları göstermiş,

tren garları, otel, lokanta gibi yeni yapılar ortaya çıkmıştır. Garların kent merkezi ve kendi aralarındaki ilişkileri kolaylaştırmak için Fransa'da 3.Napolyon 1853'te baron Haussmann'ı görevlendirmiş, o da Paris'i eski ve pis sokaklardan kurtararak, isyancıların bastırılmalarını da kolaylaştıracak geniş bulvarlar açtırmıştır. (Resim 5.1.2.f). Haussmann'ın ortaya koyduğu kentsel ilkelere, taşra kentlerindeki ve yabancı ülkelerdeki kentlerde de bol bol rastlanmıştır

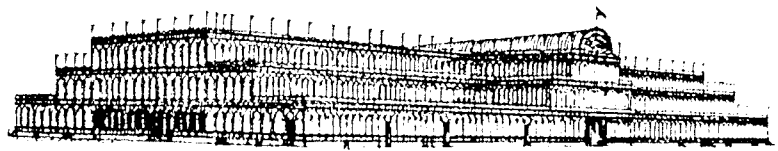
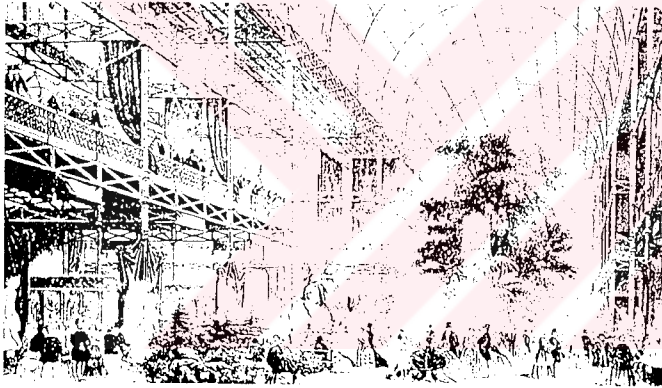

Resim 5.1.2.f: Louvre-Arc Triomphe eksenini, Champs-Élysées Bulvarı Louvre Sarayı'ndan başlayarak çeşitli kentsel dokuları birbirine bağlamaktadır. 19.y.y sonu gravüründeki bu eksensel şema 20.y.y.'ın sonunda La Defense denilen yeni yerleşim alanına doğru onlarca kilometre uzatılacaktır.

Tarihi kent dokularında yeni yapı olgusunun çağdaş stile uygun olması fikrinin benimsenmesiyle birlikte yeni mimarinin kent dokusuna uyumu konusunda bazı Avrupa ülkelerinde bir bütünlük sağlandığı görülmüştür. Kentsel tasarım konusunda yapılan kimi çalışmalar sonucu tarihi yapılarla yeni yapıların bütünleştirilmesi sağlanabilmiştir. Avrupa ülkeleri gibi köklü bir mirasa sahip olmayan Amerika kentlerinde ise yapılar yeniden canlandırma stili ile inşa edilerek yapılmış, böylelikle bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak yeni yapı olgusundaki bu historisist anlayış Yunan sanatı taklitçiliğinden öteye gidememiştir.

5.1.3: Modern Mimari ve Etkisindeki Akımlar Döneminin Tarihi Kent Dokularına Etkisi:

Endüstri Devrimi'nden, yani 1760'lardan itibaren Modern Mimari'nin gelişimine bakıldığında, 18.y.y sonlarında ortaya çıkmaya başlayan demir köprülerin Modern Mimari'nin ilk otantik örnekleri sayılabileceğini belirten Özer B. (1993), bina olaraksa, 1851 Londra Sergisi'ndeki Paxton'un Crystal Palace'ı çeşitli özellik ve nitelikleriyle Modern mimarinin başlatıcısı olarak göstermektedir. Yaklaşık olarak 70 bin m2'lik bir alanı kaplayan bu teşhir galerisi, standardize elemanlar halinde demirle camın kaynaştırıldığı ilk önemli prefabrikasyon örneğidir. (Resim 5.1.3.a). Nitekim böylesine muazzam bir bina 16 hafta içerisinde, o zaman için mucizevi, bugünse hala şaşırtıcı sayılabilecek bir sürede inşa edilip bitirilebilmiştir.

Resim 5.1.3.a: Crystal Palace Sergi Sarayı (Doreen Yarwood'un kaleminden) ve iç görüntüsü (Dok. Giedion). (Hasol D.,1996). 1850-51, Londra, Sir Joseph Paxton.

Crystal Palace'ın inşaat teknolojisinde başlattığı devrim, Eyfel Kulesi ile iyice vurgulanıp 20. y.y'ın başına damgasını koymuştur. Bu kulenin tarihi kent dokusu içinde şehrsel estetiğe yapmış olduğu etki son derece büyük tartışmalara yol açmıştır. Kimilerine göre tarih ezilmiş, Giedion'a göre ise de mimari mekan 'zaman' faktörüyle bir boyut daha kazanmıştır. (Resim 5.1.3.b)

Resim 5.1.3.b: Eyfel Kulesi, Paris, 1889, Gustave Eiffel.

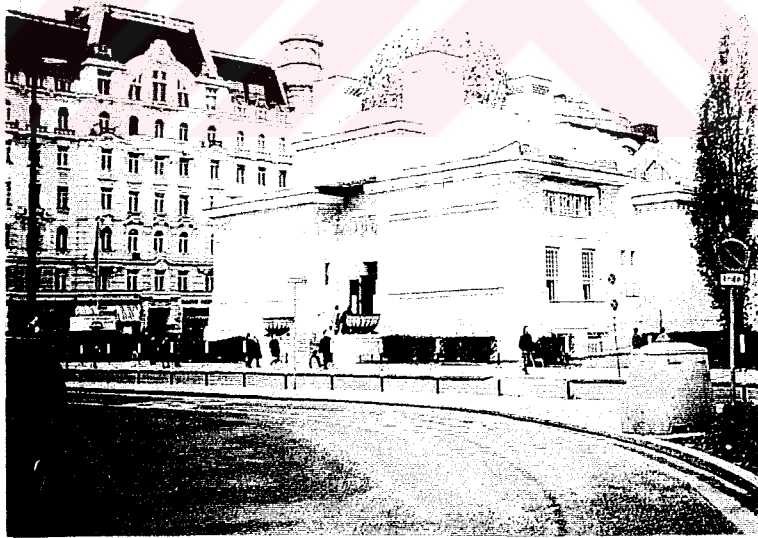
Tarihi kent dokularında, tarihle iç içe yaşayan mimarlar için yapı tekniğindeki yenilikler kolay benimsenmemiş ve başlangıçta demirin, çeliğin ve betonarmenin kullanılmasından çekinilmiştir. Sonuçta yeni değişimlerin hızı karşısında daha çok köprüler inşa eden mühendislere yarış bırakmak durumunda kalan mimarlar yeni başka arayışlara girmişlerdir.

Öncelikle İngiltere'de Arts and Crafts akımının temsilcileri sanayi eşyalarının çirkinliğine karşı sanayinin sanatı öldürdüğünü savunmuşlar, aralarında W. Morris, P. Webb'in bulunduğu bir grup tasarımcı, dekoratif sanat ürünlerinde Ortaçağ zanaatçılar ruhunu canlandırmaya çalışmışlardır. 1890'larda daha geniş kesimlerden destek gören bu hareket başka ülkelere yayılarak uluslararası ilgi görmüş ve 'Art Nouveau' ile özdeşleşmiştir.

"Tüm 19.y.y boyunca benimsenmiş olan eski ve tarihi üslupları yeniden canlandırma ve yenileme anlayışından ve bu anlayışa bağlı tasarlama kuralları belirleyen Akademizm'den farklı olarak 'Art Nouveau' yeni ve çağdaş olmayı önermektedir."(Batur A.,1995).

Yenilikçi düşüncelerin öncüsü, kültür ve sanat tarihinin ilk uluslararası (*) akımı olan Art Nouveau'nun amacı 19.y.y.'in taklitçi, tarihsel üslupçuluğundan sıyrılarak, yeni bir üslup yaratmaktır. Bu anlamda "sanat sanat içindir" önermesi yerini "herkes için sanat" sloganına bırakmış, kent donanımlarında metro girişi, sokak lambaları, çöp kutuları, tren istasyon donanımları gibi özel tasarımlarla kent kültürüne yeni bir boyut gelmiştir. Biçim özellikleri açısından asimetriye, organik, kıvrımlı, ritmik çizgilere, kitlelerde serbest çıkmalara eğilimli bir tasarım anlayışı geliştirmiştir.

Bunların yanında Joseph Olbrich'in Viyana'daki 'Secession Evi' tarihi kent dokusundaki yapılanmaya özgün bir yaklaşım getirmiştir.(Resim 5.1.3.c). “Planı ve kitlesiyle nerede ise klasik bir geometrisi olan Secession Evi’nin cephesinde eğrisel, çiçeksi yüzey bezemeleri, yalnızca çerçevelenmiş alanlarda ve bir de kapısında bulunur; ama yapıtın rasyonalist şeması, metalden çiçek motifli bir kubbe figürü ile sanki yeniden “Art Nouveau” laştırılmıştır. (Batur A.,1995).

Resim 5.1.3.c: Secession Evi, Viyana, J.M.Olbric

(*) Art Nouveau akımı, İngiltere ve Amerika’da “Modern Style”, Fransa ve Belçika’da “Art Nouveau”, Hollanda’da “Nieuwe Kunst”, Almanya’da “Jugendstil”, Avusturya’da “Secessionsstil”, İspanya’da “Modernismo” gibi adlarla benimsenmiştir.

Sonuçta "sadece süsle ilgilendiği için yeni mimarlığın ilkelerini kuramayan" (Richards J.M, Elizabeth B.Mock, 1966) ancak "yenilikçi yapısıyla ulusal mimarinin doğuşuna zemin hazırlayan" (Batur A.,1995) Art Nouveau ile mimarın hem uzman bir desinatör, hem de makinenin efendisi olduğunu vurgulayan Alman Zanaatçılar Birliği'nin (Deutscher Werkbund) fikirleri, modern mimariyi kalkındırmış ve uluslararası bir akım yaratmasına ön ayak olmuştur.

Bu arada 19. y.y.'ın son yirmi yılında endüstrinin yapı malzemesi ve tekniğe getirdiği yenilikler sonucu Amerika'da mimarlar yeni bir yapı türü olan 'gökdelen'i ortaya çıkarmışlardır. Chicago mimarları olarak bilinen ve en önemli siması Louis Sullivan olan bir grup mimar "biçim işlevi izler" sloganıyla yapılar yapmaya başlamışlardır. Ancak 1893'teki Chicago Fuarı için yaptıkları proje reddedilip yerine "Klasik Roma ve Rönesans stillerinin uygulanması ile Paris'in Beaux Arts ekolünün kuyruğuna takılan Amerikan mimarlığı 19. y.y. sonunda Klasikler kopyacılığına geri dönmüştür."(Richards J.M, Elizabeth B.Mock, 1966).(Resim 5.1.3.d)

Resim 5.1.3.d: Amerika'da bir tarihsel mirası ve kendine özgü bir kökeni olan Philadelphia'nın en eski bankalarından biri; konutlarda yansıyan, bireylerin kendilerini ifade ediş biçiminden başka kurum ve ticari işletmelerin de kimlikleri için seçtikleri simgelerden biri Antik Yunan tapınağının kopyasıdır. (Abalı Z.,1989).

Öte yandan Chicago ekolünün başlattığı akım F.L.Wright'la devam etmiş, meraklı olduğu konut mimarlığına getirdiği yeni bir anlayışla o zamana kadar kutu gibi odaların birleşiminden oluşan evler yepyeni bir biçim kazanmışlardır. O döneme kadar dört tarafı kapalı olan mekan, içerden dışarı yayılıp bir bütün haline gelmiştir. Wright, eserlerinde kullandığı geleneksel malzemelerden taş, tuğla, ahşap ile yatay, toprağa yakın ve çevresiyle bütünleşen yapılar meydana getirmiştir. Onun bu yapısı daha sonra ortaya çıkacak olan De Stijl akımının öncülerine ilham kaynağı olmuştur. (Resim 5.1.3.e).

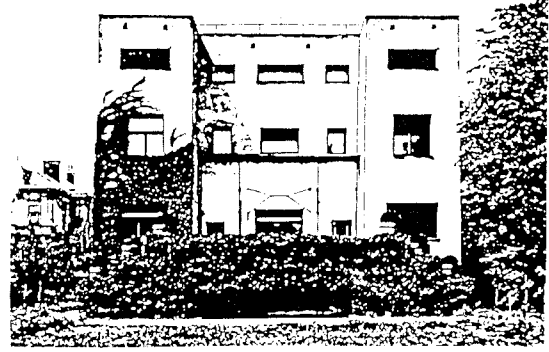
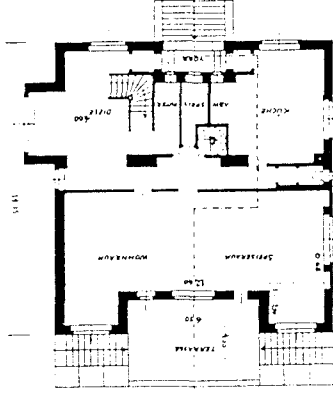

Resim 5.1.3.e: Robie Evi, 1909, Chicago, Frank Lloyd Wright'ın bu eseri onun “çayır evi” üslubunun önde gelen örneklerinden biridir ve çevresi ile uyumlu bina anlayışının ilklerindendir.

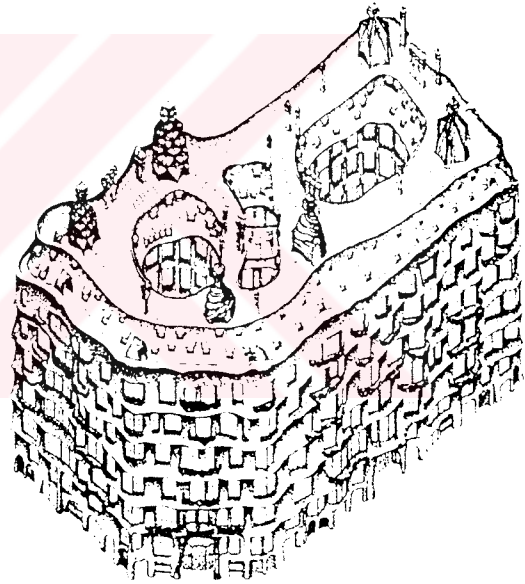
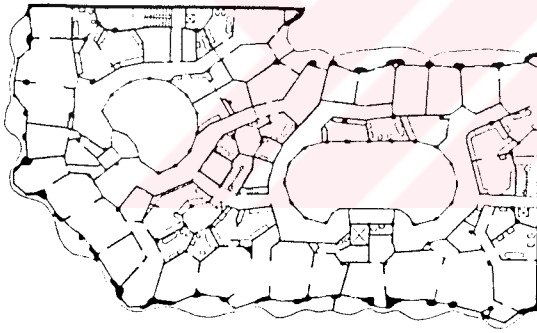
Bu arada Akademikliğe özgü keyfiliğin damgasını taşıyan tarihi kent dokularından Viyana, A.Loos'un sert eleştirilerine uğramış, uyguladığı 'Steiner Evi' (Kaşsız Ev diye adlandırılmıştır) alışılmış pencere alınlıkları, balkonlar, süslemeler gibi barok simgelerden arınmış bir yapı olarak ortaya çıkmıştır.(Resim 5.1.3.f). Hemen hemen aynı yıllarda yapılan Antonio Gaudi'nin Barcelona'daki Casa Mila'sı ise o dönem çağdaş mimarisinin içinde bulunduğu çıkmazı açıkça ortaya koymaktadır.(Resim 5.1.3.g)

1914-1918 yılları 1.Dünya Savaşı sonunda ise sosyal ve ekonomik şartlar temel sosyal ihtiyaçları özellikle konut alanında ön plana çıkarmış ve sanattaki basitleştirme fikrini savunan Dadizm, Kübizm, Pürizm ve Konstrüktivizm gibi akımların belirtileri ön plana

çıkmiştir. İşte bu dönemlerde yani 1914-1928 yılları arasındaki sürede bu basitleştirme fikri gruplar ve okullar tarafından da kabul edilip geliştirilince, birtakım bilimsel ve pratik gerçeklerin uygulanması yoluna gidilmiştir.

Resim 5.1.3.f: Steiner Evi, Viyana, 1910, Adolf Loos.

Resim 5.1.3.g: Casa Mila Evi, Barcelona, 1905-10, Antonio Gaudi.

Hollanda'da De Stijl adı altında birleşen küçük bir sanatçılar bir gurubunun 1918'de yayımladığı bildirgede yeni bir anlayışın temeli atılmıştır. Buna göre "eski şuur subjektifliğe, ferdiyetçiliğe yönelir, yenisi ise evrenselliğe... Aynı şuurlaşmanın etkisinde kalan sanatçılar manevi alanda ferdin egemenliğine, keyfilliğine karşı bir dünya savaşına girmişlerdir." (Özer B., 1993). Dik açılı bölünme sistemi içinde temel renklerle rasyonel düzenlemelere başvuran bu akımın en önemli temsilcileri Theo Van Doesburg, Oud,

Mondrain ve T.G.Rietveld'tir."Bu akımın en belirgin örneği T. Gerrit Rietveld'in 1924 tarihli Schröder Evi'dir. Dış cephede ve iç mekanlarda De Stijl'in Mondrain üzerine kurulu sade geometrisini yansıtan konut Resim 5.1.3.h 'de görüldüğü gibi sıra düzendeki bir konut grubunun köşe parselinde yer almakta ve bu düzenin sonundaki bir tasarım olarak onları tamamen farklı yeni bir anlayışla noktalamaktadır. Hatta hemen yanındaki eski evin çıplak tuğla duvarını kapatıp, kendisiyle bütünleştirmeyi düşünmemektedir. Bu örnekle bir yerde tüm modern mimarlık hareketinin özü olan mevcut yapısal çevreye yaklaşım ortaya konmaktadır; çevresinden bağımsız, tamamen kendini yansıtan, eskiden hiçbir şey almayan ve kesinlikle onu çağrıştırmayan..."(Baytin Ç.,1994)

Resim 5.1.3.h: Schröder Evi, 1924, Utrecht. Thomas Gerrit Rietveld.

Ne varki bu akım etkisini fazla sürdürememiş, halktan değil entellektüel kesimden ilgi görmüştür. De Stijl akımının düşünceleri daha sonra, Walter Gropius'un geleceğin dizayncılarını yetiştirmede uygulanan metodların bir bakıma öncüsü sayılabilecek ünlü Bauhaus okulunda (1913-33) gelişmiştir. De Stijl'in estetik alanda aradığı evrensellik, ekonomik ve teknik bakımdan sağlam temellere oturan Bauhaus ile rasyonalizmin seçkin örneklerini vermeye hazırdır.

"Bauhaus ekolünün başta gelen amacı değişik sanat dallarında ortak estetik değerlere dayanan ve çağın değişik gereksinimlerine yanıt veren tasarım ve biçimlendirmeler yapmaktır."(Yurtsever H.,1995). Zaten "1.Dünya Savaşı sonrası Avrupası'nın o tarihlerde bulunduğu ortam (ki Almanya büyük bir rökonstrüksiyon aşamasındadır) böyle bir anlayışı gerektirmektedir."(Özer B.,1993). Modern mimarlığın en önemli ismi ve Bauhaus'un son yöneticisi Ludwig Mies van der Rohe, rasyonel, geometrik, dikdörtgen prizmalarla çalışarak biçimsel saflığı "birlik içinde çokluk, çokluk içinde birlik" diye formüle ederek fonksiyonel bir sonuca ulaşmıştır. Rasyonalizm bu döneminde şehircilik ve toplu konut alanlarında çalışmalara başlamış, mimaride standartlaşma ve prefabrikasyona yönelmiştir. Mies'in 1927'de Stuttgart'ta Le Corbusier, Gropius, Hilberseimer, Oud, Poelzig ve Scharon gibi isimlerin katılımıyla birlikte yaptığı Weissenhof sitesinde de binalar hep aynı şekillendirme iradesinin belirtileri halinde yapılmışlardır.(Resim 5.1.3.1).

Resim 5.1.3.1: Weissenhof yerleşmesi, 1927, Stuttgart, Ludwig Mies van der Rohe.

1928 yılında ilk olarak toplanan CIAM da (Uluslararası Modern Mimari Kongresi) devrin gerçeklerine ve ait olduğu toplumun ihtiyaçlarına göre yapıyı ekonomik bakımdan etkili üretim yöntemi olan rasyonalizasyon ve standardizasyon anlayışıyla ele almak gerektiğini belirtmiştir.

"Bu arada eskinin biçimsel özelliklerinden ve sağlıklı koşullardan kurtulma eğilimi gösteren çoğu tarihi kent dokularındaki yeni yapılarda fonksiyonel ve rasyonel formlar benimsenmiş, ancak bu yeni yapılar bulundukları çevrelere ölçek, ritm, oran, renk, doku, malzeme gibi özellikler açısından uyum sağlama zorlukları çekmiş ve yapısal çevreler bambaşka biçimler almaya başlamışlardır.

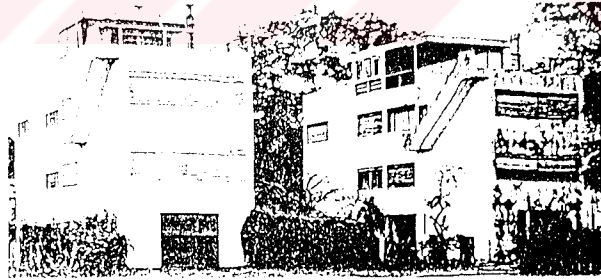
Mies van der Rohe, "mimari çağdaş isteklerin mekana yansımasıdır. Yaşayan. Değişen. Yeni. Ne geçmiş, ne gelecek yalnızca bugün biçimlendirilebilir. Ve yalnızca bu şekilde yaratıcı olunabilir. Gerekliliklerin dışında biçim zamanın anlayışına göre yaratılır," (Mies,1923) derken tarihi çevrelerde uygulanacak olan binaların da bulundukları çevreye uyması konusuna belki de yepyeni bir bakış açısı getirmiştir.

Bununla birlikte bütün sanat ve mimarlık eğitimi tarihten aldığını, tarihi tek eleştirmeni ve ustası olarak kabul ettiğini, dolayısıyla tarihe derin bir sevgi ve saygı ile bağlı olduğunu söyleyen Le Corbusier, tıpkı Rönesans'ta olduğu gibi antikitenin ve geçmişteki öteki başarılı mimarlığın klasik rasyonel biçimlerini yeniden gündeme getirerek 20. y.y.'ın başlarında yeni bir Rönesans daha yaratmıştı ve mimarlıktaki başarıyı şöyle özetlemiştir: Mısır, Grek veya Roma mimarisi prizmaların, küplerin, silindirlerin, piramitlerin ve kürelerin mimarisidir; piramitler, Luxor Tapınağı, Parthenon, Coliseum, Hadrian'ın Villası....Babil Kulesi, Semerkant'ın kapıları, Pantheon, Ayasofya, İstanbul'un camileri, Pisa Kulesi, Brunelleschi'nin ve Michaelangelo'nun kubbeleri; bütün bunlar mimarlığa aittir. Gotik mimarlık ise esas olarak kürelere, konilere ve silindirlere dayanmaz...Bu nedenle katedraller çok güzel değildir." (Le Corbusier, 1927). Böylece o da tarih konusunda kendi biçim ve estetik anlayışını ortaya koymuştur.

Diğer taraftan, şehircilik ve çevre konularında çalışmalar yapan, Akdeniz mimarlığına hayranlığını sık sık belirten Corbusier, "tarihi anıt ve çevresine yer veren Atina'da alınan kararları sonradan İkinci Dünya Savaşı sırasında bizzat derleyip yayımlamıştır. Böylece 1930'lu yıllarda, tarihi anıtların çevreleriyle değerlendirilmesi konusu, modern mimaride ve uluslararası bir düzeyde ele alınan bir sorun haline gelmiştir. Bu ortam içinde ürün

veren mimarı, İkinci Dünya Savaşı sonrası kendisini sadece anıtları koruma ve onarma ile değil, şehrin kişiliğini de korurken görmüş olmaktan şaşmamalıdır. Konu, anıt ve çevresinin değerlendirilmesi sınırlarını geçmiş, şehir ölçeğine erişmiştir. Konu, çelişkili çevre şekillenmesine, yerleşmenin tarihsel gelişimini gösteren görüntü ve geleneğine, bunun çağdaş yaşantıya geçişine bağlanmıştır. Yapılar sanat ve tarih bakımından önemsiz basit nesneler olsalar bile, yerleşmenin geçmişiyle yakın ilgilerinden ötürü güç kazanmışlardır."(Erder C.,1975). Bundan sonra tarihi çevrelerdeki yıkımlarda bir gerileme olmuş, yüzyıllar önce inşa edilmiş insan yerleşmelerine saygı yoğunlaşmakla birlikte, değişiklikler ve gelişmeleri uygulamak zorunluluğu, çözüm isteyen bir çok sorunu beraberinde getirmiştir.

Bunlardan başka o günkü toplumda mimarlığın halk için değil, egemen sınıflar için yapıldığı göz önüne alınırsa yeni yapıların halk tarafından çok fazla benimsenmediği görülür. Örneğin, Le Corbusier'in "1925 yılında Faubourg de Bordeaux'da yaptığı köy evlerini köylüler hep değiştirmiştir. Çünkü evler, köylülerin değil, burjuvaların dünya görüşü ile yapılmış, köylüler kendilerini anlatmayan evlerde yabancılaşmışlar; çevrelerine yabancılaşmışlardır."(Günbulut Ş.,1994).(Resim 5.1.3.i).

Resim 5.1.3.i: Bordeaux İşçi Konutları, 1925. Le Corbusier

Aynı zamanda bu dönemlerdeki planlamalarda önceden varolan yapılara dikkat ve özen gösterilmemiş, modern mimarinin ilk dönemlerinde sadece trafik planlaması olarak ele alınan kent planlamasından sonra, ikinci aşamadaki Atina Charta'sında bölgeselleştirme (zoning) temel amaç olmuştur. Yeni kent kuruluşları konut, işyeri, eğlence ve dinlenme alanlarına ayrılmıştır.

1933 Atina Anlaşması'nda tarihi çevreler ve anıtların kent bütünü içinde korunmasının yanı sıra bu bölgelerde yapılacak yeni yapı tasarımlar ile ilgili de kararlar da alınmıştır. Anlaşmanın 70. maddesine göre "tarihi bölgelerde yapılan yeni yapılarda, estetik bahanesiyle, geçmiş devir üslubunun kullanılması kötü sonuçlar vermektedir. Bu tür davranışları tutmak veya bu tür girişimleri desteklemek hiçbir şekilde hoş karşılanmaz" kararı alınmıştır.(Erder C.,1975).Zira tarihte geriye dönüş asla gözlemlenmemiştir; insan hiçbir zaman geriye gitmemiştir. Geçmiş kopya etmek "sahte" yapmak demektir. Bu da gerçek eserin değerinin kaybolduğu anlamına gelir. Ayrıca tarihi değeri olan bazı anıtların etrafındaki sağlığa zararlı yapıların yıkılması ve yeşil alanlar açmak suretiyle yararlanılması ve şehrin gelişimini etkilediği hallerde ise anıtların bulundukları yerden başka bir yere nakli kararları da alınmıştır. Bu da tarihi çevrelerdeki değişimin boyutlarını artıran girişimlere yol açmıştır.

Bu dönemden sonraki gelişmelerle modern mimarlığa tepkiler oluşmaya başlamıştır. Modern mimarlığın kurallar bütününe ilk sistematik eleştiri, Team 10 grubu denilen ve aralarında A. van Eyck, Alison ve Peter Smithson, Bakema, Candilis, Woods, Erskine vb. 'den oluşan bir topluluktan gelmiştir. Onlar modern mimarlığa;

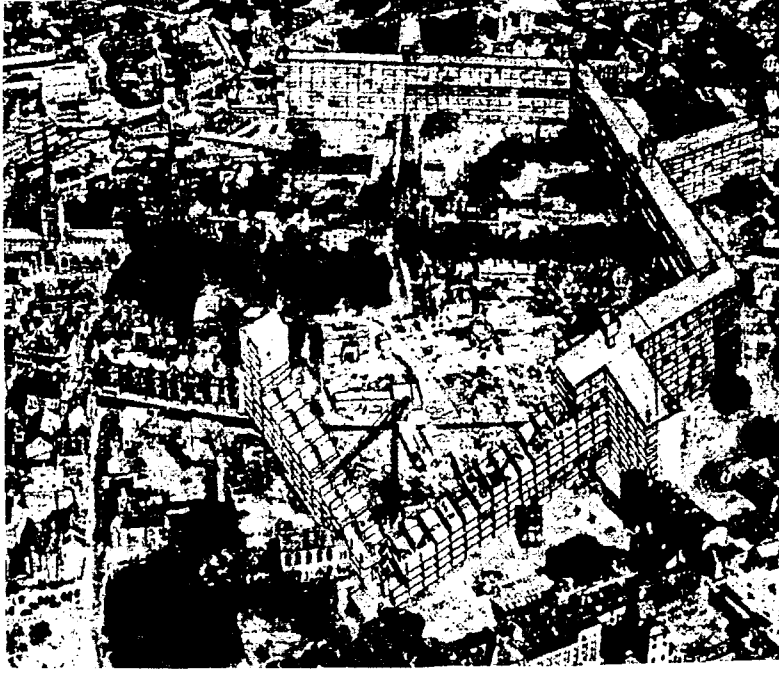
- Evrenselliğe karşı; kişiliği,
- Mekana karşı; yeri,
- Zaman yerine, durumu;
- Mimarlığın tek başına duran nesneleri yerine; kent, kampüs ölçeğini; mimarlık, şehircilik sınırlarının ortadan kaldırılmasına yönelik,"ev küçük bir kenttir, kent büyük bir evdir"(A.van Eyck), düşüncesini,
- Atina Anlaşmasındaki kent anlayışının işlevsel hiyerarşisi (yaşama-eğlenme-çalışma-ulaşım) yerine; insan ilişkilerinin ve toplu yaşamın hiyerarşik öğelerini (ev, sokak, mahalle, kent), trafik ve altyapıyı planlamanın önemini,
- Bitmiş mükemmellik yerine; büyümeyi ve ucu açık mimariyi benimsemişlerdir.

S.Dostoğlu (1984), 2. Dünya Savaşı sonrasında mimarlık ve kente ilişkin sorunlarına daha iyi bir cevap vermek için karşımıza çıkan Team 10 grubunun bu reform hareketi ile modern mimarlığın öncüllerini kurtarmaya ve her ölçekte sorunları çözmeye yöneldiğini ve 1930'lar Modern Mimarlığının temel kategorilerinin yetersiz kaldığı noktaları aşmaya çalıştığını belirtmektedir.

2. Dünya Savaşından sonra (Resim 5.1.3.k) mali kaynak ve yapı malzemesi sağlanmasında sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Ekonomik çözüme olanak sağlamak amacıyla malzeme ve konstrüksiyonun örtülmesine karşı çıkılmış, yapının gerek kullanıldığı malzemesini, gerekse de işlevini dışavurduğu bir mimari benimsenmiştir. Bütün dünyada uygulama alanı bulan Brütalizm akımında malzeme doğal doku ve rengiyle bırakılmış, yapının içindeki her işlev rasyonalizmdeki gibi ana geometrik düzene bağlı kalmadan kendini özgürce yansıtmıştır. Rasyonalizmin tündengelim tutumuna karşı 1950'lerin ortalarında beliren bu akım 90 dereceye bağlı kalmamakla birlikte binayı oluşturan çeşitli işlevlerin kendilerini dışarıya vurma zorunluluğunu şart koşmaktadır. (Resim 5.1.3.1)

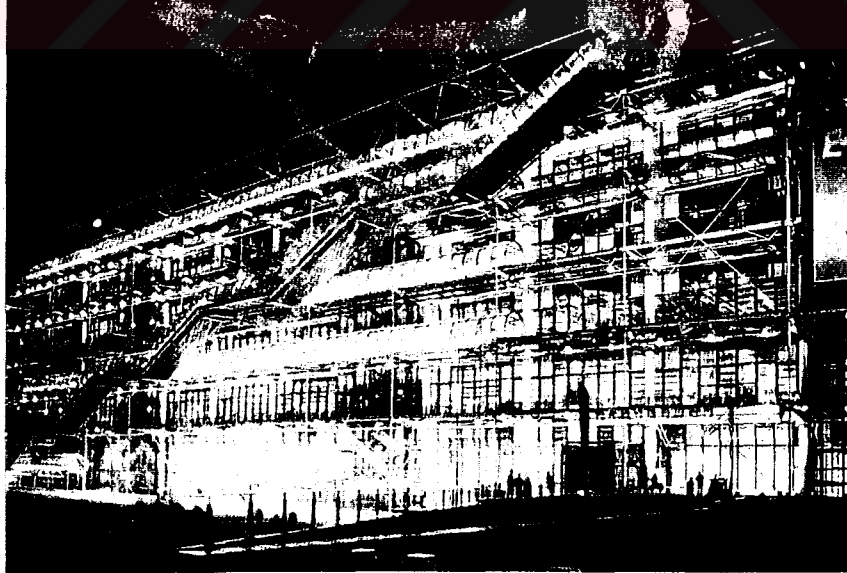

Resim 5.1.3.k: Yıkılmış kent görüntüsü, 1945.

Resim 5.1.3.1: Golden Line konut sisteminin Coventry merkezine uygulanması, Alison ve Peter Smithson.

Brütalizm akımının tarihi kent dokularında uygulama imkanı bulduğu en önemli yapı Fransa'daki Pompidou Kültür merkezidir. Yapıldığı dönemde oldukça büyük eleştiriler alan bu yapı gerek malzeme gerekse kütlesiyle bulunduğu çevreye karşıt bir yapı konumundadır. (Resim 5.1.3.m).

Resim 5.1.3.m: Pompidou Kültür Merkezi, Paris, Renzo Piano-Richard Rogers. (Urbanisme, Le magazine international de la ville, 1996)

"90 derece ya da belirli bir açısız düzene bağılı kalmayan diğeri iki eğilimden biri olan Ekspresyonizm (ifadeci tutum) fonksiyonu somut bir biçime kavuşturmada mimara kişisel özgürlük tanırken, diğeri bir akım olan Organimsi mimari temel ilkeleri bakımından Brütalizm ile paralellik kurmaktadır."(Özer B.,1993).

Rasyonalizmden sonra mimaride serbest davranma imkanı 1930 yıllarında Finlandiya'da birdenbire ortaya çıkan 1920'lerin büyük isimlerine, karşıt üslubuyla adeta meydan okuyan Alvar Aalto, yapılarını rasyonalizmin katılığına karşı insani değerleri ön plana alıp tabii dokuyu, tabii biçimi destekler örnekler vermiştir. Hans Scharoun'un 1950 yılından itibaren önderliğini yaptığı Organimsi mimari akımı planda cephede ve kütlede canlı, dinamik bir yapı sanatını dile getirmiş, modern mimarinin statik etkisine karşı gelmiştir.

Modern mimarinin 20. y.y.'ın başlangıcından beri geldiği nokta toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel değişmelerinin hızı ile paralellik göstermektedir. De Stijl ve Uluslararası Üslup gibi modern akımlar kendi geliştirdikleri biçimin bütün dünya için uygulanabilir olduğunu vurgulamışlardır ama toplumlar ve yöreler arasındaki teknoloji, kültür ve iklim farklılıkları Rejyonalizm akımının doğmasına sebep olmuştur."Modern Mimarlık söyleminin en önemli sözcüsü olan Giedion 1943'ten başlayarak, yanına Kahn'ı da alıp, 'Yeni Bir Anıtsallık'a olan gereksinmeyi gündeme getirmiştir. Le Corbusier ve Aalto; 1940'ların sonunda, 1930'ların modernizminden çok farklı olarak tuğlayı, betonu, ahşabı görsel bir zenginlik yaratacak şekilde, olduğu gibi kullanmışlardır. 1954'te Giedion bunun adını koymuştur: Rejyonalizm."(Budak C.,1985). Bu akımın etkisiyle, Japonya başta olmak üzere Uzakdoğu ve Asya'daki pek çok ülkede, ait olduğu toplumu, içinde üretildiği geleneksel mimariyi ve tarihi mirası göz önünde tutan bir modern mimari anlayışı oluşmuş, hatta tarihi kent dokularındaki oluşumlardan etkilenilerek yeni yapılan yapılarda da bu anlayışı destekleyen örnekler verilmiştir.

Modern mimarlığın bu evresinde geleneğin tekrar yorumlanması benimsenmiştir. Modern malzemeleri kullanan, ona anlam kazandırmayı amaçlayan ve bunun için geçmiş örnekler üzerine kurulu yapılar tasarlamayı uygun gören bu anlayışla kültürel olarak da uyumlu bir

mimarlık hedeflenmektedir. Modernizmi yöresellikle bağdaştırıp mimarlığın insan ve teknoloji arasında bir orta yol bulması için çalışmalar yapan Aalto, T.Ando, H.Fathy E. Saarinen gibi mimarlar, tarih ve yöresel gelenek arasında mümkün olduğu kadar orijin biçimler kullanmışlardır. “Geleneksel şehir mekanından yararlanmada, sıfırdan oluşturulan çevrelerde eski şehirlerin mekansal öğretilerinden yararlanma yoluna giden Saarinen’in, Yale Üniversitesi için yaptığı yatakhane bloklarında, bir İtalyan şehri olan San Gimignano’den esinlendiği görülmektedir.” (Özer F.,1990). (Resim 5.1.3.o).

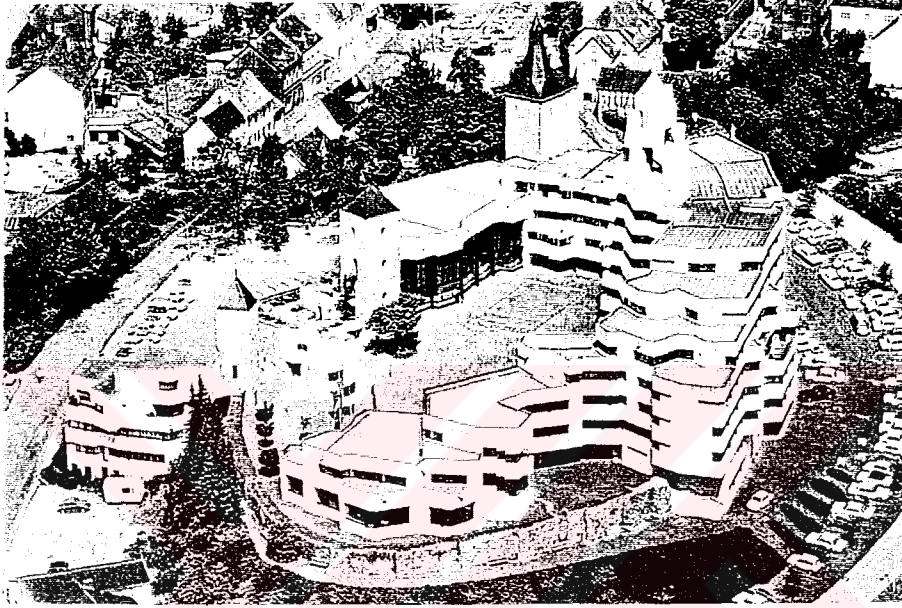
Bu devirde modern mimarlık ürünlerinin, insan ilişkileri ve toplu yaşamın hiyerarşik öğeleri olan ev, sokak, mahalle ve giderek kent bütünü kimliksizleştirdiğinin farkına varan toplumlar; tarihi kent dokularının öneminin bilincine varmış, onları eski gelenekleri yaşayan birer tanık olarak görmek istemişlerdir. Artık her toplum kendi kültür ve gelenekleri çerçevesinde bu değerleri yarınlara ulaştırma gayreti göstermek için çalışmalar yapmak istemektedir.

Resim 5.1.3.o: Stiles ve Morse Kolejleri yatakhane blokları, Yale Üniversiresi, 1958-62 ve geleneksel kuleli İtalyan şehirlerinden San Gimignano.

Bu dönemlerde, günümüzün tanınmış mimarlarından Gottfried Böhm’ün Köln yakınlarındaki Bensberg kentinde yaptığı Belediye Binası, eski - yeni ve kalan - eklenen arasındaki ilişkinin uzlaştırmacı bir sentezle uygulandığının örneğidir. (Resim 5.1.3.ö). Böhm, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra yıkılmış olan Ortaçağ menşeli şatoyu yeni bir bütüne kavuştururken, dış mekan ve iç mekanın ele alınışında tarihi sürekliliği sağlama çabası

gütmüş, eski kale kalıntılarını ve üç kuleyi de değerlendirerek eski ile yeni arasında bir birlik sağlamıştır. Bu arada komplekse eklenen ve merdiveni de içine alan dördüncü yeni bir kule son derece çağdaş plastik bir etkiye kavuşturulmuş, ürbânistik açıdan da Bensberg'in tümüne hitap eden bir dominant elde edilmiştir." (Özer B.,1993).

Resim 5.1.3.ö: Bensberg Belediye Binası, 1963-69, Köln, Gottfried Böhm.

Bu arada 1964 yılında yapılan İkinci Uluslararası Mimarlar Kongresi'nde imzalanan Venedik Tüzüğü, eski yapıların korunması ve onarılmasını uluslararası bir temele oturtmayı amaçlamıştır. Bu anlaşmanın içeriğinde, Tarihi eserler ve anıtlar ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almaktadır. Geleneksel kent dokusu kavramı anlamını bulmuştur, bu bölgelerde "kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye veya değişikliğe izin verilmeyecektir."(Erder C.,1975). Tüzüğün 9. Maddesinde yapılması gereken eklentilerin mimari kompozisyonu bozmaması ve günün damgasını taşıması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Yani eksik kısımların tamamlanması bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılırken orijinalden ayırdedilebilecek ve çevresine zarar vermeyecek biçimde yapılacaktır.

Artık her şeyin olduğu gibi korunmaması, günlük yaşam içerisinde geçmişten gelen değerlerin şimdiki zaman içinde bağdaştırılması, onarımların yapılması, eklemeler veya fazlalıklarından arındırma gibi çok kompleks bir konu bu çeşitlilik içinde tekrar ele alınacaktır. Bundan böyle Avrupa'nın hatta dünyanın bütün ülkelerinde, tarihi kent dokularının ve anıtlarının kurtarılmasıyla ve değerlendirilmesiyle uğraşan kişi ve kurumların sayısı artmış ve nihayet konu uluslararası nitelik kazanmıştır.

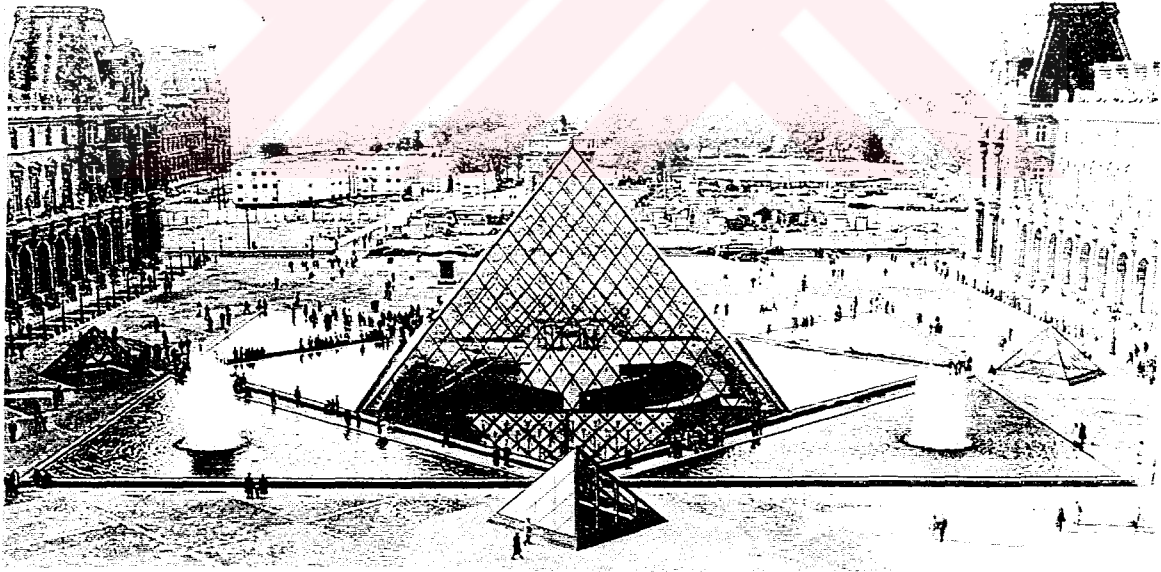
Bu dönemde daha çok Avrupa ülkelerinde (Bologna, Varşova vb.) görülen tarihi kent dokularının yenilenmesi konusunda hem biçimsel hem de toplumsal bakımdan geçmişle bağ kurularak tarih anımsanmış, geçmişin simgesel olarak anımsanmasıyla da yeni yapılar üretilmiştir.

Avrupa'nın benzersiz mimarlığının orada yaşayan tüm halkının ortak mirası olduğunun bilincini taşıyan ve korunması için hükümetlerin birlikte çalışma isteklerini bildiren Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce yürürlüğe konan Amsterdam Bildirgesi sonucunda, 1975 yılının Avrupa Mimari Mirasını Koruma Yılı olarak ilan edilmesi ile de daha önce olmadığı kadar, tarihi kent dokularındaki yeni yapı tasarımlarının çevresi ile ilişki kurularak değerlendirilmesi anlayışı benimsenmiştir. Mimarlık mirası sadece tek tek binalar ve onları çevreleyenlerden oluşmamakta, fakat aynı zamanda tarihi ve kültürel bir değere sahip yapı bütünlerini, bir şehrin mahallelerini ve köylerini de kapsamaktadır. “Eski alanların sağlıklılaştırılması olarak ölçüsünde, bölge sakinlerinin toplumsal kompozisyonunda köklü bir değişiklik gerektirmeyecek şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Bugünün yeni yapıları yarının mirası olacağından, çağdaş mimarlığın yüksek kaliteli olması için her türlü çaba gösterilmelidir” (Ahunbay Z.,1996) kararları alınmıştır. Ayrıca eski yapıları korumanın kaynak tasarrufu sağlayacağını farkına varılmasıyla, tarihi yapılara çağdaş yaşamın gerekleriyle ilişkili yeni işlevler verilmesi konusu ağırlık kazanmıştır.

Bu dönemde mimarların, tarihi kent dokularındaki kimliksizleşme ve tanınabilirliğini yitirmesi sonucu modern harekete tepki göstermeleri, Post Modernizm denilen akımın

doğmasına neden olmuştur. Bu terim, geçmişe mal olmuş bir takım biçimleri seçmecilik veya yorumlama yoluyla uygulamaya yönelik bir anlayıştır. Mevcut tarihi kent dokularının modern mimarlığın uluslararası stili ile gittikçe yok olduğu kaygısından hareketle yeni arayışlara başlanmış,"1975 yılında Berlin'de yapılan, International Desing Centre sempozyumu ile bir terim icat edilmiştir; "integrieirendes bauen"- "contextual building"(Klotz, 1989)-"bağlamsal bina".Bu terim takip eden yıllarda ve günümüzde anahtar sözcük olmuştur."(Baytin Ç.,1994)

Modern mimarinin her döneminde tarihi çevrede yeni yapı sorunu büyük tartışmalara yol açmıştır. Kontrast etki yaratarak tarihi çevrelere saygılı yaklaşımlarda bulunulabileceğini savunan modernistlerin bu tutumunu en iyi anlatan örnek olarak Louvre Piramitleri verilebilir. Çin asıllı Amerika'lı mimar I.M.Pei tarafından 1983 yılında planlanan müze inşaatı 1988 yılında tamamlanmıştır. (Resim 5.1.3.p).

Resim 5.1.3.p: Louvre'un Piramiti, 1988, Paris, I.M.Pei.

5.1.4: Post Modernizm ve Sonrasındaki Akımlar Döneminin Tarihi Kent

Dokularına Etkisi:

Modern mimarlığın 1960'larda vardığı aşama, dogmatizm tehditleri karşısında tarihe ve felsefeye dayanan yeni kuramların ortaya çıktığı döneme rastlamaktadır. Bu dönemde sosyoloji, mimarlık tarihi ve dilbiliminin mimarlığın gelişimine etkisi büyüktür. Dünya küçülmüştür ve milletler arasındaki sınırlar giderek daralmaktadır. Bütün sanat dallarında olduğu gibi mimaride de çok farklı tavırlar ortaya çıkmış ve anında tüm dünyaya yayılmıştır. Post Modernizm de bunlardan biridir.

1966'da İtalya'da Aldo Rossi'nin "Kent Mimarlığı", Amerika'da Robert Venturi'nin "Mimarlıkta Karmaşa ve Çelişki" adlı kitaplarının yayımlanması ile modernizm açıkça eleştirilmeye başlanmıştır. Birbirinden farklı iki görüşe sahip olmalarına rağmen bu iki mimar tarih konusunda modern sistemin geçmişi bir yana itmesine karşı çıkmış, aynı ilgiyi paylaşmışlardır.

Post-Modernizm'in tarihsel referanslara yönelişi iki harekette görülmektedir. Bunlardan:

1. Hareket, Avrupa kaynaklı, Aldo Rossi'nin 1973 Milano Triennale sergisiyle sesini duyuran Yeni-Rasyonellik eğilimidir.

Kent Mimarisi adlı kitabında mimarlık-kent ilişkisini ele alan Rossi, bina tipolojisinin kültürel çağrışımları canlandırma aracı olarak değerlendirilmesini ve kent bütünlüğü içinde ele alınmasını önermektedir. Tabii bu düşünce geleneksel kentte daha büyük bir anlam kazanmış ve pek çok çalışma yapılmasına olanak sağlamıştır. Kentin tipolojik çözümlemesini konu alan çalışmalarında Krier'ler endüstri kentine ve zonning kavramına karşı çıkarak endüstri öncesi kenti ve klasik mimarlığa ait değerleri savunmuşlardır. Ancak modernizmin geleceğe dönük ütopyalarına karşı, geriye dönük bu düşünce tarzı kağıtta kalmıştır.

2. Hareket ise, Amerika kaynaklı, Charles Moore'un New Orleans'taki Piazza d'Italia'sı, Ricardo Bofill'in dev boyutta dorik sütunlara öykünen merdiven kovaları, Paulo Portoghesi'nin kıvrımlı barok formlarına kadar uzanan ve tarihin formlar repertuarını

getiren bir yelpazeyi içermektedir. Bu tutum tek ve mutlak doğruların despotizmine karşı her şeyin olduğu çoğulcu ortama geçiş olarak değerlendirilebilir.

Avrupa'daki bu düşüncelerle Amerikan kentinin gerçekliği arasında bir uzlaşma aramaktan yola çıkan iki mimar Rowe ve Koetter, kente ilişkin bu teorileri "geleneksel kent (yani kentin bir doku olarak kavranması) ve modern mimarlığın kent içinde bloklar düşüncesi olarak iki ana grupta toplayarak, kent planlamada ideal koşulların hiçbir zaman oluşmadığını, her zaman var olanla tasarlananın uzlaşması gerektiğini savunmuşlardır. Bu anlamda anti-ütopik ve gerektiğinde tavizleri içeren ve bağlamcı olan bu yaklaşım, gelenekselle modernin iç içeliğini savunan bir "kolaj" düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Kültürel kökleri modernizmin öncüllerine bağlı olarak açıklayan daha sonra da onları eleştirilere hedef tutanlar aslında Modernizmin yeniden gözden geçirilmesini ve daha iyi anlaşılmasını sağlamışlardır."(Dostoğlu S.,1984).

Ancak 1977 yılında yayımlanan "Post Modern Mimarlığın Dili" (The Language of Post Modern Architecture) adlı eserinde Charles Jencks, modern mimarlığı katı, değişmez bir takım kurallarla oluşmuş tek bir üslup olarak kabul etmiş ve yapıtında modern mimarlığın öldüğünü bildirmiştir. Bu arada mimarlık tarihçileri tarafından sert eleştirilere uğramıştır. B. Zevi "Modern'e karşıt olarak Post Modern'in geriye gittiğini", (Zevi B.,1978), J. Joedicke, Jencks'in moderni tek bir kavram halinde ifade etmesinin imkansız olduğunu söylemiş, "Modern mimarinin tarihini bilmemeyi ya da onu hafızasından silip atmış olmayı, Modern'in tarih düşmanlığına karşı bir sitem, bir serzeniş" şeklinde açıklamıştır.(Joedicke J.,1983). E.M. Farely de (Kortan E.,1986) "Post Modernizm'i tembelliğin, cahilliğin, sıkıntının ve hırsın bir belirtisi" olarak nitelemiştir.

Jencks, 1987 yılında yayımladığı "Post Modernizm, Sanat ve Mimarlıkta yeni Klasizm" adlı eserinde Post Modern'i yeni bir Klasizm akımı olarak gösterirken, "Post Modernizm ile "Çoğulculuk kapısı açıldı, tarih içeri alındı, gelenek içeri alındı; retorik, ikonografi, renk, konvansiyon, heykel, hatta o pek korkulan süsleme içeri alındı"(Jencks C.,1986) demiştir. Ancak "Amerikalıların ucuza tarih, kolayına kültür ürettiklerine inanan Avrupai

Post Modernizm, eklektik mimari anlayışına yani kültürün bir stenoya dönüştürülmesine kesinlikle rağbet etmemiş "(Kubat A.S.,1994), Rossi, Krier, Porphyrios gibi mimarlar çalışmalarıyla kültürün belleğini canlı tutan yapı tipolojileri üretmişlerdir. (Resim 5.1.4.a).

Resim 5.1.4.a: Giriş Kapısı, Venedik Bienali, 1980, İtalya, Aldo Rossi.

Buna karşılık Venturi- Rauch- Scott Brown, Stern, Bofill, Tigermann, Graves, Moore gibi mimarlar, geçmişe mal olmuş birtakım biçimleri ve formları seçmecilik yoluyla yeniden sunarlar, Stirling, Kurokawa, Predock gibi mimarlar da geçmiş formların analizini yaparak bir senteze giden çalışmalar yapmışlardır.

Özer F. (1990), bu dönemde, mimari dizaynlamada geçmişten yararlanmadaki çeşitliliğin 19. y.y. anlayışını geri getirdiğini ve yeni bir historisizm olarak tanımlanabilecek bu tutumu benimseyenlerin, geçmiş üslupları aynen canlandırma yoluna gittiklerini belirtmektedir.

“Post-Modernizm’in içinde, geçmişin formlarını ve mimari dilini kullananlar, genellikle bunu çevrede değerli eski yapı örnekleri olduğu zaman yapmaktadırlar. Böylesine bir davranışı Robert Stern’in Virginia Üniversitesi’nde 1985 yılında gerçekleştirdiği Springs Lane Yatakhaneleri ile eski yemekhanede yaptığı ilavelerde görülmektedir.” (Özer

F.,1990). (Resim 5.1.4.b, c). Stern, geçmişte sürekliliği sağlamak amacı ile ekleme yapılan binanın mimari öğelerini aynen tekrarlamıştır.

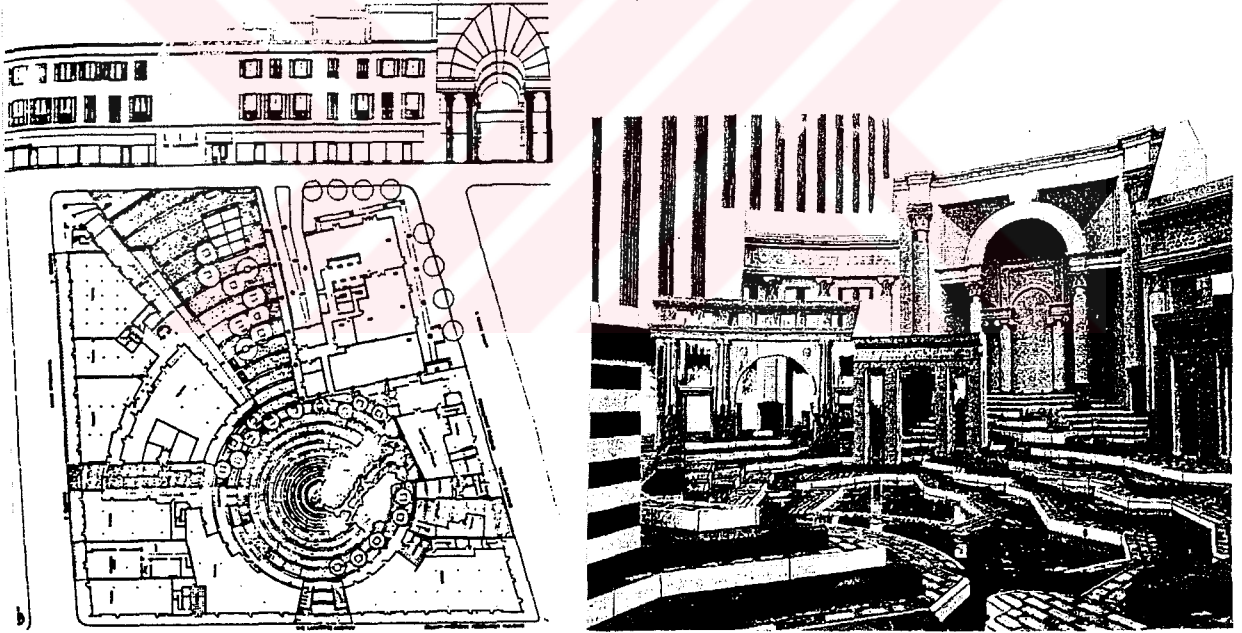
Resim 5.1.4.b, c: Springs Lane Yatakhane, Virginia Üniversitesi, 1985, R.Stern. Ve Yemekhane bölümüne ilave edilen kanat.

Jencks, "Architecture Today" adlı kitabında mimari mekan anlayışındaki değişimleri anlatırken, Post Modern Mekan'da şu özelliklere dikkat çekmiştir:

- * Biçimsel karmaşıklık ve sembolik kolaj,
- Çift anlamlılık
- Mekanların iç içe geçmesi ve katmanlaşma yoluyla belirsiz, gizemli, karmaşık ve sürprizlerle dolu bir mekan yaratılması,
- Kaymış akslar, eğiklik, çarpışma ve bitişme, bitmemiş eğriler, Yarım formlar,
- Mekanda sürprizli distorsiyonlar, asimetrik simetri, ters perspektif,
- Binanın içi ve dışı arasında çelişki, pozitif / negatif dönüşümler."(Altaş N.E., 1995)

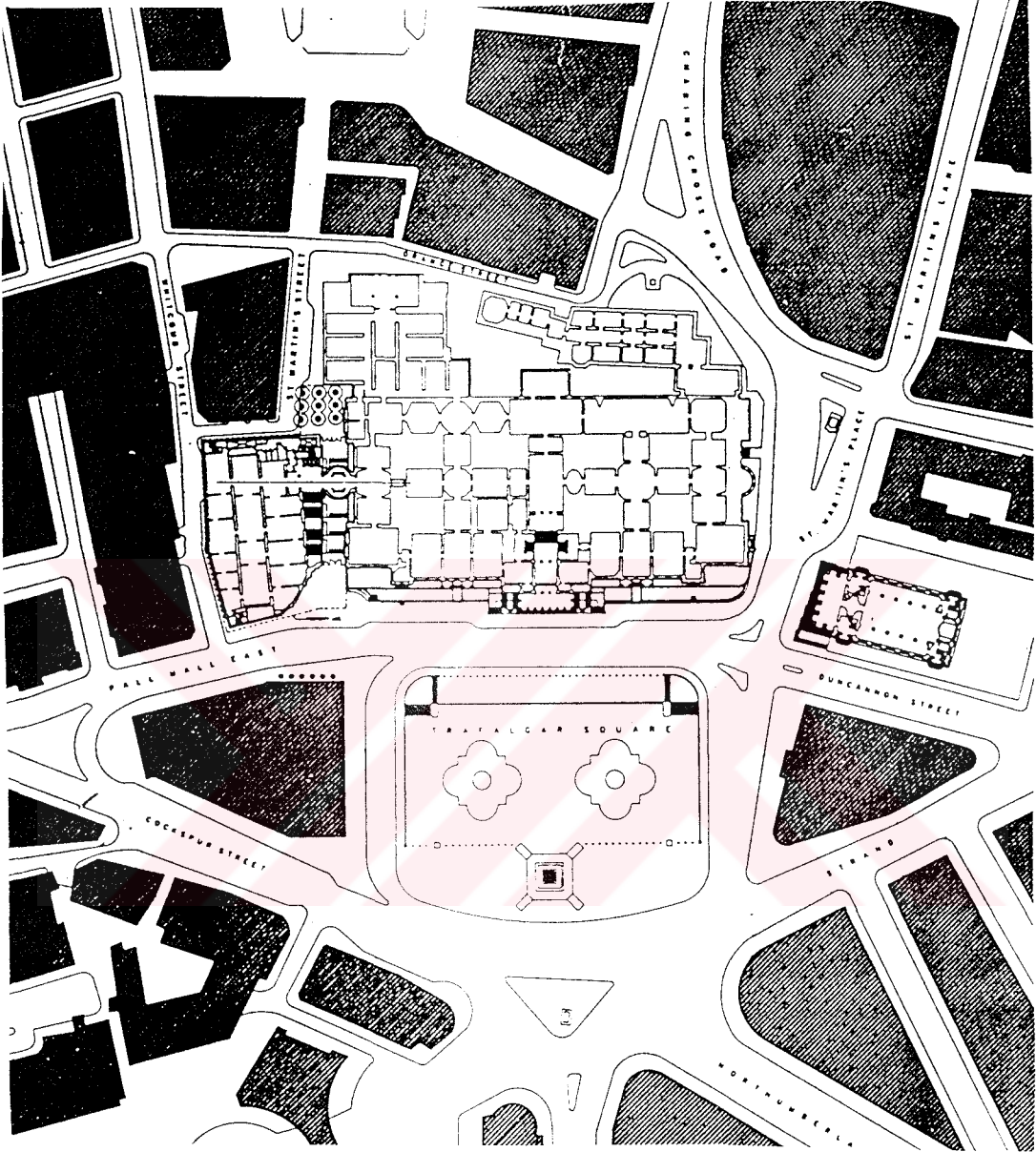
"Modern hareketin ütopyik ve geleceğe yönelik kent anlayışına karşın bu yeni kavramların tipoloji ve kentsel morfoloji, kent mimarlığı, tarihsel kent dokusu, geleneksel kentin yeniden inşası vb.- Avrupa'da hızla yayılıp etkinleştiğini özellikle İtalya, Fransa ve Belçika'da pek çok çalışmaya konu olduğunu görüyoruz."(Dostoğlu S.,1984).

Ancak, "tarihten bir takım alıntılar yapıp, eserlerine bir takım kültür parçaları serpiştirme arzusunda olan ve Post Modernizm'in "her şey olur" sloganı ile tam bir serbestliğe, eklektisizme varan bir mimari tarz sergileyen Amerika için eleştirmenler, Post Modernizm'in eğlence ve ironi üzerine kurulu bir manyerizmden kaynaklandığını bildirmektedir ve kendine özgü bir yaşam biçimi ve kültür birikimine sahip Amerika kentlerinin görünümünün büyük ölçüde değiştiğini vurgulamaktadırlar. Örneğin, Charles Moore'un, New Orleans'ta yaşayan İtalyan kökenli topluluğun kendisine ısmarladığı bir meydan düzenlemesini yaparken, İtalya'ya özgü bölgeleri anlatan bir dekor yarattığı ve tam bir eklektisizm'e başvurduğu görülmektedir.(Resim 5.1.4.d)."Bunun biraz mizahi bir tavrı da benimsemiş olduğu söylenebilir. Tarihi üslupların serbest ve kaygısızca, hatta karikatürize edilerek kullanılması gerçi ilgi çekici uygulamalara olanak vermiş, fakat geleneğin mimaride aradığı disiplini ortadan kaldırmıştır."(Kuban D.,1992).

Resim 5.1.4.d: Piazza d'Italia, New Orleans, ABD, 1975-78, Charles Moore, Vazyet planı ve bir görünüş

Modernist mimarlığın tarihi reddetmesine tepki olarak oluşan Post Modern mimari döneminde tarihi kent dokusunda yapılan yeni yapılara örnek olarak Londra'daki Ulusal Galerî'ye yapılan Sainsbury Wing ek binası verilebilir. (Resim 5.1.4.e)

Resim 5.1.4.c: Vaziyet Planı, Ulusal Galeri Sainsbury ek tesisi, Trafalgar Meydanı, Londra. 1987-91. Ventury Scott Brown & Associates. (Architectural Design, 1990, 60/1-2, Urban Concepts)

Prens Charles'ın 1984'te Britanya Kraliyet Mimarlık Enstitüsü'nde (RIBA) yaptığı konuşmayla modern mimarlığı acımasızca eleştirmesi üzerine, yeni bir tasarım hazırlama

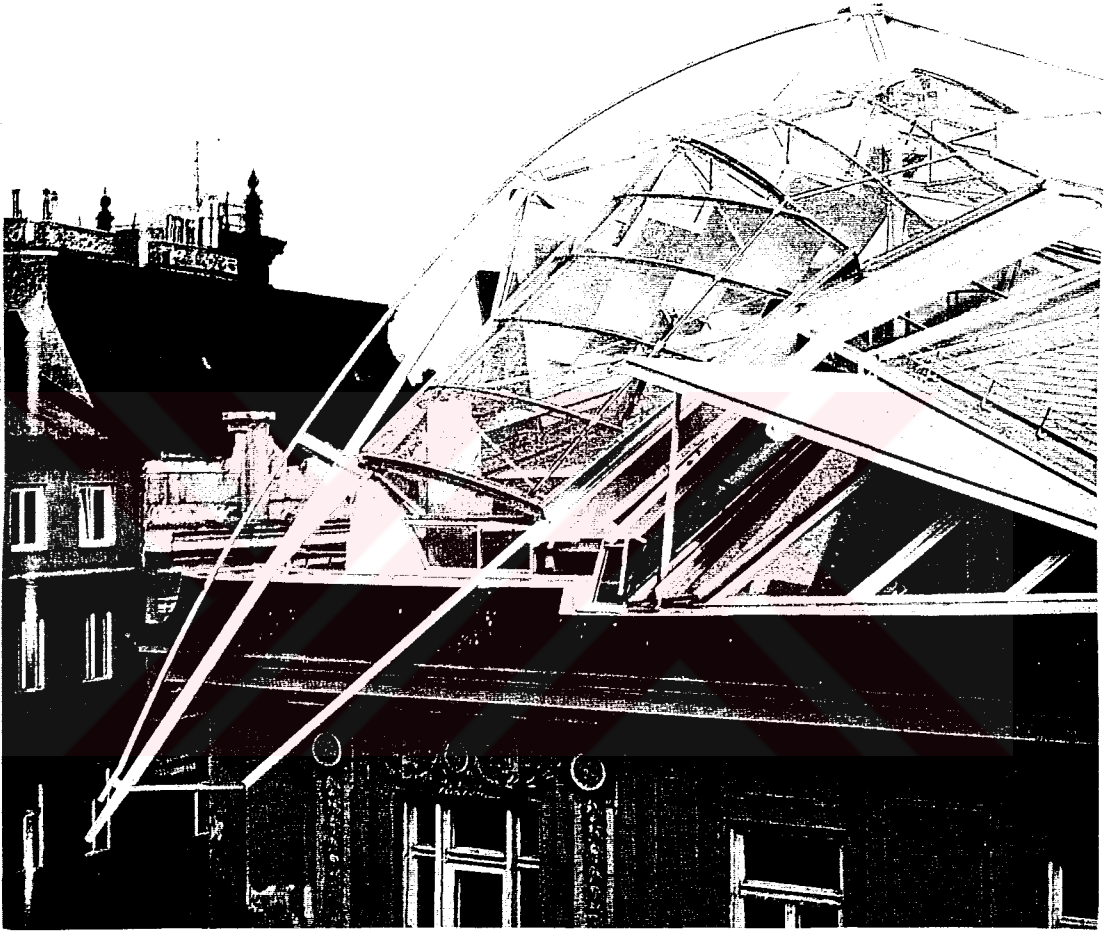
görevi Venturi'ye verilmiş, o da ortağı Scott Brown ile birlikte Sainsbury Wing'i mimarlık tarihinden alınmış birçok motifin kullanıldığı post modern üslupta bir yapıyla oluşturmuştur. Dış cephesinde,1838'de yapılmış olan eski Ulusal Galerî'nin klasik sütunları bir ölçüde kopya edilmiş ve neredeyse bire bir alıntı yapılmıştır. (Resim 5.1.4.f). "William Wilkins'in 1838'de gerçekleştirdiği binayı anımsatmasının yanı sıra, birçok bakımdan da bir Venturi yapısı olmanın özelliklerini içermektedir."(Sağdıç B.,1991).

Resim 5.1.4.f: Post modern üsluptaki yapı büyük tartışmalara yol açmıştır. Yapıyı bazı eleştirmenler yapmacık bulurken, bazıları da günümüzde mimarlıkta karmaşıklık ve çelişkiden alınan tat ile tarihe karşı beslenen saygının dengeli bir birleşimi olarak nitelemiştir.

Bu figüratif mimari anlayışına daha soyut, daha kavramsal bir mimarlık anlayışı karşı çıkmıştır."Dekonstrüktivizm". Bu anlayışa göre, ister klasik olsun, isterse modern olsun geçmişin dayanaklarından soyutlanmalı ve şimdiye kadar hiç gerçekleştirilmemiş tasarımlar üzerine çalışmalıdır. Fransız B.Tschumi, ABD'li P.Eisenman, Kanada'lı F.O.Gery, Hollanda'lı R.Koolhaas, Mısır'lı Z.Hadid, Avusturya'lı C.Himmelblau gibi mimarlar her biri kendi tarzında bir düşünceden hareketle, mimarlığı bambaşka bir biçimde uygulayarak yeni yapılar üretmektedirler. Coop Himmelblau'nun Viyana'da uyguladığı hukuk

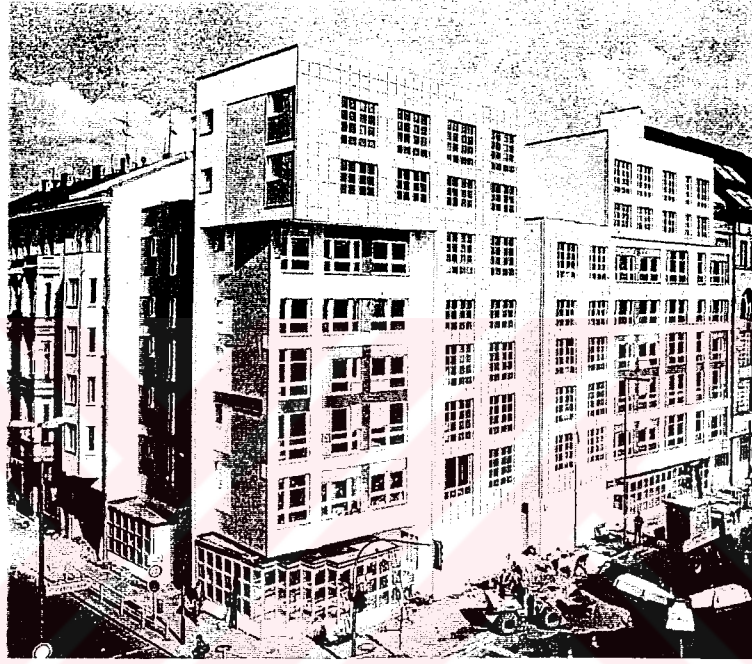
bürosunun çatısı tarihi bir dokuya sahip Viyana'da optik bakımdan kendini tamamen hissettirmektedir."C. Himmelblau yaptıklarını, saf biçime müdahale eden, onu patlatan, ancak varlığını da inkar etmeyen bir düşünce tarzı olarak değerlendirmektedir."(Ataç İ.,1991) (Resim 5.1.4.g).

Resim 5.1.4.g: Viyana'da bir hukuk bürosunun çatısında dekonstrüktivizm örneği, Coop Himmelblau.

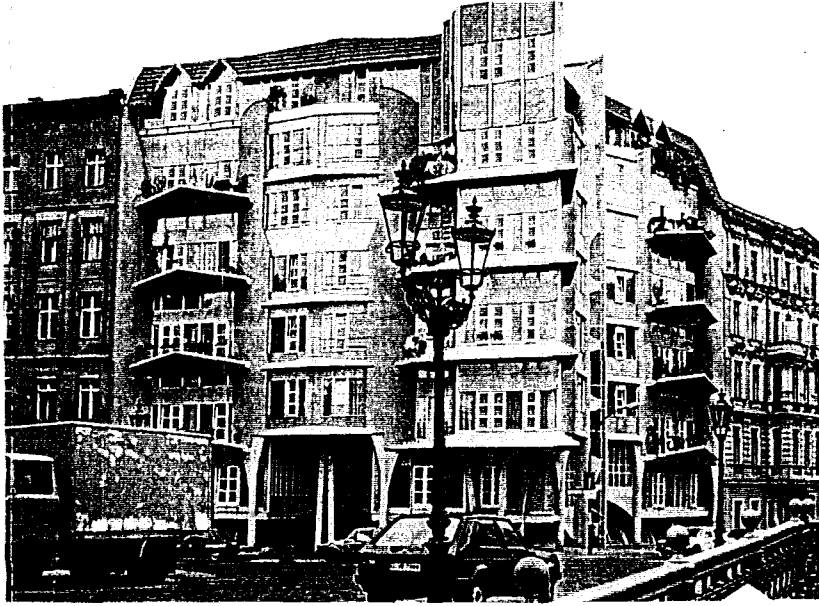
Bundan başka teknolojinin sunduğu olanakları sonuna kadar kullanmayı ilke edinen, aşırı olan strüktürü ön plana çıkaran ve form zenginliği kullanan R.Rogers, Piano ve N.Foster'in öncülüğünü yaptığı "High-Tech" mimari ile 1920'lerin canlandırılması olarak bilinen R.Meier, P.Eisenman, Hejduk ve Isozaki'nin başını çektiği "Geç-Modern" mimari, "yarattığı sürprizli mekanlar, belirsizlik yaratan iç içe geçmeler, çelişkili figürler (beton/ahşap, çocukça sofistikasyon, bina/model, kolon/duvar/hacim), kimlik ve mekanın

alışılmış işaretlerini taşımayan beyaz yapılarıyla" (Altaş N.E.,1995) günümüz mimarlığının çeşitliliğini sağlayan ürünler sergilemektedir. Eisenman'ın Berlin'nin Güney Friedrichstadt'ta yaptığı konut ve büro bloğu, tarihi çevrenin yok sayılması mıdır ?, yoksa tarihi şehir görünümü veren elemanların kabulü ve korunması mıdır ? tartışılabilir ama tarihi kent dokularındaki yeni yapı tasarımında eski ile yeni arasındaki ilişkiyi yeniden gözden geçirmemiz açısından üzerinde durulması gerekli bir örnektir. (Resim 5.1.4.h).

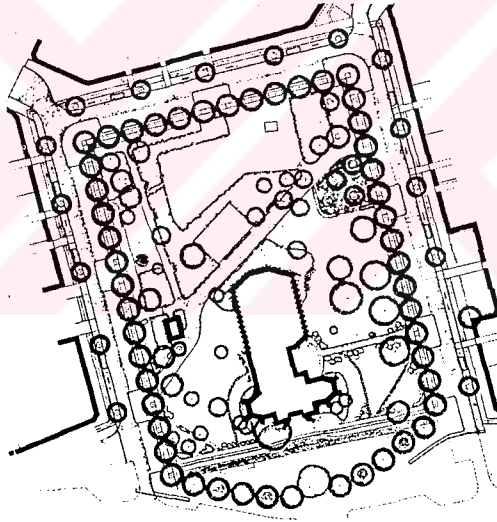

Resim 5.1.4.h: Güney Friedrichstadt'ta köşe binası çözümü, Berlin,Konut ve büro bloğu, P.Eisenman, J. Robertson.

Bununla birlikte tarihi kent dokularının canlandırılması ve bu bölgelerdeki yeni yapı tasarımlarında çağdaş koruma ile modernizasyon arasındaki dengeyi sağlamak konusunda en önemli örneklerden biri Berlin Kreuzberg kent yenilemesidir. "Birçok yabancı mimar ve kent bilimcilerine uygulama imkanı veren bu örnek, kent dokusunu korumanın, kenti oluşturan fiziksel birimlerin onarılmasının, kullanıcıyı aktif biçimde koruma eylemine sokup demokratikleşme ile planlamanın, kısaca eski bir kent dokusunu nasıl ve ne amaçla korunması ve yenilenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır." (Tapan M.,1986). Kreuzberg koruyucu kent yenilemesinde eski çevrede yeni yapım konusu eski ile yeninin birbiri ile bağlantısına yeni yorumlar getirmiştir. (Resim 5.1.4.i, i).

Resim 5.1.4.1: Berlin Kreuzberg’de eski çevrede yeni bir konut.

Resim 5.1.4.i: Lausitzer meydanı vaziyet planı, Berlin, 1982-84, Koruyucu kent yenilemesinin ilkeleriyle yapılan düzenlemede, meydanın iç alanı genişletilerek caddeler daraltılmıştır. Meydan yayalara daha çok, taşıtlara ise daha az alan öngörülerek yeniden düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere tarihi kent dokularında yeni yapı konusu mimarlık tarihinin gelişimiyle birlikte her dönemde çeşitli uygulamalara sahne olmuş, örneklerden de anlaşılacağı gibi eski-yeni ikilemi ve koruma-modernleştirme çelişkisi bu konuda farklı anlayışların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

5.2: Türk Mimarlığı ve Tarihi Kent Dokularındaki Yeni Yapı Tasarımları:

Türkler tarihin bir noktasında Orta Asya'dan Anadolu'ya gelip burayı yurt edindikten sonra göçebelikten kurtulmuş, ilk uygarlıkların kurulduğu bu topraklara yerleşerek kalıcı eserler vermeye başlamışlar, uygarlık tarihinin gelişmesinde önemli sanat ve mimarlık yapıtları üretmişlerdir.

İslamiyetin benimsenmesi ve tek tanrılı dine geçişle birlikte toplumsal kurallar ağırlık kazanmış, bu da yapısal çevrenin biçimlenmesinde etkili rol oynamıştır. Anadolu Beylikleri, Romalılar, Bizanslılar ve Osmanlılar gibi farklı kültürlerle ev sahipliği yapan Anadolu toprakları başka hiçbir ülkede görülmeyen bir dokuya sahip olmuştur. Bu toplumların sosyal ve kültürel örgütlemelerindeki ayrıcalıklar kent dokularına yansımış ve fiziksel yapıyı meydana getirmiştir.

Hasol (1970), insanoğlunun hayatında ve kültüründeki iki büyük değişikliğin ilkinin göçebelikten toprak uygarlığına, ikincinin toprak uygarlığından endüstriye geçiş olduğunu vurgulamakla birlikte; birinci geçişin çok yavaş ve bölgesel nitelik, ikinci geçişin ise çok süratli ve evrensel bir önem taşıdığını belirtmektedir. Çok farklı toplulukları içinde barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nun 3.Selim zamanında başlayan Batılılaşma hareketleri Endüstri Devrimi'nden sonra sosyal ve kültürel alanda büyük değişikliklere neden olmuştur.

Ancak 19.y.y.'ın ilk yıllarındaki modern dönem Osmanlı kentlerinde iz bırakmamıştır. Kent, Türk-İslam kenti karakterini korurken, mimari alanda batı dünyasındaki gelişmelerden etkilenmemiştir. "Devlet güdümünde gerçekleştirilen siyasal ve toplumsal dönüşümlere koşut olarak, 1830 sonrasında İstanbul Türk-İslam mirasından bilinçli bir kopuş yaşamıştır. (Çelik Z.,1996). Bu da Bizans kentinin İslamlaştırılması kadar önemli bir olaydır ve yine Çelik'in dediği gibi "yeni kent politikalarının, yeni bir yönetim biçiminin, yeni kurum ve örgütlerin yanısıra yeni bina tiplerinin oluşturulması demektir."

Başkent İstanbul'u çağdaştırmaya çalışan Osmanlı hükümdarları, Avrupa mekanlarını taklit etmeye çalışmışlardır. İstanbul'un yapısal gelişimi aynı zamanda diğer kentlere de örnek olacaktır. Ancak Avrupa devletlerinin gittikçe zenginleşip, Osmanlı ekonomisinin zayıflaması inşaat faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Böylelikle Avrupa kentlerinin düzeyine çıkma iddiaları kent dokusunda parça parça değişimlere yol açmakta ve Avrupalıların oturdukları mahallelerde bile tam anlamıyla Batılı çehre kazanamamaktadır.

Sözen (1984), Osmanlı toplumunun Batılılaşma sürecine girdiği yılları sorunların başlangıcı olarak belirtirken; İmparatorluğun yükseliş dönemindeki mimarlık eylemlerinde Hassa Mimarlar Ocağı ile beraber Mimar Sinan'ın etkilerinin azaldığını, Osmanlı toplumunun başta askerlik alanında olmak üzere, değişik kurumlarındaki yenileşme isteklerinin mimarlık alanında da kendini gösterdiğini söylemektedir. Ayrıca Avrupa'da belirli kalıpların kırılmasına ve yepyeni sonuçlara ulaşılmasına neden olan Endüstri ve Fransız devrimlerinin zaten yakın ilişkide olan Osmanlı toplumunu da etkilediğini vurgulamaktadır.

İşte bu bölümde, Cumhuriyet öncesi dönem olarak Osmanlı İmparatorluğu' nun Batılılaşma süreci olan Tanzimat (1839) Fermanı'ndan itibaren başlayan yapısal değişim, sosyo-kültürel etkenler de göz önünde tutularak incelenecektir.

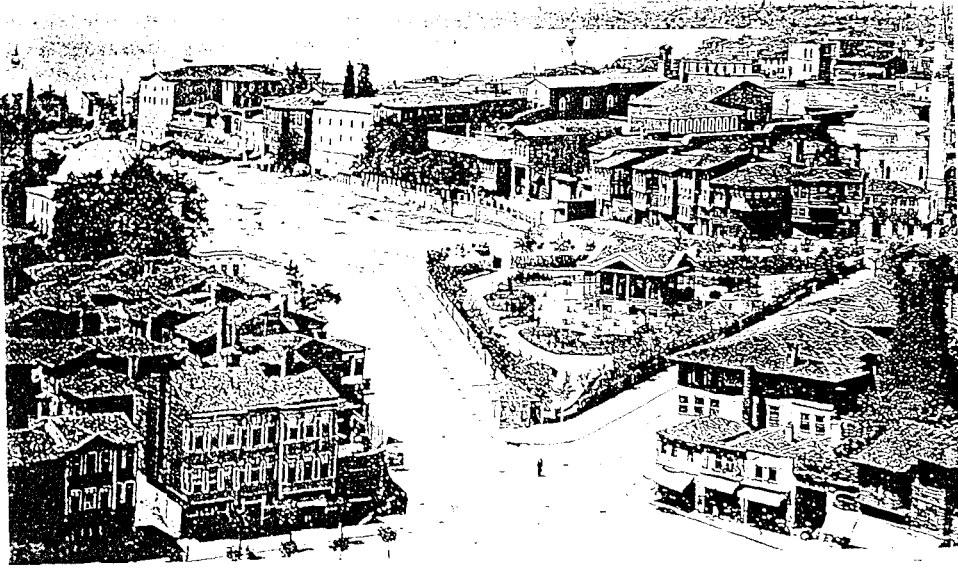
5.2.1: Cumhuriyet Öncesi Dönemin Tarihi Kent Dokularına Etkisi:

"1838 ile 1908 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu eski düzenini çağdaştırmak için yoğun bir toplumsal ve iktisadi bir çaba harcamıştır. 1838 Ticaret Antlaşması ile 1908'de Jön Türk devrimine kadar olan dönemi kapsayan bu zaman diliminde imparatorluk genelinde yaşanan değişimler, İstanbul'da girilen kentsel büyüme modelleri ve planlama çalışmalarına da yansımıştır."(Çelik Z.,1996).Biri iktisadi, diğeri siyasi bu iki olay, kent dokusunun düzenlenmesinde etkili olmuştur.

Batılılaşma sürecinin toplumsal boyuttaki etkileri önce İstanbul'un yerleşim dokusunu değiştirmiştir. Tanzimat fermanını kaleme alanlardan biri olan Mustafa Reşit Paşa, Viyana ve Londra gibi Avrupa başkentlerindeki görevleri sırasında buralara hayran kalmış, Osmanlı başkentinin de aynı standartlara sahip olması için önce yol şebekesini ele almıştır. Mevcut labirentvari sokak örüntüsünü geniş ve düz arterlerle açarak ulaşımı kolaylaştırmıştır. Ayrıca yapı malzemelerinin ahşaptan kagire dönüştürülmesi ile de yangına karşı önlem alınmıştır.

Kent planlaması ve inşaatı programı sırasında, çıkabilecek sorunları çözmek amacıyla ITK (Yolların Islahatı Komisyonu) adlı bir kurum kurulmuştur. Düzenli bir ulaşım ağı yaratmak isteyen bu komisyonun, anıtların etrafını açarak onların ön plana çıkmasını sağladığı görülür. Bunlardan biri Ayasofya Camii ve Süleymaniye Külliyesi'ne bitişik ahşap evlerin yıkılıp, etrafının boşaltılması olmuştur. Z. Çelik (1996), bu fikrin o yıllarda Avrupa'da geçerli olan kentsel korumacılık kavramından, özellikle Haussmann' dan ödünç alındığını söylemektedir. Haussmann'a göre, anıtlar diğer yapılardan soyutlandıklarında ihtişam kazanmaktadır. Ancak bu kurallar en katı biçimde uygulanmamakla birlikte, Divanyolu'nun genişletilmesinde olduğu gibi, ITK -sistemli bir şekilde olmasa da- tarihi değeri olan yapıların korunmasını hedeflemiştir. (Resim 5.1.2.a).

Başkent'in başlıca anıtsal mimari eserleri olan külliyeler, camiler, çarşılar ve saraylar 1840'lara gelindiğinde İstanbul tarafında bulunmakla beraber, konut yerleşimleri Haliç'in iki yakasına dağılmıştır. Kentin ticaret noktasını oluşturan Haliç ve Galata semtlerindeki yerleşim dokusu 19. y.y.'dan itibaren önce Galata'dan Pera'ya, daha sonra Üsküdar ve Boğaziçi köylerine doğru genişlemiştir. Sarayların da artık Boğaziçi kıyılarına yapılması üst düzey yöneticilerini buraya çekmiş ve şehir yeni yerleşme alanlarına kavuşmuştur. "Bu tür yapılar bir anlamda kentin geleneksel dokusuna ilk değişmeyi getiren kışla, okul vb. yapılardan sonra, yeni bir aşamadır. Batıda hızla değişen ve yeniden örgütlenen toplumların gereksinim duyduğu yeni işlevleri karşılamak üzere üretilen yapıların benzerleri, başka bir gelişim göstererek biçimlenmiş Osmanlı kentlerinde birbirini izlemiştir." (Sözen M., 1984)

Resim 5.1.2.a: Ayasofya'nın kubbesinden At Meydanı'nın görünüşü. 1900'ler. Sağda Divanyolu'nun başlangıcı ve Firuzağa Camii.

Çelik Z.(1996), yeni kent imajının iki bileşeni olduğunu belirtmektedir:Yeni bina tipleri ve yeni mimari üsluplar."Osmanlı başkenti'nin mimari çoğulculuğunu başlıca dört mimari tarzı, yeni klasik, gotik ve İslami üslupların yeni biçimleri ile art nouveau; işhanları, bankalar, tiyatrolar, büyük mağazalar, oteller ve çok katlı apartmanlarda kendini göstermektedir. Bu yeni üsluplar bazen de cami veya türbe gibi geleneksel yapılarda karşımıza çıkmaktadır."

O devire kadar etkili olan klasik Osmanlı mimarisi, batılılaşma süreci ile sade görünümünü kaybetmeye başlamıştır. Daha çok camilerde görülen uygulamalarda batıdan gelen bütün süsleme üsluplarına rastlanmaktadır. Avrupa mimarisindeki rokoko, barok ve ampir üsluplar, kütle plastiği ve süsleme açısından gözle görünür değişikliklere yol açmıştır. Aynı dönemde ortaya çıkan seçmeci üslup, bütün bu süslemelere Arap mimarisinin bir unsuru olan kemerleri ve Hint üslubunun soğan biçimli kubbelerini de katmıştır.

Kullanılan yeni malzemeler ve teknik imkanlar, ekonomisi kısıtlı olan Osmanlı kentlerinin değişiminde etkili olmuştur. 19. y.y.'daki nüfus hareketlerinin kentin gelişmesinde ve

yapım tarzının belirlenmesinde de rol oynadığı söylenebilir. Nitekim geleneksel konut dokusu ahşap olan yapılar yangına ve çevreye dayanıklılık açısından olduğu gibi, zaman kazandırması açısından da kagir yapılmaya başlanmıştır. Üstelik söz konusu olan bu yeni teknoloji Avrupa'da öğrenilmiş ve eğitim görmek üzere Avrupa'ya giden çoğu gayrimüslim mimar adayları tarafından uygulanmıştır. Dolayısıyla mimari artık yabancıların tekeline ve anlayışlarına bırakılmıştır.

Eserlerin çoğunda, "Doğu romantizmi içinde, özellikle ön cephelerde, bir yandan Türk-İslam dünyasının, öte yandan neo-roman, neo-gotik, neo-rönesans, neo-barok akımlarının belirgin biçimleri, yapan mimarların beğeni ve becerilerine göre değerlendirmeye uğramışlardır. Başta İstanbul'da en güzel örneklerini ahşap bezemede gösteren Art Nouveau akımı da, bu yıllarda yaygınlık kazanmış, Batıdaki örneklerinin ötesinde bir zenginliğe ulaşmıştır."(Sözen M.,1984).Ancak bu eserlerin hemen hemen çoğu yıkılmış ve yok olmuştur.

Osmanlı uyruklu olmalarına karşın çoğu Avrupa'da eğitim görmüş azınlık mimarları ile Avrupa'dan getirtilen yabancı mimarlardan G. Fossati, A.Vallaury, R.d'Aronco, Jachmund ve Balyan ailesi İstanbul'un yapısal gelişiminde etkin rol oynamışlardır.

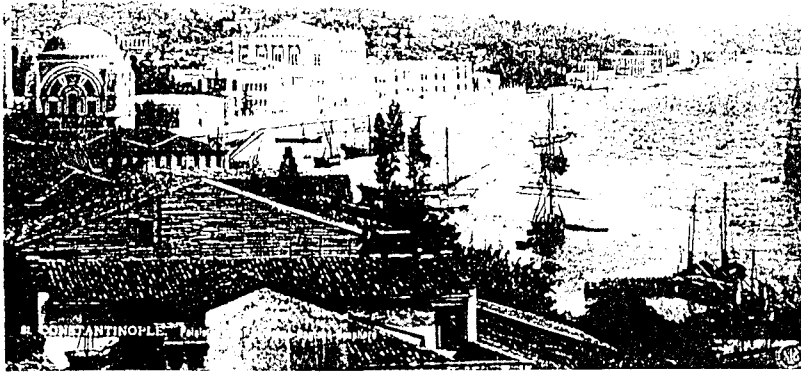
Bu dönemde yapılan yeni yapılar arasında olan A.Valluary'nin Topkapı Sarayının bahçesine inşa ettiği Arkeoloji Müzesi, klasik Osmanlı geleneğinden farklı olarak Batı'da anıtsal yapılar için uygulanan neo-klasik üslubun özelliklerini taşımaktadır."Valluary'nin neo-klasik müze binası evrensel olarak kabul gören müze mimarisine uygundur ve içinde sergilenen zengin antik koleksiyonlarla da uyum içindedir."(Resim 5.1.2.b).(Çelik Z.,1996).

Avrupa tarzı mimarinin saltanat katında açıkça tercih edilmesinin en somut ifadesi imparatorluk ikametgahının Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe'ye nakledilmesiyle yaşanmıştır. Üç kuşak boyunca saray mimarlığı yapmış olan Balyan'ların Dolmabahçe'nin dışında hemen hemen bütün önemli yapılarda söz sahibi oldukları görülmektedir. Bunların

arasında ise başka saraylar, köşkler, kasırlar, kışlalar, hastaneler, kuleler, konut yapıları vb. bulunmaktadır. Avrupa tarzı mimarinin saltanat katında artmasıyla birçok yapı yapma fırsatı elde eden Balyan'ların en önemli yapıları Boğaz'da Dolmabahçe ile Beşiktaş arasındaki sahil şeridinde paralel uzanan bölgede yer almıştır. Neo-klasik üslupta yapılan Dolmabahçe, Çırağan, Yıldız Sarayları'nda Osmanlı ev planları uygulanmış, ancak cephelerinde o zamana kadar yapılan hiçbir payitaht yapısında bulunmayan klasik süslemeler uygulanmıştır. (Resim 5.1.2.c).

Resim 5.1.2.b: Arkeoloji Müzesi, İstanbul.1891-1901. A. Vallauri .

Resim 5.1.2.c: Dolmabahçe Sarayı 1900'li yıllarda, solda Dolmabahçe Camii. Karabet Balyan

19. y.y.'ın son çeyreğinde ve 20. y.y.'ın başlarında kentte o zamana kadar görülmeyen bir uygulama da dar gelirlilere yönelik sıra evler yapılmasıdır. Bunlardan biri Balyan'ların Beşiktaş Akaretler'deki neo-klasik üsluplu yapılarıdır. Akaretler caddesinin iki yanı boyunca dizilen bu büyük evler mimari tarz bakımından iddialı, düzenli ve prototiptir. Cepheleri yalın, simetrik, klasik motiflerle donatılmıştır. Geleneksel konut mimarisine tezat teşkil etmesine rağmen, cumbalı pencereleri ile geleneksele yaklaşma çabası içinde olduğu görülmektedir. Dolmabahçe Sarayı'na yakınlığının da anıtsal boyutlarında önemli rol oynadığı kesindir.(Resim 5.1.2.d).

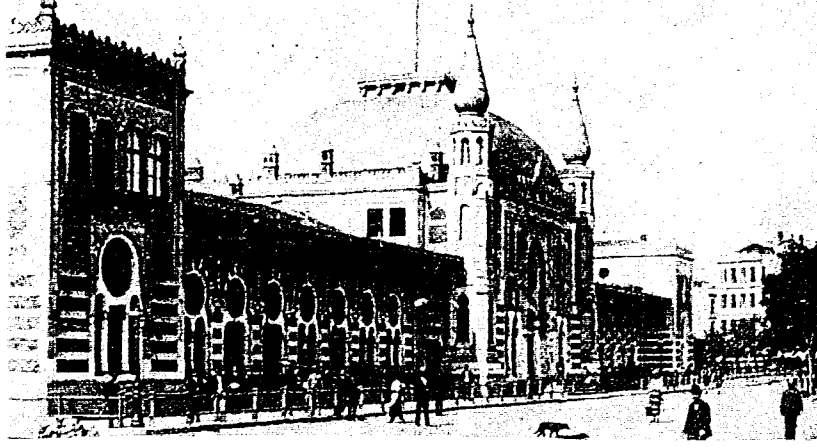

Resim 5.1.2.d: Beşiktaş'ta Akaretler konut grubu.

Bu tip binalar İstanbul'un tarihi dokusuna yeni bir boyut getirmesine ve neo-klasik tarzda başka binalar, özellikle büyük konaklar yapılmasına rağmen, mevcut dokuda dağınık ve az sayıda olduklarından kentin görünümünü fazla etkilememişlerdir.

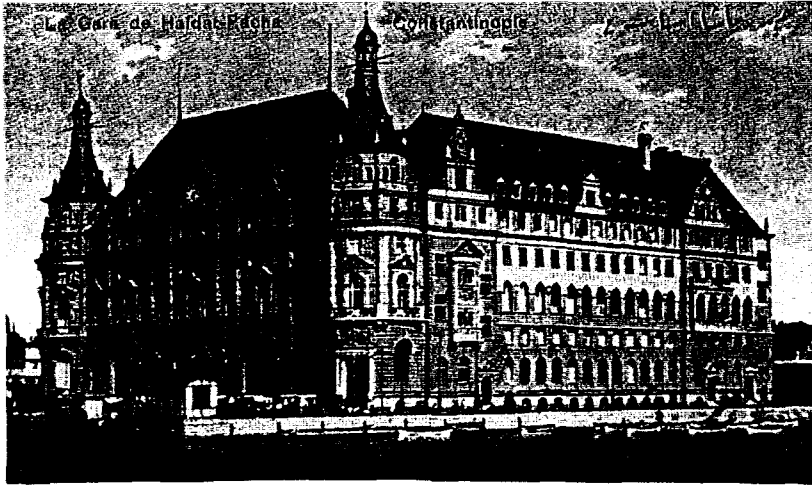
Batılı mimarlar, batıda 19. y.y.'da sömürgeciliğe koşut olarak gelişen Yeni İslami tarzı hilafetin merkezi İstanbul'da da uygulamışlardır. Bu tarzın en çarpıcı örneği ise 1889'da Alman mimar Jachmund tarafından yapılan Sirkeci Garı'dır. Bina'nın tasarım ilkesi simetrik, düzenli ve bir eksen üzerinde sıralanırken, cephede şark üslubu egemendir. Çelik (1996), Jachmund'un iki amacının olabileceğini söylemektedir: "Orient Express'in

nihai durağına bir simge bulmak ve klasik Osmanlı İstanbul'unun kent imajına uyum sağlamak."(Resim 5.1.2.e).

Resim 5.1.2.e: Sirkeci Garı, İstanbul, 1890, Jachmund; Sirkeci garı, dünya basınında Eyfel Kulesi'nden sonra açılışı en çok ilgi çeken ve fotoğrafı yayımlanan bina olmuştur. (Arşiv, Nezih Başgelen).

Alman kökenli diğer mimarlardan H.Cuno ve O.Ritter'in Kadıköy'de yaptığı diğer bir gar olan Haydarpaşa Gar'ı ise Sirkeci'nin tam karşısı batı üslup anlayışı ile yapılmış, bu sefer doğulu etkiye son noktanın konulduğu, Avrupa kentine girişi anlatmak istemesi açısından ilginçtir.(Resim 5.1.2.f).Sonuçta kent mimari çoğulculuğa katkıda bulunan yapılarla çevrelenmektedir.

Resim 5.1.2.f: Haydarpaşa Garı, İstanbul, 1906-09, H. Cuno-O. Ritter; Anadolu ve Asya'nın kapısı sayılan Haydarpaşa Garı, her biri 21metre uzunluğundaki bin yüz kazık üzerine oturtulmuş, temeli Hereke'den getirilen pembe granitlerle ve cephesi Lefke taşlarıyla kaplanmıştır. (Arşiv, Nezih Başgelen)

19. y.y. Art Nouveau akımının ülkemizdeki temsilcisi sayılan R.d'Aronco'nun ise Tarabya'da İtalyan Sefareti, Pera'da Botter Apartmanı, Karaköy'de cami, Boğaz ve Marmara sahillerinde köşkler ve yalılar, birçok konut, çeşme, türbe vb. eserler verdiği bilinmektedir. R.d'Aronco'nun Art Nouveau tarzında verdiği eserler, "geleneksel konut mimarisiyle uyum içinde gibi görünmektedir. Bu başarısının nedeni belki de İslami sanatın soyutlama diline üslup yakınlığıdır."(Çelik Z.,1996). (Resim 5.1.2.g).

Resim 5.1.2.g: Karaköy'de Art Nouveau üslubuyla yapılmış bir cami, R. D'Aronco. Türk-Yabancı kültür ayrımı yapılması nedeni ile yıkılmıştır.

19. y.y. sonuna kadar özellikle İstanbul'da yapı faaliyetlerini sürdüren yabancı ya da azınlık mimarların tarihsel yapıların onarımı için de görevlendirildiği bilinmektedir. Örneğin "Fossati, 1847-1849 yılları arasında Ayasofya'nın onarım işlerinde bulunmuştur."(Sözen M.,1984)

Tansuğ (1988), 18. y.y. mimarisini önceki yüzyıllardan ayıran gelişmeleri yapıların farklı işlevlere yönelmesiyle açıklamakla birlikte, 18. y.y. 'da başlayan yapısal gelişmenin 19. y.y.'da süregiden yeni belirtilerinin bir üslup bunalımı olarak da anlaşılabileceğini söylemektedir. Gerçi özgün pitoreski değerlendirmede yabana atılmayacak özellikler vardır; ancak yeni bir ulusal mimarlık anlayışı doğana kadar geçen süre, mimari yapıda yapısal bağlamda toplayıcı bir unsurun varlığını ortaya koyamamıştır.

Yapıtları ne denli tartışmalı olursa olsun, hem azınlık hem de Avrupa'dan gelmiş mimarların Türk yapı sanatının Batılılaşması için ilk adımları attıklarını söylemek gereklidir. Bir süre, sonra mimarlık eğitiminin çağdaştırılması ile usta-çırak ilişkisine dayanan mimarlık eğitimi yerini yavaş yavaş bilimsel araştırma ve çağdaş tasarım yöntemlerine bırakmış ve 1.Ulusal Mimarlık Akımı'nın doğmasına neden olmuştur.

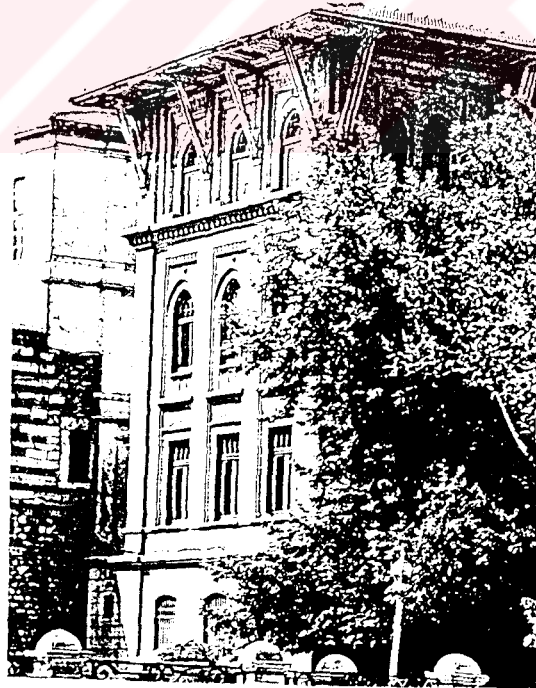
Yeni bir ulus yaratma çabalarının hakim olduğu döneme rastlayan 1.Ulusal Mimarlık Akımı, doğal olarak batı tarzı mimariye tepki göstermiş, ulusal bilince sahip çıkma gayreti gösteren kişilerin desteğiyle, "Osmanlı değil, ama Türk ve milli olarak nitelenen klasik çağ yapılarından esinlenen Neo-klasik bir üslubun belirlenmesini" (Tansuğ S.,1988) sağlamıştır. En ünlü savunucuları Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Bey olan bu temsilciler, Osmanlı klasik mimarlığı ve Selçuklu dönemine seçmeci bir yaklaşımla eğilmiş, yarattıkları biçimleri yeni işlevlerde uygulayarak ulusal bir mimarlık oluşturmaya çalışmışlardır. Bu dönemde, "istasyon, işhanı, okul, otel gibi yapılarda kemerli pencereler, kubbeler, geniş saçaklar, bakışık düzenlemeler, süsleme öğeleri gibi; işlevden, yapımdan ya da yapı gereçlerinden kaynaklanmayan biçimler kullanılmıştır. Bu yaklaşım, işlevsel olmaktan çok simgesel, o günün gereksinimi olan birleştiriciliğe yöneliktir. "(Alsaç Ü.,1992). Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi kentlerde bu dönemde yapılmış binalara bakıldığında, cepheciliğin ön plana çıktığı, ayrıntılarına kadar düşünülerek tasarlandığı, yerleşmelere ve planlamaya ikincil hak tanındığı ana ilke olarak görülür. Sık sık çıkmalar kullanılması yapının olduğundan daha hareketli görünmesini sağlamak içindir.

Dönemin en önemli yapıları arasında gösterilen Mimar Kemalettin Bey'in fakirlere konut amacıyla yaptığı Harikzedegan Apartmanları'nın cephesinde, hemen karşı köşesinde bulunan Laleli Cami'nin barok üsluptaki süslemelerine göndermeler yapan elemanlara yer verilmiş; çatıdaki dalgalı saçak formları ve zemin katta yer alan dükkanların yuvarlak kemerli pencereleri ile Osmanlı mimarisindeki anlayış devam ettirilmek istenmiştir. (Resim 5.1.2.h). Mimar Vedat Bey'in Sultanahmet'teki Tapu ve Kadastro Müdürlüğü ise

cephede yabancı kaynaklı mimari elemanlar bulunmamakla birlikte Sultanahmet Cami'si karşısında tarihsel doku içinde oldukça baskın görünmektedir.(Resim 5.1.2.1).

Resim 5.1.2.h: Harikzedegan Apartmanları, Laleli, 1922, Mimar Kemalettin,

Resim 5.1.2.1: Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, Sultanahmet, 1908, Vedat Tek.

Tansuğ (1988), bu yönelişe sahip olan bir mimarlık alanında, geçmişteki mimari öğelerin kullanılma zorunluluğunu, biçim yaratma çabalarını yeni bir teknolojiyle henüz bağdaşmamış olmaya bağlamaktadır. Oysa aynı dönemde Batı, betonarme hatta çelik inşaat teknolojisinin deneyimlerini yaşamaktadır. Ancak Neo-klasik mimari yapı örneklerinde eski öğeleri taklit etmek ne kadar tek çıkar yol olarak görünürse de, yapının tümünü yeni bir iç ve dış görünüm dengesiyle oluşturmak da önemli bir başarıdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da egemenliğini sürdürmüş olan bu eğilim, düşünsel temellere dayanan ancak dünyadaki yeni gelişmelere gözlerini kapayan ve her konuda ulusal bilinci ortaya çıkaran anlayışa uygun gelişen ilk Türk akımı olması açısından önemlidir.

5.2.2: Cumhuriyet Sonrası Dönemin Tarihi Kent Dokularına Etkisi:

Kuban (1996), “Batıdan esinlenerek ya da aynısı alınarak hazırlanmış öğretim programları, yöntemleri, uygulama ölçütleri, yönetmelik ve yasalar, Batılı bir mimarlık ve kent imgesinden esinlenerek geliştirilmiş modellerin Cumhuriyet dönemi mimarlığının tarihini oluşturduğunu” belirtmektedir.

Alsaç (1992), ise Cumhuriyet dönemindeki mimarlık akımlarını şu sıralama içinde değerlendirmek gerektiğini söylemektedir:

- * 1. Ulusal Mimarlık Dönemi (1900-1930)
- * Devrimler Dönemi; Akılcı - İşlevci Mimarlık Dönemi (1930-1940)
- * Bölgeselliğe Dönüş; 2. Ulusal Mimarlık Dönemi (1940-1950)
- * Mimarlıkta Serbestleşme Dönemi (1950-1960)
- * Bilimsel Toplumcu Dönem (1960-1970)
- * Çoğulculuk Dönemi (1970-1980)
- * Çelişkili Uygulamalar Dönemi (1980 ve sonrası)

Şunu söylemek gerekir ki, bu dönemler birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmazlar. Biri başladığı halde diğeri hala sürdüğü gibi; bir dönem bitmek üzereyken kendinden

sonrakinin özellikleri de görülmeye başlanmış olabilir. Bu yüzden tarihler yaklaşık ele alınmalıdır.

1900'lerde başlayıp Cumhuriyet'in ilk yıllarında da süren 1. Ulusal Mimarlık düşüncesi, Cumhuriyetin başlangıcında geçiş dönemi olarak kabul edilirse, sonraki mimarlık düşünceleri, devrimler dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemdeki mimarlık düşünceleri Atatürk devrimlerinin paralelinde gelişmiş, ulusallığı değil çağdaş mimarlığı benimsemiş, sembolik ve anıtsallık yerine rasyonalist ve fonksiyoncu bir düşünceye sahip olmuştur.

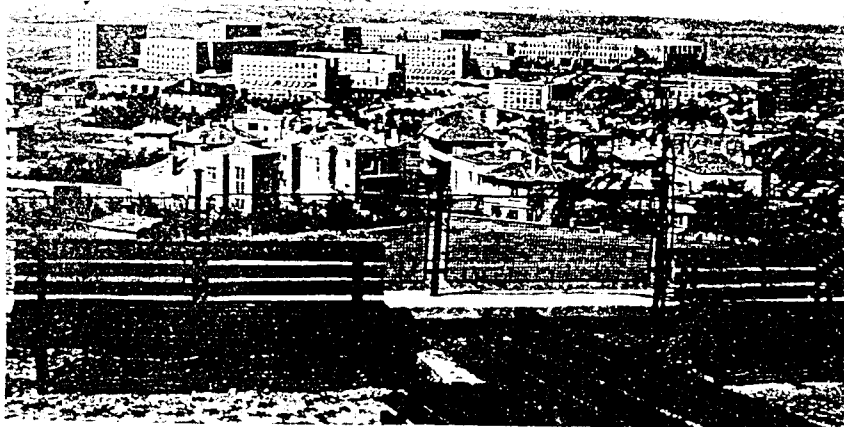
Cumhuriyet'in kurulmasıyla siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda yaşanan köklü değişiklikler doğal olarak mimarlık çalışmalarını da etkilemiş, eski yönetim yapılarını anımsatan biçimler terk edilmek istenmiştir.

1930'lu yıllarda eski mimarlığın gözden düşmesiyle yapı tasarımında işlevlere ağırlık verilmiş, yapılar gereksiz süslemelerden arındırılarak yalın biçimler kullanılmış, yapı üretiminde ekonomiklik ön planda tutularak ihtiyaçları en iyi biçimde karşılayacak içten planlamaya dayalı bir biçimlendirme anlayışı benimsenmiştir. Kısaca çağdaş yapı gereçleri ile yapım yöntemlerinin kullanılmaya başlanması akılcı ve işlevci mimarlık düşüncesinin oluşmasında etkili olmuştur.

Özellikle başkent Ankara'da yapılaşma hareketine sahne olan bu dönem yabancı mimarların sorumluluğuna bırakılmıştır. Dönemin diğer kurumları gibi eğitim kurumlarının da kendini yenilemesi, Alman mimarlardan Ernst Egli ve Bruno Taut ile Avusturyalı Clemens Holzmeister'in Türkiye'ye çağırılması yeni düşüncelerin yaygınlaşmasını sağlayan önemli etkenler arasındadır. Egli, yapıların çevresiyle birlikte düşünülmesini ülkemizde ilk savunanlardan biridir. Modern mimarlığı uluslararası bilim ve tekniğe dayanarak ve geçmiş üslupları reddederek kullanan Egli, bu düşüncelerini tüm eserlerinde uygulamıştır. Aynı dönemde batıda ünlü mimarların öncülük ettiği yalın, rasyonalist, ekonomik ve fonksiyona uygun yapılar, kentsel oluşumda etkili olmuşlardır. Şehirciliğin mimarlıkla ilişkili ama daha da öte bir uzmanlık dalı olarak benimsenmeye

başlanması, bir mimarlık örgütünün kurulması ve mimarlıkla ilgili yasaların çıkarılması da bu dönemin özellikleri arasındadır. Yabancı mimar ve şehir plancılarının yanında yerli mimarların da, genellikle kamu yapıları ve konutlar ürettikleri görülmektedir. Bunların başında Seyfi Arikan, Şevki Balmumcu, Zeki Sayar, Abidin Mortaş, Sedat H. Eldem vb. gelmektedir. Ankara'nın eski dokusu çevresinde yapılan bakanlık ve yönetim binaları, boyutlarıyla kentsel dokuda büyük değişiklikler göstermiştir.(Resim 5.2.2.a). Tarihsel geçmişe yoğun biçimde eğilimin yetersizliği savunularak verilen eserler "Kübik Mimari" olarak adlandırılmıştır.

10 yıl süren ve 1. Dünya Şavaşı sonrasının kişiliksiz kübizmini yansıtmaktan öteye gidemediği vurgulanan bu mimariye ilk tepkiler İstanbul'daki çevrelerden gelmiş, buna da İstanbul'un tarihi yapısının ve dokusunun böyle yüzeysel bir olguya katlanamayacağı neden gösterilmiştir. S.H. Eldem, Ankara'nın empoze ettiği bu mimarinin Anadolu kentlerinin çehresini değiştirdiğini, teknik yetersizlikler nedeni ile yapıların çok çabuk tahrip olduğunu ve bu yüzden terk edildiğini vurgulamıştır. Böylece yeni bir neo-klasik mimarlık başlamıştır. Ancak bu akımın özelliği Osmanlı'ya değil, Türk ahşap konut mimarisine yönelmektir.

Resim 5.2.2.a: Bakanlıklar ve eski çevresi. Ankara

Ancak yine de bu dönem “Avrupa rasyonalizminin etkilerinin ülkeye sokulması ve yapıların farklı mekan işlevleri için kullanıma açılması yönünden anlamlıdır.”(Tansuğ S.,1988).

1940'larda yani, Türk ulusunun Atatürk'ü kaybettiği ve 2.Dünya Savaşı'nın ulusal duyguları beslediği bir ortamda, batılı mimarların temsil ettiği akılcı işlevci mimarlık anlayışına tepki olarak yeni bir ulusal mimarlık anlayışı belirir. O dönemde Avrupa ülkelerindeki aşırı ulusalcı düşüncelerle birlikte Tansuğ'un da belirttiği gibi yerel gelenekler ve doğayla mimari alanında uyum sağlama çabaları sonucu oluşan biçimsel eğilimler, rasyonel işlevsel amaçlar taşıyan modern mimarlığa karşıt bir irrasyonalizmi beraberinde getirmiştir. Ancak bu tepki modern mimarlığın rasyonel amaçlarını yıkamamıştır.

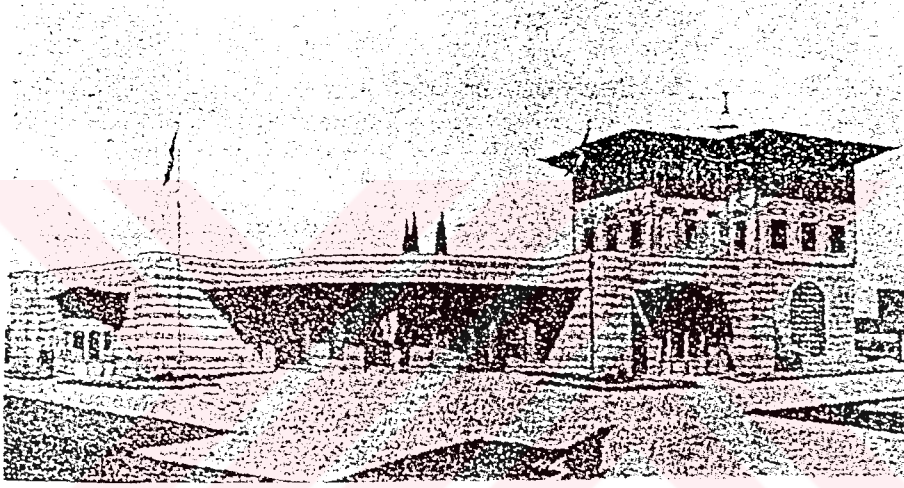
Bu dönemde mimarlar yerel yapı gereçlerini, özellikle kesme taş ve yapım yöntemlerini kullanmışlar, iklim koşullarını göz önünde bulundurarak etki alanı Anadolu'yla sınırlı olan Anadolu Selçuklu mimarlığına yönelmişlerdir. Türk sivil mimarlığı örnekleriyle Türk evi de önemli esin kaynakları arasındadır.

Ayrıca bu dönemde o zamana kadar yeterli uygulama alanı bulamayan genç Türk mimarlarının, yabancı mimarlara tepkileri yoğunlaşmış, mimarlık eğitimi yapan kurumlar gittikçe örgütlenmiş, çeşitli yarışmalar düzenlenmiş, böylelikle yabancı mimarlarla yarışma olanağı doğmuştur. Anıtkabir için açılan yarışmaya seçici kurul üyesi olarak katılan, sonra da savaş nedeni ile ülkesine dönemeyip Türkiye'de kalan Alman mimar Paul Bonatz, gerek tasarım ve uygulama çalışmaları, gerekse yönetim ve eğitim görevleri ile ulusal mimarlık düşüncesini desteklemiştir.

S.H.Eldem'in etkisiyle ön plana gelen 2. Ulusal Mimarlık Akımı 1939 New York sergisindeki Türk pavyonuyla yöresel-ulusal eğilimi göstermiştir.(Resim 5.2.2.b).Bu dönemde tarihi biçimlerin doğrudan alınıp kullanılması yerine, plan şemalarının

yorumlanmasına çalışılmıştır. Eldem, E. Onat ile birlikte tarihi bir çevrede bulunan İstanbul Fen-Edebiyat Fakültesi'nde modern mimarinin rasyonel ilkelerini klasik ve anıtsal biçimlendirmelerle ve ulusalcı bir yaklaşımla uygulamıştır. (Resim 5.2.2.c).

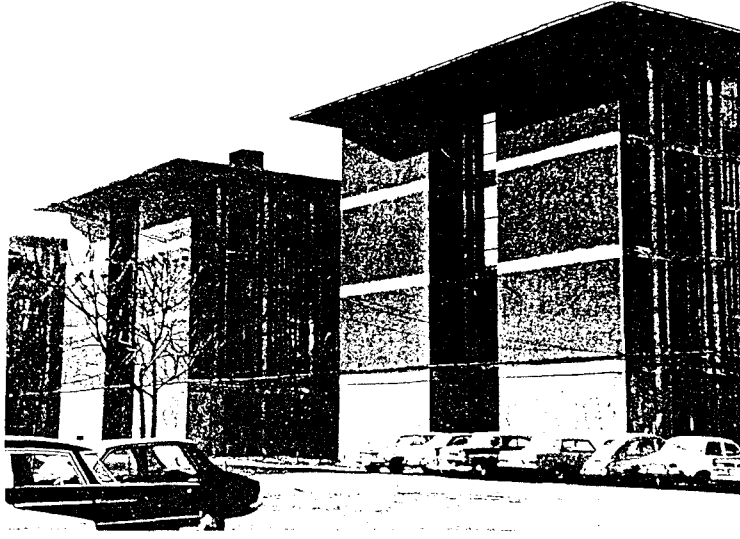
Gelenekselin değerlendirilmesinde en önemli kişi olan S.H.Eldem'in daha sonraki yapıları "Türkiye'ye Özgü"yü bulmak amacını taşımaktadır. Fen-Edebiyat Fakültesi'nden daha gösterişsiz olan İstanbul Adliye Sarayı, saçak ve oranlarıyla geleneksele örnek olmakla birlikte 2.Ulusal Mimarlık Akımının da son örneklerindendir. (Resim 5.2.2.d).

Resim 5.2.2.b: New York Sergisindeki Türk Payyonu, 1939, S.H.Eldem.

Resim 5.2.2.c: Fen ve Edebiyat Fakülteleri, İstanbul, 1944, E.Onat- S.H.Eldem.

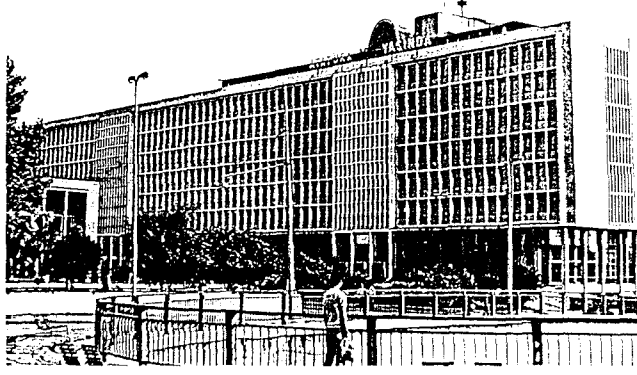

Resim 5.2.2.d: Adalet Sarayı. İstanbul, 1949, E.Onat- S.H.Eldem.

Sözen (1984), daha önce olduğu gibi temeldeki sorunlara eğilmeyen, biçimsel bir yaklaşımla mimarlık yaratılmak istenen bu dönemin savaş ve benzeri koşulların düzelmesiyle kısa sürede etkisini kaybettiğini belirtmektedir. "1950'den sonraki Mimarlıkta Serbestleşme Dönemi, adını yapıların biçimlendirilmesinde ulusalcılık gibi kimi ön koşulların kalkmasından, serbest mimarlık bürolarının kurulmaya başlamasından, önemli yapı tasarımlarının mimarlık yarışmalarıyla elde edilmeye başlamasından almaktadır." (Alsaç Ü.,1992).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Türkiye kapılarını dünyadaki gelişmelere açmış olmakla birlikte demokratikleşme hareketiyle mimarlık anlayışı önemli ölçüde değişmiştir. Mimarlığımız Batı'dan çok büyük ölçüde etkilenmiş, bu etki günümüze kadar sürmüştür. Yapıların dış görünüşü yeni bir akılcı işlevselci yalınlığın etkisi altındadır. Yapılar en iyi örneklerinden biri olan İstanbul Belediye Sarayı (Resim 5.2.2.e) gibi dikdörtgen prizmalardan oluşup, cephe düzenlemeleri kare veya dikdörtgenlerle kurulan ağlar biçimindedir. Buna zamanla daha serbest biçimler de eklenmiştir.

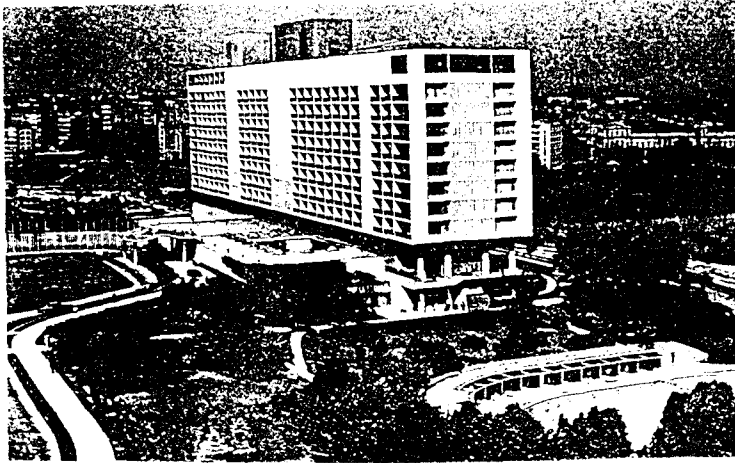
Bu dönemde İstanbul'un silüetine eklenen yapılardan biri olan Hilton Oteli, Amerikan SOM grubu ile S.H.Eldem'in ortak tasarladığı yapı olup rasyonalist-pürist tutumun en önemli örneklerinden biridir. (Resim 5.2.2.f).

Resim 5.2.2.e: Belediye Sarayı, İstanbul, 1953, Nevzat Erol.

Yine İstanbul'un silüetini değiştiren bir diğer yapı, dik açıyı yadsıyan ve ilk önemli organimsi mimari girişimlerinden biri olan Sheraton Oteli'dir. K.Ahmet Arü, T.Aydın, H.Suher, Y.Emiroğlu, M.A.Handan ve A.Erol grubunun tasarladığı bu yapı 30-60 derecelik açılarıyla Sözen'in dediği gibi "kendinden öncesiyle kesin bir kopuşu" göstermektedir. (Resim 5.2.2.g).

Bu dönemin şüphesiz en önemli özelliği, nüfusun hızla artması, toplumsal ve ekonomik koşulların zorlamasıyla büyük kentlere başlayan göç ve büyüyen sanayileşme istekleri doğrultusunda kentlerin çok kısa sürede biçim değiştirmesidir. Gecekondu sorununun büyük boyutlara ulaştığı bu yıllarda gerekli önlemlerin alınmaması başta tarihi kent dokuları olmak üzere tüm ülkede önemli bir yara halini almıştır. Buna bir de yanlış politikalar sonucu belirlenen plansız gelişmeler eklenince tarihi kent dokularımız yıkılmış, geçmişle gelecek arasındaki köprüler gittikçe ortadan kalkmıştır.

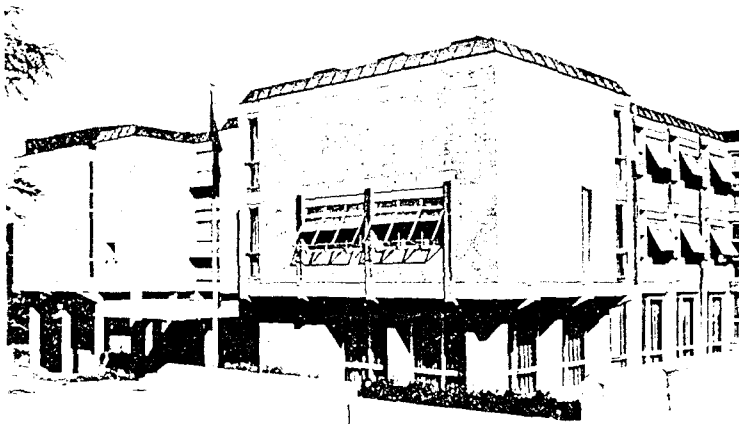
Resim 5.2.2.f: Hilton Oteli, İstanbul, 1953; Skidmore-Owings-Merrill-S.H.Eldem.

Resim 5.2.2.g: Sheraton (bugünkü Intercontinental) Oteli, İstanbul, 1959.

1960 yılından sonra mimarlık alanında pek çok görüşe, yaklaşıma ve akıma bağlı çalışmalar yapılmış ama hiçbiri üzerinde tam bir birliktelik sağlanamamıştır. Hatta tam anlamıyla bir karmaşıklıkta söz edilebilir. Üslup bütünlüğü olmaması, herkesin istediği tarz yapı yapması anlamına gelebilir. Yapı gereçleri ve inşaat yöntemleri geçmiş dönemlere göre daha da ilerlemiştir ve sanayileşme ile kentleşme olgusu 1960'tan sonraki mimari anlayışı büyük ölçüde etkilemiştir.

Bu yıllar ülke koşullarına uygun, bize özgü mimarlığın biçimsel araştırmalarının belirmeye başladığı yıllardır. Yöresel-bölgesel arayışlar daha farklı boyutlarda görülmüştür. 1951-1967 yılları arasında yapılan Türk Tarih Kurumu türünün ilk ve en başarılı örneklerinden biridir. T.Cansever ve E.Yener'in bu yapısı hem geleneksel tasarımın içe dönüklüğünü, hem de çevresine uyumun, malzeme ve biçimlenişin başarılı bir çözümünü ortaya koymaktadır. (Resim 5.2.2.h).

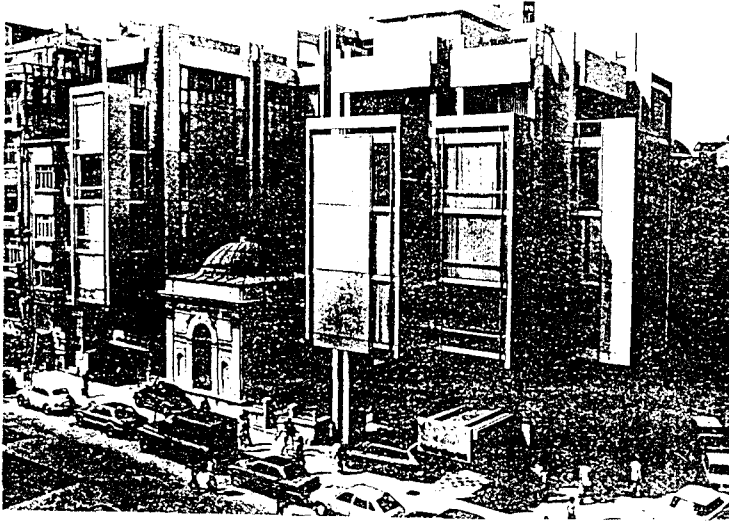

Resim 5.2.2.h: Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1967; T.Cansever-E.Yener.

1960-70 yılları arası dönemde mimarlar toplumsal sorunlara daha çok eğilmişler, mimarlığa ilişkin konuları bilimsel yöntemlerle ele almaya başlamışlardır. Bu aslında belli bir üslup özelliği veya biçimsel sınırlamayı değil, belirlenen işlevlere, toplumsal ve doğal çevre verilerine göre biçimlenmeyi gerektirmektedir. Bu dönemde yapay fiziksel çevrenin biçimlendirilmesine katılan kent tasarımı ve bölge planlama gibi dallar yeni çalışma olanakları olarak ortaya çıkmış, bunlara daha sonra restorasyon dalı da eklenmiştir.

Bütün bunlar bilimsel araştırmaların yoğunlaşması, yayın çalışmalarının artması, seminer ve konferansların çoğalması anlamına gelmekte, çarpık kentleşme, gecekondu, toplu konut üretimi, yapı kesiminin sanayileşmesi konusunda çözümlerin üretilmesine olanak vermektedir. Ancak her zaman politik kaygıların su yüzüne çıkması ve önlenemeyen nüfus artışları kanayan yaraları sarmaya yetmemiştir.

Bu dönemin önemli yapıları arasında İstanbul'un tarihi kent dokusu içinde brütalizmin etkisi altında yapılan Cağaloğlu Reklam Sitesi (Resim 5.2.2.1), geleneksel mimarlık değerlerini yeniden yorumlayarak sunan S.H.Eldem'in Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu (Resim 5.2.2.1.j) verilebilir. Eldem bu yapıda ayırtı ve motiflerde geçmişle ilişkisini tamamen koparmış ve gelenekselin özüne inen bir tutum gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Resim 5.2.2.1: İstanbul Reklam Sitesi, Cağaloğlu, 1969; G.Çilingiroğlu-M.Tunca.

"1970'li yıllarda çoğulculuğun yaygınlaştığı ve giderek her alanda egemen olduğu görülür."(Alsaç Ü.,1992).Yapı kesimindeki sanayileşmenin gelişmesiyle prefabrikasyon sistemi önem kazanmış, daha çok fabrika yapımında ilerleme kaydedilmiş, özellikle deprem bölgelerinde konut yapımı hızlanmıştır.

Resim 5.2.2.i. j: Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu ve çevresi, İstanbul, 1963; S.H.Eldem.

"1970 sonrasında gelişmiş batı ülkelerinden başlayan Post-Modernist akım ülkemizde de ürün vermeye başlamıştır. Post-Modernizm gibi genel bir adın varlığına karşın, genel ve ortak bir tutumun varlığından söz edilemez. Genel olan yalnızca modern akımın tarihten bağımsız ve güncel koşulları dikkate alan tasarlama yaklaşımına karşıt olma özelliğidir. Dolayısıyla, Post-Modernistler doğrudan tarihsel üslupları yeniden uygulamaya gitmekten, antropomorfik tasarımlara kadar uzanan geniş bir yelpazede çalışmaktadırlar. Gerçekler ise, tarihsel çevreye uyumdan, alışılmış mimarlık biçimlerinin bağlayıcılığına ve hatta, kişisel kaprislere kadar değişebilmektedir."(Sözen M.,1984).

1970'lerden sonra batıda hızla yayılan Post-Modernizm akımı Türkiye'de de etkisini göstermiş, ancak çoğu uygulamalar tarihsel seçmecilikten öteye gidememiştir. Başarılı yapılan çalışmaların da bulunmasına karşın genelde cephe seçmeciliği yapılarak kimliksizliğe bir boyut daha katılmıştır.

Bu dönemde aynı Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de tarihi çevreler ancak 1970'lerden sonra korunacak değer olarak yasa kapsamında yer almış, 1973'ten bu yana Antalya Kaleiçi Restorasyonu, Bursa Hisar yenilemesi gibi başarılı sayılabilecek tarihi çevre koruma uygulamaları yapılmıştır. Ancak Avrupa'daki örnekleri çeşitli fonlarla desteklendiğinden sorunlar daha kolay altından kalkılırken, bizdeki çalışmalar istenilen düzeye ulaşamamıştır.

1980 ve sonrası dönem çelişkili uygulamalara sahne olan dönemdir. Önceki dönemlere göre büyük ayırım göstermemesine rağmen uygulamalarda çelişkiler gözlemlenmektedir. Dönemdeki en önemli gelişme yasal alanda yapılan değişikliklerdir. Doğal çevrenin korunmasını ve kullanılmasını konu alan yasal düzenlemelere gidilmesine, yeni yapı-inşaat yasa ve yönetmelikleri hazırlanmasına, tarihi çevrelerin korunmasına, eski yapıların onarım ve restorasyonunu konu alan düzenlemelere, yerel yönetimlerin etki, yetki ve gelirlerini artıran yasal düzenlemelere gidilmesine rağmen, uygulamadaki politik ve kar amacına yönelik sapmalar, ön görülen amaçların aksinin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Turizmi Teşvik Yasası'yla "turizm merkezi" ilan edilen yerlerde,"ayrıcalıklı imar koşulları" belirlenerek yapılan yapılar ve yıkımlar sonucu, sağlıksız kentleşme ve paralelinde çirkin yapılaşma önlenememiş, kent arazileri, tarihi eserler, kıyıları, doğal çevre ve ormanlar tahrip edilmiştir. (Resim 5.2.2.k,l,m).

Resim 5.2.2.k: Tarihsel çevreyi yok eden kimliksiz apartmanlaşmaya İstanbul'dan bir örnek.

Dönemin en önemli olgularından biri de gökdelenlerdir. Daha önce sayısı pek az ve yükseklikleri de çok fazla olmayan bu yapılar, özellikle büyük kentlerde hızla çoğalmış tarihi kentlerin silüetlerini önemli ölçüde değiştirmişlerdir. (Resim 5.2.2.n,o).

Çağdaş inşaat teknolojilerinin uygulandığı bu yapılar işlevsel ağırlıkları ve etkileyici görünümüne rağmen alt yapı ve çevre verilerine uygun olmadıkları gerekçesiyle kent dokusuna en çok zarar veren yapılar olmuşlardır. H. Kahvecioğlu (1992), 1980'den günümüze kadar olan dönemi şöyle özetlemektedir: "Mimari açıdan dileyenin dilediğini yapabileceği, kentlerin köyleşip tatil köylerinin şehirleştiği, büyüyen kentlerdeki halkının hala kentlileşemediği, düşünerek bulmak yerine bulunanın ve görülenin benimsendiği, görsel boyutun kültürel boyutun önüne geçtiği" karmaşık bir görüntü...

Resim 5.2.2.1: Tarlabası Bulvarının açılması ile tarihi kent dokusu tahrip edilmiştir."Büyük çoğunluğunu İstanbul'daki 'levanten' kültürünün en zengin sivil mimarlık örneklerinin oluşturduğu 386 'Pera' binasının tümüyle hukuk dışı yöntemlerle yıkıldığı bu operasyon, yasal bir imar planı olmadığından kamulaştırma yerine baskı uygulayarak satın alma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir." (Ekinci O.,1994).

Sonuç olarak, Türkiye tarihsel çevre koruma konusunda “uluslararası düzeyde sözleşme, protokol ve deklarasyona vs. imza atmasına rağmen, onayladığı evrensel ilkelerle çelişen bir çevre politikası izlemiştir.”(Ekinci O.,1992). Bu da tarihsel ve doğal değerlerimizin, kentlerimizin, tüm insanlığa ait olan kültürel mirasın ve ormanların yok olmasına yol açmış, uygulanan birkaç koruma amaçlı canlandırma çalışmaları sessiz kalmış ve tarihi kent dokularındaki yeni yapılaşma konusunda çevresel veriler “çıkarlar” uğruna gözardı edilmiştir. Artık insanlarımızın özellikle tarihsel çevreler konusunda duyarlı olması ve katılımcı adımları atması gerekmektedir.

Resim 5.2.2.m: Beyoğlu’nda bir Pera binasının yenilenmesi: Ak-Sanat Kültür Merkezi. “Binanın tarihsel değeri önemli konumu, çevresiyle kurduğu işlevsel/biçimsel ilişki ve mimari niteliği ile farklı kutupta pek çok görüşü üzerine çeken bir uygulama” olmuştur. (Mimarlık Dergisi, 1993, sy.254).

Resim 5.2.2.n: Döneminin mimari karakterini yansıtan korunması gerekli kültür varlıklarından biri olan Beşiktaş Akaretler Konutları, iç avlusuna yapılan BJK Plaza binaları ile artık “ezilen tarihsel iç bahçe” sıfatını almıştır. (Kent ve Yaşam, 1993).

Resim 5.2.2.o: İstanbul’un silüetini değiştiren gökdelenler.

5.3: Günümüz Tarihi Kent Dokularında Yeni Yapı Tasarım Anlayışları:

Tarihi çevrelerde meydana gelen tüm gelişmeler kentsel oluşumların birer gereğidirler. Bu gelişimlerin getirdiği değişimler ise tek yapı olgusundan, yapı grupları ve kentsel doku oluşumuna kadar uzayan bir sistem bütünlüğü içinde değerlendirilmelidir.

Tarihi kent dokuları bulunduğu kentin yapısına göre 4 ayrı grupta sınıflandırılabilir.

1. Tarihi çevre kentin merkezinde olabilir.
2. Tarihi çevre kent merkezinin hemen yanında olabilir.
3. Tarihi çevre kent merkezinden kopuk bir konumda olabilir.
4. Kentin tamamı tarihi çevre kapsamında yer alabilir.

Tarihi çevrelerde bulunan yapı ve yapı grupları toplumların ve yaşanan çağın özelliklerine göre oluştukları için, çok farklı nitelikler gösterebilirler. Ancak her ne sınıfta olursa olsun tarihi kent dokularında yeni yapı tasarımlarında amaç, özgün niteliğini bozmadan, görsel bütünlük ve uyum sağlayarak tasarım yapmak olmalıdır. Eski ile yeni arasında görsel bütünlüğün dışında mekansal analizin de insani ölçülerde yapılmış olması ve oluşturulan dokusal etkinin bütüne yansiyarak çevreyi yaşanılır kılması gerekmektedir.

Mimarlık tarihine bakıldığında, her toplumun kendi döneminde tarihi ve özgün niteliği olan çevrelere yaklaşımlarda, geçmişi olduğu gibi taklit etme eyleminden, hiç yokmuş gibi davranışlara kadar varan uygulamalar yapıldığı görülür.

Örneğin 19. y.y.'ın tasarım anlayışı geçmişi körü körüne taklit etme şeklindeyken, endüstri devriminden sonra üretim şeklinin, toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik etkenlerin değişmesiyle geline 20. y.y.'ın ilk yarısında, tarihi kent dokularında geçmişi tamamen dışlayan katı bir tutum oluşmuştur. Tarihi sürekliliğin göz ardı edilmesi, doğal

ve kültürel değerlerin yok olması ile beliren kimliksizlik sonucu insan çevresine yabancılaşmıştır.

Modern mimarlığın tarihseli reddetmesi her ne kadar kabul görünmüyorsa da tarihi kent dokularında bir birliğin oluşturulamamış olması ortadadır. Ancak modernistler değişen koşullara uymayı ve yaşanan çağı yaratmayı, tarihi çevrelere saygılı bir yaklaşım olarak nitelemektedirler. Bu nedenle eski ile yeni arasında bir zıtlık / kontras yaratmanın doğru olduğunu düşünmüşlerdir. Bu davranışlarını ise tarihi binalara zarar vermekten çok "değer vermek" şeklinde açıklamışlardır.

Tarihi kent dokuları her toplumun iklim ve yöresel faktörlerine göre de farklılıklar göstermektedir. Bu faktörlerin göz önünde bulundurulması ve tarihi kent dokularında gelenekselden yararlanma yoluna gidilmesi görsel bütünlüğü sağlayıcı en önemli etmenlerden biridir.

Modern mimarlığın tarihle bağlarının olmadığını savunan ve onun tarihsel yönünü sorgulayan post-modernizm ise görsel bütünlük ve tarihsel süreklilik sağlamada daha uysal görünmektedir. Post-modern hareket geçmişin mimari formlarını çağın teknolojisiyle uyguladığından belki modern mimaride eksik olan kentsel mekan havasını ortaya çıkarmak istemektedir.

"Yazar ve uygulamacı mimar olan R.Stern'e göre post-modernist mimarlar üç ortak tutumda birleşmektedir:

1. Bağlamsalcılık (contextualism)
2. İmacılık (allusionism)
3. Süslemecilik (ornementalism)

Bağlamsalcılık binanın yakın çevresine göre düzenlenmesi, uydurulması işidir. İmacılık bazen eklektisizme varacak kadar mimarlık tarihinden referanslar, imgeler ve temalar

kullanır. Süslemecilik ise, estetik ve güzellik adına yapılan bir nevi makyajdır." (Doğrusöz N.S.,1994).

S.Aydınlı (1990), yapılan araştırmalarda, bağlamsal uygunluğu sağlayan ölçütlerin bazı normatif görsel değerleri açıkladığını, uygunluk/zıtlık, birlik içinde çeşitlilik, bütünlük, görsel denge, ritm gibi "Gestalt" ilkeleri ile çevresel ve kültürel değerlere bağlı olarak gerçekleştirildiğinde bağlamsal uygunluğun sağlanabileceğini belirtmektedir.

"Bağlam teriminin tanımı gereği tasarım, karşılık olarak hemen yanındaki çevreye uymalı, belki sokağın yapısında var olan bir formu tekrarlamalı veya yeni birini ilave etmelidir. Bağlamsal mimarlık, mimari tarz sorunlarıyla ve karşı karşıya duran farklı çağ ve tarzlardaki binaların arasında, tür benzerliği sağlayan zorluklarla ilgilenmektedir."(Brolin 1980).

"Smeallie ve Smith (1990), eskiye eklenen yeni yapılara yaklaşımı beş grupta değerlendirirken; yapıyı bağlamıyla birlikte ele almanın çevresel estetik sağlamada çok daha etkili olduğunu vurgulamaktadır.

1. Tarihi bağlamın mimari öğelerini kullanarak bağlamla ilişki kuran yeni yapılar,
 2. Eski yapılara ilâştirilen yeni yapılar,
 3. Cepheleri aynen koruyarak arkaya gizlenen yeni ekler,
 4. Yeni yapılar yaparken geleneklere uygun kentsel dış mekanlar oluşturma yoluyla tarihi bağlamı yeniden yaratmak,
 5. Tarihi yapılar arasındaki boşlukları uyumlu yeni yapılarla doldurmak -dış ekmek-
- (Gür Ş.Ö.,1995).

Tarihi kent dokusunda yeni bir bina tasarlamının değişik yolları vardır. Bu total uygunluktan, maksimum zıtlığa kadar uzanan bir yelpazeyi içerir. Brolin (1980),

"Architecture in Context'te bu yaklaşımları:

- Uyumu sağlayan tarihsel rnekler,
- Yeni binaların diğer yeni binalarla uyumu,
- Modernist görüş olarak eski ve yeninin kontrastı,
- Yeni binaların yakın çevresiyle uyumu,
- Büyük binalarla kk binaların uyumu ve
- Anıtlar düzeyinde ele almıştır."(Baydarlıoğlu B.,1994)

Y.Hrol ve E.Ercan da (1993), tarihi çevrelerdeki yeni yapı tasarımlarında mimari biçimlenme anlayışlarını aşağıdaki gibi sınıflandırmaktadır:

1. Teknolojinin ifadesinin arandığı,

- a) Optimum biçim özellikleri kullanarak; 1950'lerden sonra aşırı tekrar ve teknolojik ilerleme hızının kanıksanmasıyla bu mimari biçimlenme anlayışı teknolojiyi ifade etme gücünü yitirmiştir.
- b) Optimum biçim özellikleri kullanılmadan; yani teknolojik açıdan biçimin abartılı olması yoluyla.

2. Kültürün ifadesinin arandığı,

Optimum biçim özelliklerinin dışına çıkılarak gerçekleştirilmektedir.

İlk grupta tarihi tarihi çevrelerde uygulanacak olan binaların, bulundukları çevreye uyması gerekmediği dşncesi yer alırken, diğerinde tarihi çevrenin korunması ve bu çevrelerde uygulanacak olan yeni binaların mevcut çevreyle uyum içinde olması gerektiğini savunan düşünce tarzı yer alır.

Tarihi kent dokularında yeni yapı tasarımlarında üzerinde durulması gereken diğer bir konu da evre ile uyum sağlamada, çevrenin özelliklerinin analiz edilmesidir. Bu analizler:

- Yapısal analizler (tipolojik, altyapı, ulaşım, biçim, üslup vb.)
- Mekansal analizler (işlevsellik)

- Sosyo-kültürel (tarihsellik, anlamsallık, sembolik)
- İstatistiksel analiz olarak sıralanabilir. Yeni yapının tasarım temelleri bunların üzerine kurulmalıdır.

"Tasarımda kurguya dayalı bir analiz çalışması da yapılmalıdır. Bu analiz bina biçimi - çevresel konum arasındaki uygunluğu test eden kavramsal bir strüktüre dayanır. Groat (1988), tarafından yapılan bir araştırmada, kararsal bir strüktür çevresinde önerilen üç bileşenin sabit fiziksel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Çevresel konum organizasyonu, (mekansal kurgu, giriş aksları, peyzaj kararları, geri çekilme, ileri çıkma stratejileri...)
2. Kütlesel devinim, (yükseklik, biçim, ölçek, form çeşitliliği, çatı çizgisi, düşey yansımalar gibi görsel tasarım kararları, hacimsel kompozisyon)
3. Cephe kompozisyonu, (yüzey hareketleri - doluluk oranları, renk ve doku kontrastı ile elde edilebilecek ritmik hareket).

Tasarımda bu bileşenlerin hepsinin birarada olması görsel bütünlüğün ve bağlamsal uygunluğun sağlanmasında etkili olmaktadır.

Buraya kadar tarihi kent dokularında yapılacak yeni yapı tasarımlarının hangi ilkeler üzerinde yoğunlaşması gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Şimdi tarihi kent dokularında kullanılan yöntemler, yapı, yapı grubu ya da kent dokusu konusunda uygulanmış örneklerle incelenecektir.

5.3.1: İmitasyon - Kopya Etme Anlayışı:

"İlk ve en bilinen yol olarak görülen bu anlayış, orijinalin karakterini aynen devam ettirmek amacıyla bir kopyasını yapmaktır. Kopyalama işinde tam bir başarı nadiren gerçekleşir. Zira uzun yıllar sonucunda oluşmuş bir yapı konstrüksiyonunu günümüzün malzemeleriyle uygulamak her zaman için uygun olamamaktadır. Bu yaklaşım büyük bir

açmazı da birlikte getirir. Atalarımızın inşa ettiği şekilde mi bina yapmak istiyoruz? yoksa yapım teknolojisinde günümüzün ucuza mal edilebilecek çağdaş metodlarını ve avantajlarını kabul etmek daha mı gerçekçi olacaktır? Bu ikilem ile karşı karşıya kalan mimarların çoğu, yeni tasarımın çağdaş anlayışla ve günün teknolojisi ile inşa edilmesini seçerler."(Dibner&Dibner, 1985).

Hemen hemen herkes tarih taklitçiliğini geçmiş formlardan ödünç almayı (Kortan E.,1986) günümüzde krizden çıkmak üzere çare aramak gibi görmekte ve yine geçmişin biçimlerinin yardıma çağırılmasının problemleri çözemeyeceğini belirtmektedir. (Jeodicke J.,1983).

Bugün etkisini tam olarak sürdürmese de imitasyon ve kopyacılık anlayışı genellikle olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. "Çünkü, malzemeler ve yapım teknikleri değişmiştir, eski olanlar da yenilerin işlevsel gereksinimlerini karşılayamaktadır." (Ersen A.,1992). Ancak bu durumda önerilen tabii ki saygısızca bir modernizm değildir. Amaç her zaman koruma ilkeleriyle çelişmeyen ve mevcut yapım verilerini her seferinde kendine özgü koşullarla yorumlayan bir anlayış içinde tasarımlar yapmak olmalıdır.

Bu tür anlayışlara verilebilecek örnekler arasında daha çok tarihi kent dokularında yapılan "infill" uygulamalar gösterilebilir. Resim 5.3.1.a'da görülen İtalya'nın Bologna kentindeki boş parsellere yapılan yapılar, komşu yapılarla aynı olması ve eski-yeni ayrımının yapılamaması nedeniyle olumsuz eleştirilere uğramışlardır. Tarihi sürekliliği kesen bu tip uygulamalar kent dokusuna bağlı kalmak açısından olumlu olsa da çağı yansıtamaması nedeniyle bir geriye dönüşü göstermektedir. Geçmiş taklit etmekle çağın mimarisinin yaratılamayacağını söyleyen Boysan (1990), taklit ederek yenilemenin insanları kemikleşen mekanlara mahkum edeceğini, hoşgörülebilir tek taklidin geçmiş zaman üstadlarının "iyi ahlakları" olduğunu vurgulamaktadır.

Günümüzde pek geçerliliği olmasa da tarihi kent dokusunun rökonstrüksiyonu konusuna verilebilecek en çarpıcı örnek Varşova kentinin yenilenmesidir. Savaştan sonra yapılan

binalar Kuban'a (1990) göre sadece bir kültür imajını yenilemek, tarihi imajı koruma olgusunu yansıtmaktır. Kent merkezinin harabe halinde kalamayacağını, bunun temel koruma kuramına ters düştüğünü söyleyen Kuban, bir toplumsal isteğin, her zaman kuramsal bir istekten daha güçlü olduğunu vurgulamakta ve bu çok özel haller dışında, yeni yapmanın yapıyı eski haline getirmekten daha doğru olduğunu söylemektedir.

Resim 5.3.1.a: Bologna'da eski yapılarla ayırtedilemeyen yeni yapılar, İtalya

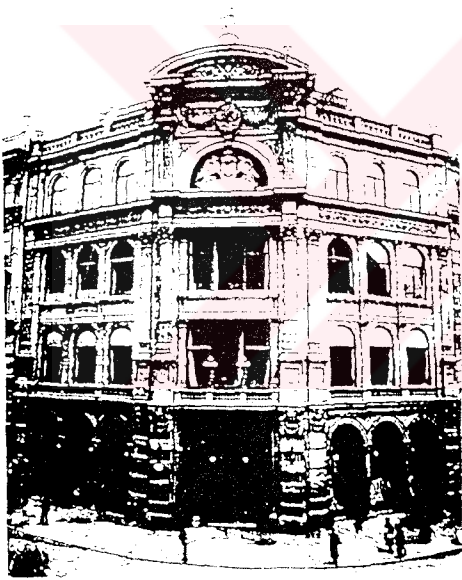
5.3.2: Kontrast - Zıtlık Yaratma Anlayışı:

"Eskiye aynen devam ettirme yerine, kontrast / zıtlık yaratma, yeni tasarımlarında mimarların seçtiği bir meydan okumadır. Mevcut çevrede bulunmayan malzeme ve teknoloji, renk, doku ve oranlar yeni tasarımların ortak karakteridir." (Brolin 1980). "Eskinin yanına zıt bir yeni, ancak ustalıklı ve cür'etle yapıldığı zaman etkili olabilecektir." (Dibner&Dibner, 1985).

Ersen A. (1992), tarihi kent dokularında cam, pleksiglas gibi saydam malzemelerin korunan cephede kontrast etki yaptığını ve bunun Blake'nin deyimiyle "kibarca bir aldatma" olduğunu söylerken, bu tür uygulamaların uyumsuz ve zorlama denemelere yol açabileceğini ancak uygunluğun sağlandığı hallerde tarihi yapıya daha saygılı bir yaklaşım

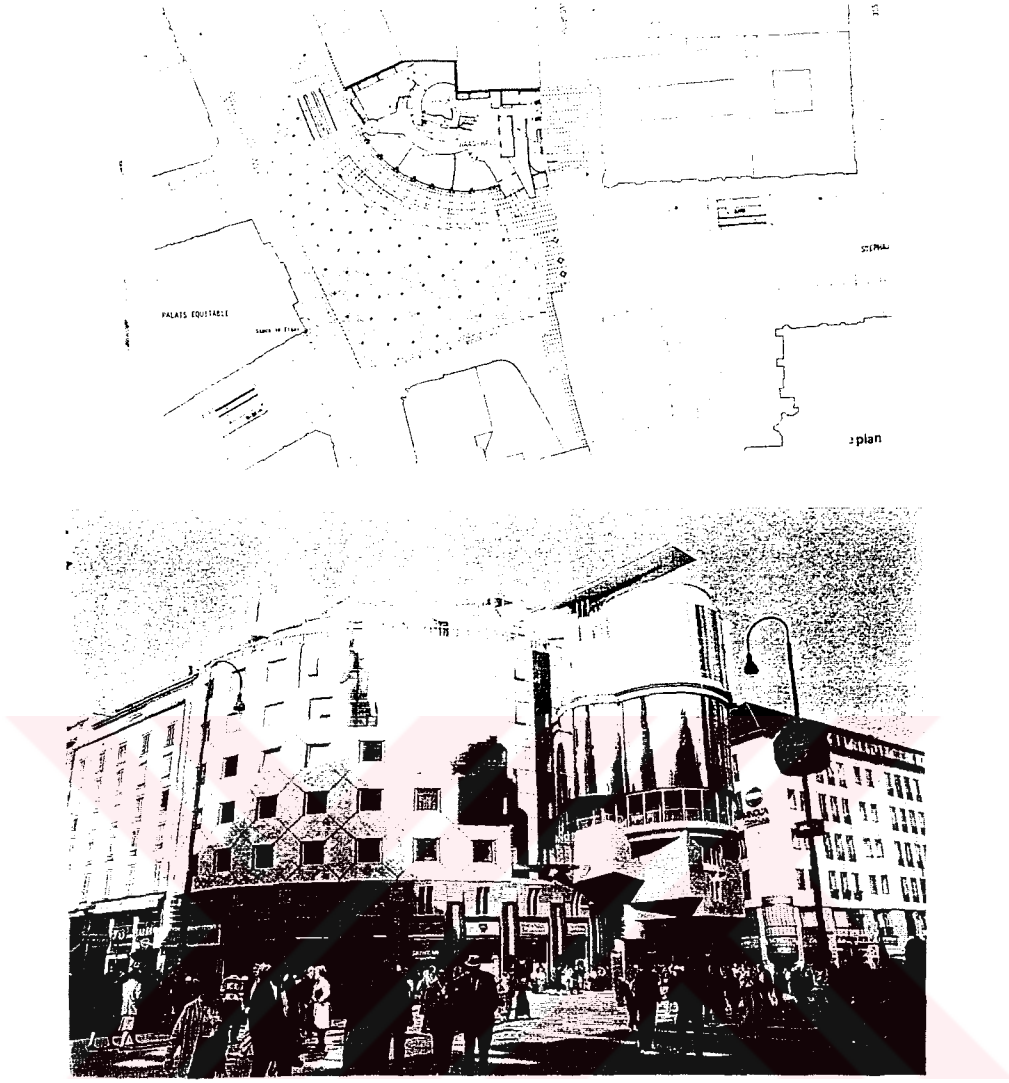
olabileceğini belirtmektedir. Aynı zamanda tarihi çevrenin içinde bulunduğu kentsel sitin gerek morfolojisine, gerekse tarihi yapının kalıtsal özelliklerine uyumlu, yorumlanmış çağdaş tasarımların koruma kuramı açısından daha dürüst yaklaşımlar olduğunu da açıklamaktadır.

Yapıldığı dönemde pek çok tartışma konusu yaratmış olan ve Viyana'nın küçük tarihi bir merkezi Stock-im Gisenplatz'da, merkezi bir köşede yer alan Hans Hollein'in Haas-Haus binası, tarihi çevrede kontrast etki yaratarak sonuca gitmeye çalışılan bir örnek durumundadır. "İlk Haas-Haus yapısı 1865 yılında gerçekleştirilmiş (Resim 5.3.2a), bu yapının İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük zararlar görmesi üzerine 1952'de ikinci Haas-Haus (Resim 5.3.2.b), biraz daha geriye çekilerek yükselmiştir." (Gülşen Ö.,199).

Resim 5.3.2.a, b: İlk Haas-Haus, 1865 ve İkinci Haas-Haus, 1952.

Haas-Haus'un işlevsel ve estetik gereksinimlere cevap vermesi için açılan yarışmada Hans Hollein, Carlo Scarpa'nın da desteğiyle üçüncü yapıyı gerçekleştirmek için çalışmalara başlamıştır."Hollein 1985'te ikinci Haas-Haus'a yakın olan kavisli köşeyi, Stephansplatz'a olan geleneksel girişe doğru yeniden düzenlemiş taslak çizgisini oluşturmuştur." (Spens M.,1991). (Resim 5.3.3.c).

Resim 5.3.2.c: Vaziyet planı ve Haas-Haus, Viyana, 1990; Hans Hollein. (Fotoğraf: Gülsen A.).

Spens, cephede uygulanan yansıtıcı cam bölümlerin ve ana girişin üstünde konsollanmış çapraz duvarların alana hakim yönünü Stephansplatz’a doğru çektiğini, ayrıca “dünyevi ve ticari bir yapı olarak kendi önemini tehlikeye atmadan, kendinden üstün komşusu katedrali ebedileştirip yükselttiğini” söylemektedir.

5.3.3: Geleneksel - Yöresel Anlayış:

Modern hareketin uluslararası üslup ve universal bir kültür yaratmayı amaçlaması, bir süre sonra tekno-rasyonel ve ekonomi endişeli binaların her yerde bilinir hale gelmesine

neden olmuş, bu da farklı kùltürlere sahip olan insanların kimlik ve yer duygusunu azaltmıştır. Standart hale gelen binalar hızla yabancılaşmaya ve yaşanan çevreden kopmalara sebep olmuştur. Bununla birlikte insanlar bölgesel değerlerin farkına varmışlar, yaşam biçimlerini çevrelerine yansıtıp varoluşsal duygularını güçlendirmek istemişlerdir.

"İnsanların bir kimliğe ve özel bir yere ait olmak istediklerini söyleyen Pallasmaa (1988), kültürel nitelikleri ile adapte edilmiş bir mimarlığın, ayrılmaz bir biçimde gelenekle bütünleştiğini savunur."(Baytin Ç.,1994)

"Frisch, geleneğin; atalarımızın kendi sorunlarını çözerken göstermiş oldukları cesarete eşit bir yüreklilikle, çağdaş sorunları da çözebilmek anlamına geldiğini, gerisinin üsluplaştırma ve mumyalamaktan başka bir şey olmadığını belirtmiştir." (Yapı 35, 1980)

"Kuban (1992), bize özgü çağdaşın yaratılmasında geçmişin doğru ve nesnel yorumunun büyük önem taşıdığını, eski kent dokularının ve mimari ürünlerin bu yüzden korunmasının bu açıdan önem taşıdığını ve tarihin çağdaşı yaratmamıza olanak verirse yararlı olacağını vurgulamaktadır."

Geleneğin, tarihsel süreç içinde geçmişten gelen, hala geçerli ve güncel olan faaliyetleri, olayları ve alışkanlıkları içerdiğini; dolayısıyla zaman aşımına uğramadığını belirten Özer B. de, (1993) geleneksel mimariden çağdaş anlamda yararlanmak gerektiğini söylemekte ve bunu şöyle açıklamaktadır: "Mimari yapının göze görünen yönünün yani biçimin ardında, onu başka bir görünümde değil de öyle olmasını gerektiren bir öz yatar. Öz'ün kabaca; fonksiyon, biçimlendirme kuralları, yöntemleri, strüktür olanakları, malzeme, biçim ve mekan oluşumunu etkileyen sanat anlayışı gibi bileşenlerden meydana geldiği söylenebilir."(Özer B.,1986).

Tarihi kent dokularında yeni yapılar yapma konusunu, biçimsellikten önce Özer'in açıklamaya çalıştığı "öz" 'e odaklamak gereklidir. Çünkü orada artistik ön yargılar değil,

ortak bir estetik kalite söz konusudur. Yöresellik ve geleneksellik kavramlarının kökünde de bu düşünce tarzı yatar.

Rapoport (1969), yöre mimarlığının özelliklerini;

- Kuramsal ve estetik iddiaları bulunmayan,
- Çevresine ve bölge iklimine uyum gösteren,
- Doğal ve insan yapısı tüm çevreye saygılı,
- Belli bir düzen içinde değişikliklere yer veren olarak sıralarken, tarihi olsun olmasın kent dokularında gösel bütünlüğün sağlanmasının önemine işaret eder.

" Post-Modernizm ile birlikte gelişen yeni yöreselcilik (neo-vernacular) akımı da modern yeniden gelişim ve kapsamlı yenilenişin belirgin başarısızlığına karşı verilen bir tepki, "bir tür" geleneğe dönüştür. (Jencks, 1984). Jencks'in tanımlamasıyla şu özelliklere sahiptir: hemen hemen daima eğimli çatılar, sık ayrıntılar, resimsel gövde ve tuğla, tuğla, tuğla, tuğla, insancılık. (Baytin Ç., 1994).

Tarihi kent dokularında yeni yöresellik akımı etkisindeki yapılaşma, 1975 yılının Avrupa Mimari Mirası Koruma Yılı olarak kabulünden sonra önem kazanmış rehabilitasyon ve yeniden kullanımlarda başvurulmuş bir üslup olmuştur. Özellikle turizm amaçlı kentlerde, geleneksel site ve köyler yaratılmış, mevcut olanların onarımı ve ilaveleri bu yöntemle yapılmıştır.

Örneğin, Moore-Ruble-Yudell'in (1993) California'daki Pasadena tarihi kent merkezinde inşa ettiği Las Fuentes Kompleksi, kentteki geleneksel Akdeniz mimarlığının bir devamını oluşturmaktadır. (Resim 5.3.3.a). Yapı içinde bulunduğu kent dokusu ile ölçek ve tasarım olarak uyumludur. Kompleks ofis mekanları, dükkanlar, otel ve konferans salonlarını içermekte ve şehir merkezine bitişik, yeni işlevlendirilmiş yapılarla düzenlenmiştir. Planlamada şehrin görünüşü dikkatlice korunarak yeni kentsel alanlar oluşturulmuş ve mevcut dokuya uyum sağlanmıştır. (Resim 5.3.3.b). Bu özgün site, içinde bulunduğu

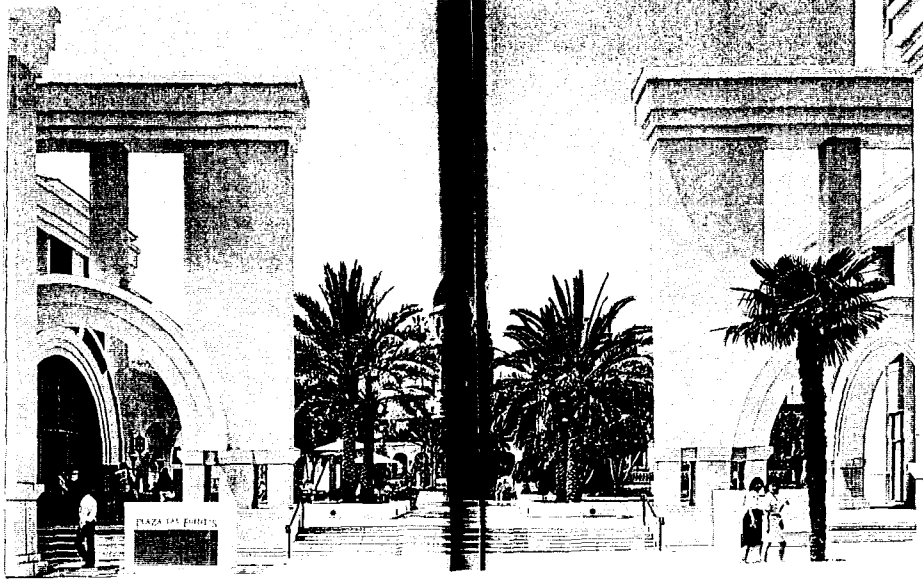
konum ve zamana göre; kemerleri, arkadları, sıvalı duvarları ve çatıları ile bölgesel mimari mirasın canlılığını sağlamayı hedeflemiştir. (Resim 5.3.3.c).

Resim 5.3.3.a: Plaza Las Fuentes, Pasadena, California, Moore-Ruble-Yudell.

Resim 5.3.3.b: Şehrin ve Kompleksin genel görünümü.

Resim 5.3.3.c: Kompleksin içinden bir görünüş.

Geleneksel - yöresel anlayış ile yeni tasarımlar yapmak her toplumun kültür yapısına, çevresel verilere, iklim özelliklerine vs. göre de farklılıklar içerir. Bunun yanında Jencks'in dediği gibi (1995), Müslüman kültürlerde yaygın olarak kullanılan tuğla, kubbe gibi geleneksel tekniklerin kullanıldığı yapılarda iklime çevrebilimsel bir yanıt verebilen örnekler de bulunmaktadır.

5.3.4: Alıntı - Çağrıştırma Anlayışı:

Tarihi kent dokularında kullanılan yeni yapı anlayışlarından biri de çağrıştırma anlayışıdır. Bu anlayış "eski binaların malzeme ve motiflerini yeni binada eskiyi çağrıştırarak, anımsatacak bir biçimde ama tamamen çağdaş olarak kullanmaktır. Eğilim, yeni tasarımın, orijinal binanın formlarını kopyalamadan çağrıştırmasıdır. Günümüzün malzemeleri ile ama eskinin dokusal etkisi ve renkleri ile istenen etki yaratılabilir."(Dibner&Dibner, 1985).

Brolin (1980), 'Architecture in Context' adlı kitabında, binalar arasında (mevcut ile yeniler) uyumlu ilişkiler kurulurken, özellikle cephedeki küçük ölçekli elemanların kullanılabileceğini belirtirken, komşuluğun karakterini kuvvetlendirebilen ve ilhamı yerin canlılığından alan bir planlama yolu önermektedir. Eğer yeni bina komşularıyla sınıksız

bitişikse artık bazı formları ve motifleri ödünç almak kaçınılmaz olacaktır. Bağlantı bir çok şekilde yapılabilir:

- Varolan plan motiiflerini oldukça yakın kopyalamak,
- Temel olarak benzer formlar kullanmak, fakat onları yeniden düzenlemek,
- Eskiye aynı görünüş etkisini verecek yeni formlar yaratmak,
- Orijinal formları ayırtetmek.

Bu tür yaklaşım tarihseli değerlendirme anlamına ters düşmektedir. Nitekim "Joedicke'e göre geçmiş, keyfince kullanabilmesi için kişinin emrine verilmiş zengin bir biçimler ve semboller kaynağı değildir. Ona yeni bir açıdan bakmak, şimdiye kadar gözden kaçan veya unutulmuş birtakım ilkeleri keşfetmemize yarar." (Yapı 35, 1980)

Yine aynı şekilde Meitinger (1981), tarihi çevrelerdeki bu tür yaklaşımların yanlışlığını şöyle açıklamaktadır: "Günümüz görüş açısı tarihi formların alınıp kullanılmasıdır, ama binaların ayrılmış anlamlarına göre bu kesinlikle doğru değildir. Bu çeşit mantıksızlık, 'adaptasyon' kelimesinin negatif anlamıyla, ne modern mimari gereksinmelerin kurallarına ne de tarihi bina korumanın amaçlarına uymaz. Mevcut tarihi çevrede yeni binanın iyi düşünülmüş integrasyonu, zamanımızın tasarım ve konstrüksiyon elemanlarını kapsayan mimari ifadelerin serbestçe gelişimini engellememelidir. Tarihsel olarak gelişmiş çevrelerin görünüşü statik bir kavram olmamalıdır. Mimarlık mirasımızdaki geçiş, mutlaka sürekli değişimlerle bağlantılı olmalıdır, böylece yeni elemanlar günümüz gereksinmelerini biçimlendirebilir. Belki yarının anıtları olacak olan tarihi çevrelerdeki yeni binalar, aynı zamanda ve kısmen de jenerasyonumuzun tarihi değişmezlik içinde dağılımını sağlayacaktır. Eğer yeni binalar tarihsel olarak gelişmiş çevrelerin gerekli bir parçası olacaksa, kaliteleri mutlaka tarihi komşuluk ünitesine kıyas olacak şekilde ölçülebilir olmalıdır."

Yani, "tarihsel birikimi sulandırıp günümüze aktarmak, tarihle bağlantı kurmak anlamına gelmez." (Klotz H., Yapı 35.,1980).

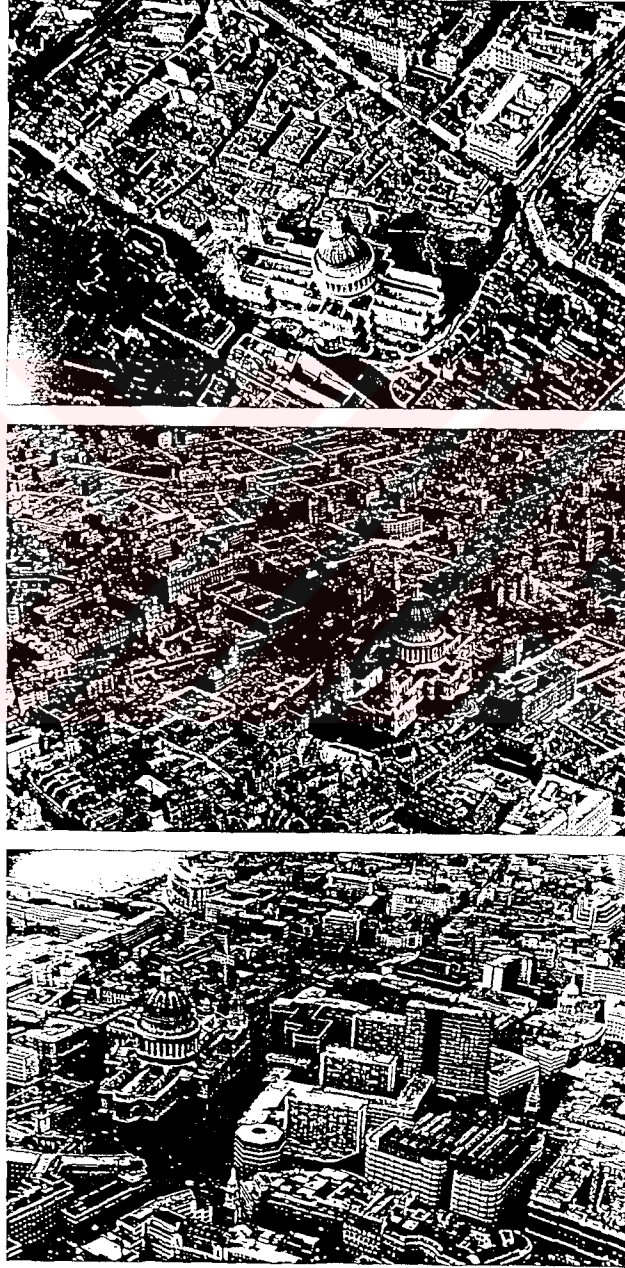
Bu konuya verilebilecek örnek olarak , Londra'nın en önemli alanlarından biri olan St Paul Katedrali'nin bulunduğu Paternoster Meydanı'ndaki yapı adasının düzenlenmesi gösterilebilir. (Resim 5.3.4.a). Üç şehir plancısı J.Simpson, T.Beeby ve T.Farrell'in ortak çalışmasının sonucu gerçekleştirilen bu meydandaki yapılanmada plancıların bir bölümü geometrileri katedralden almıştır ve katı bir planlama oluşturulmuştur.

Resim 5.3.4.a: Paternoster Meydanı, Londra, 1989-92.

Kentin sokak dokusu, adayı oluşturan yapılar arasında da sağlanarak önceden de olduğu gibi, St Paul Katedrali'ne doğru dar geçitli ve eğilmiş yaya yolları oluşturularak yeniden düzenlenmiştir. Toplanma mekanları ile kent dokusu arasında kalan yapılar da restore edilmiştir. Kent merkezinde konumlandırılan Paternoster Meydanı'nın urbanistik biçiminin eski haline kavuşturulması, herbiri bağlamsal anlam taşıyan geometrik biçimler içeren binalarla çevrilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yeni binalar arasında çeşitlilik

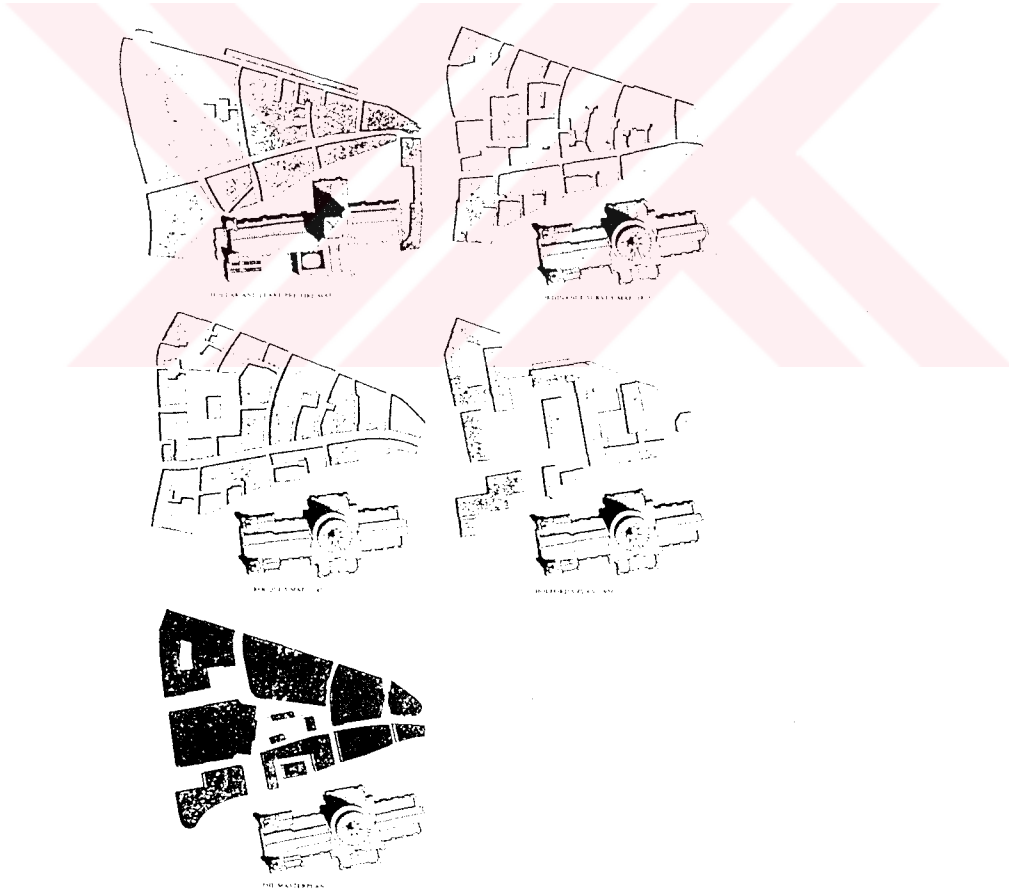
sağlamak amacıyla, her biri farklı mimarlar tarafından tasarlanmıştır. Bununla birlikte bütün site için klasik bir dil geliştirilmiş ve yapılar doğal bir yaratıcılık ile düzenli biçimde birbirine bağlanmış çatı hatları, birbiriyle uyumlu ofisler, restoranlar, bankalar ve alışveriş dükkanlarını içermektedir. Bu uygulama sonunda kentin durağan bölgesi canlanmıştır. (Resim 5.3.4.b, c, d, e,).

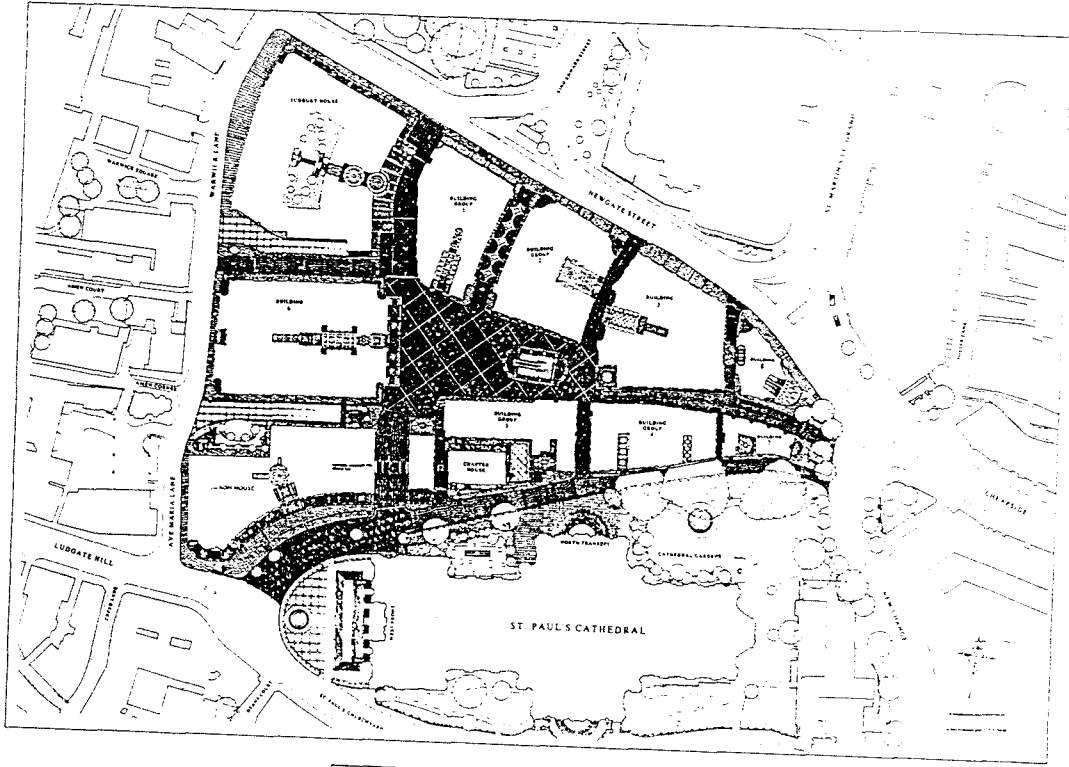
Resim 5.3.4.b: Savaş öncesi ve sonrası, 1960'larda çevrenin görünümü.

Resim 5.3.4.c: Katedral ve çevresinin restorasyonu.

Resim 5.3.4.d: Meydanın ada bazındaki çalışmaları ve kabul edilen masterplan.

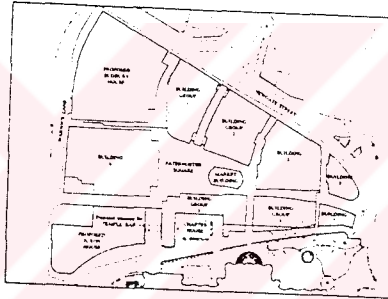
Building Group 1: Terry Farrell & Company
Sidell Gibson Partnership

Building Group 2: Terry Farrell & Company
Winchester Design Ltd

Building 3: Demetri Porphyrios Associates

Building Group 4: Allan Greenberg Architects

Building Group 5: John Simpson & Partners

Building 6: Hammond, Beeby & Babka

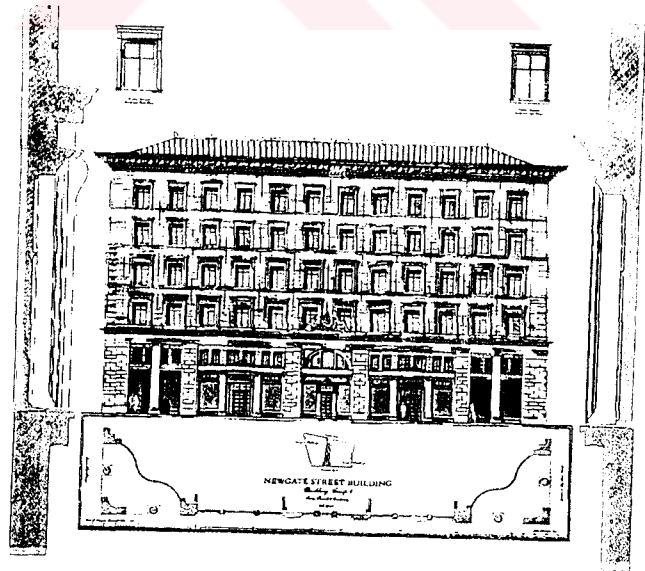
Building 7: Erith & Terry Architects

Building 8: Hammond, Beeby & Babka

Market Building: John Simpson & Partners

Sudbury House: Rolfe Judd

Juxon House: Whitfield Partners

Resim 5.3.4.e: Yapı gruplarını gerçekleştiren mimarlar, meydanın planı, 1. ve 2. Grup yapıların görünüşleri.

5.3.5: Mekansal Yorumlama Anlayışı:

Mekan kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında aslında modernizm ile anlamını bulduğu görülür. Antik çağda hacimler arasında kalan boşluk, 18. y.y.'ın sonuna kadar da içi boş bir oda ile aynı anlama gelmekte olan mekan kavramı, modern mimari ile birlikte ilk iki görüşün birleştiği iç ve dış mekan kavramları ile anlamını bulmuştur. Öyle ki tüm yorumlar mekan kurgusu üzerine yapılmaktadır.

Buna karşılık mimari mekanı bir ölçüde fiziksel gereksinimler, iklim, topoğrafya, yapım tekniği, üretim ve ekonomi gibi belirleyicilerin etkisini içeren varoluşsal mekan kavramı ile Norberg-Schulz (1971) somutlaştırmakta ve mekan kavramını ev'den başlayan ve giderek sokak-cadde düzeyi, kent düzeyi, peyzaj düzeyi ve ülke düzeyinde ele alan geniş bir daire içinde değerlendirmektedir.

Tarihi kent dokularında eski-yeni ilişkisinin mekanla mümkün olabileceğini savunan bu anlayış, kentsel mekan ve iç mekan ayırımına giderek, mekanın yorumu ile kültürel sürekliliğin sağlanabileceğini ve görsel bütünlüğün kurulabileceğini göstermektedir. Mevcut mekanlar ile yeni tasarlanan yapı veya yapı grubu arasındaki ilişki bağlamsal uygunluk çalışmalarını da içerir.

Modern mimarinin kentsel mekan yaratmadaki başarısızlığına karşı, Rossi bina tipolojisi ile kent dokusu arasında ilişkiler kurup bir bütüne varmayı hedeflemiş ve mantık kurgusunu tarihten alan bu düşünce tarzı ile kent dokusu ve konut tipolojisi üzerine bir analiz ortaya koymuştur. Benzer şekilde Krier'ler kent yaşamının aktif ve değer verici yönünü vurgulayarak "sokaklar ve meydanların net mekansal tipler, yapı adasının ise bir sonuç olduğunu" savunmuşlardır. Bu görüşler koruma amaçlı kent müdahaleleri ile modernizm sonrası Avrupa mimarisinin de fikirlerinin özetidir.

Günümüzde eski işlevlerini yitirmiş yapıların değişik fonksiyonlar verilerek tekrar kullanılması ve konserve kutularına konmuş tarihi kent dokularına canlılık katılması ile

yeni tasarlanacak mekanların yorumlanması, tarihsel ve kültürel sürekliliğe de katkı sağlayacaktır.

Botta (1989), tarihsel kentin günün mimarisine söyleyecek çok şeyi olduğunu ve kentsel dokuyu zengin tuttuğunu söylemektedir. İyi mimari var olduğu çevrenin bir devamıdır. "Sorun, mekanın o andaki tarihsel ve kültürel durumuna katılma sorunudur. Her dönem yeniden yorumlanırken, geçmişin de anlaşılması gerekir. Geçmişî korumak imkansızdır. Tüm tapılacak şey ona yeni yorumlar getirmektir" demektedir.

Çelişkilerle dolu 21. y.y.'ın ortaya koyduğu tablo kentsel çevrelerin oluşumunda kendini göstermektedir. Nitekim modernizm sonrası mekana dönük kuramcılardan Venturi, anlam ile strüktürün farklı şeyler olduğunu savunurken geçmişî biçimsel ifadelerle yorumlamakta ve Jencks'le birlikte mekan anlayışını şöyle açıklamaktadır: "İzotropik ve homojen mekan anlayışından farklı olarak; şaşırtmalı, karmaşık, bol doku ve renk barındıran, ancak her şeye karşın kartezyen olan, bütünlemektense parçalamaya yönelik, kısaca çelişkilerin birliğini arayan ve hatta gerekmedikçe aramayan bir tutum." (Gür Ş.Ö.,1984).

Görülüyor ki, nerede ise herşeyin serbest olduğu ve geçmişin yorumunun doğrudan değil dolaylı yapıldığı, hatta aradan zaman geçtikten sonra dahi farklı anlamların yüklenebildiği bu anlayış tarzı ile kent dokularımız, görsel bütünlüğün ve uygunluğun sağlanması konusunda çatışmalar süreci içerisine girmiştir.

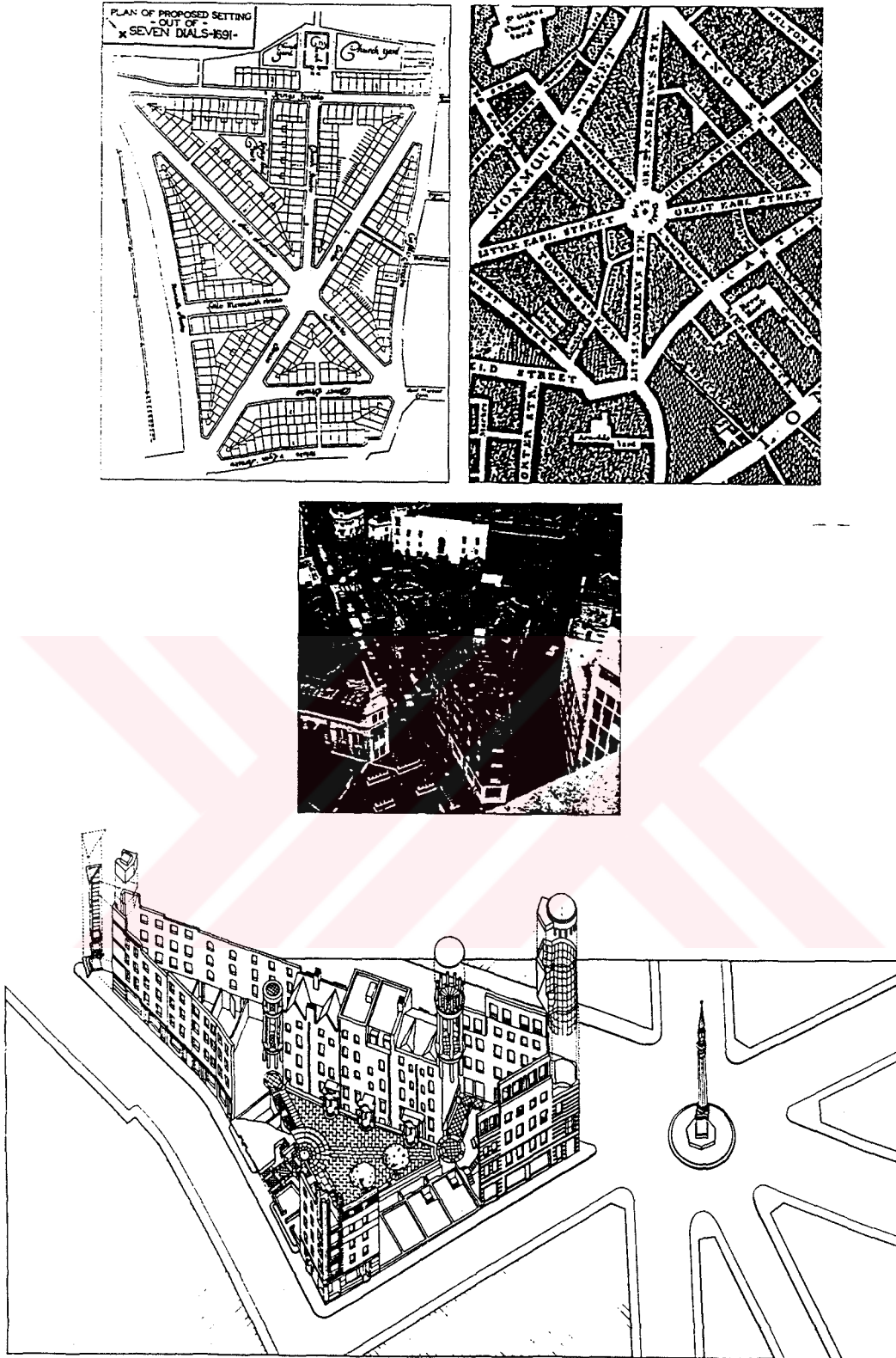
Mekansal yorumlamaya verilebilecek bir başka örnek Terry Farrell'ın 1978-85 yılları arasında Londra'nın tarihi Camden kentinde renovasyonunu yaptığı Comyn Ching Üçgeni'dir. (Resim 5.3.5.a).

Yapı alanı, 1692'de Sir Thomas Neal'ın "Seven Dial"ı inşa ettiğinde oluşturulan üçgen şeklindeki bloklardan birinde yer almaktadır ve özgün sıra ev yapıları ile arkasındaki açık avlu ve eklenti birkaç binadan oluşmaktadır.

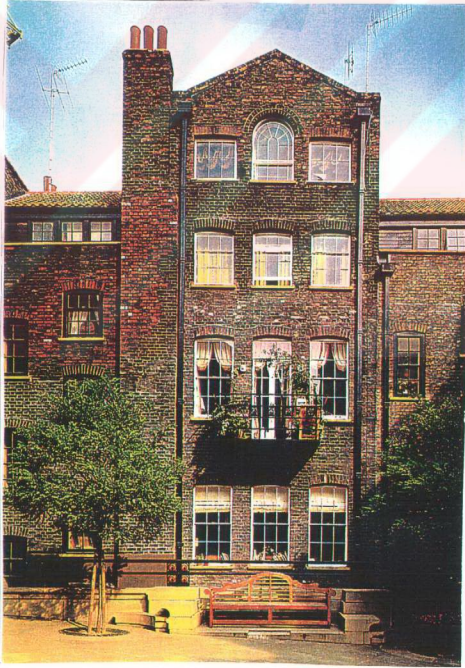
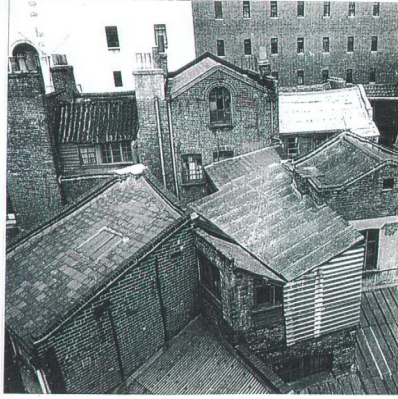

Resim 5.3.5.a: Comyn Ching Triangle, Camden, Londra, 1978-85, T.Farrell.

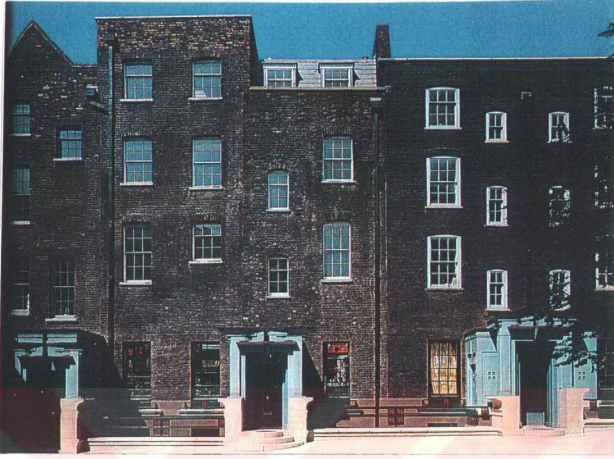
Comyn Ching şirketinin bu yapı alanını yeniden geliştirme ve içerde açık alan yaratma isteği; etrafında gelişen şehre tezat olacak şekilde yeni kentsel mekanların oluşturulması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Farrell (1993) da, bu projenin gerçekleştirilmesinin yararını yaratılan mekanın doğasına bağlamaktadır. Projede oluşturulan iç avlu ile konutlar özgün çizgilerine kavuşturulmuş ve yeni ihtiyaçlara cevap veren cepheler oluşturulmuştur. Ayrıca avluya girilen yeni köşe birimleri ile Seven Dials'tan Shelton Street'e doğru çapraz bir yaya yolu oluşturulmuştur. Farrell mevcut sıra evleri restore etmiş ve üç yeni köşe bina tasarlamıştır. Proje, kentteki geleneksel fonksiyonların tersine bir tarafta ikamet, bir tarafta ofisler ve diğer tarafta da zemin kattaki mağazalar ve üstte konut kullanımlarına ayrılarak oluşturulmuştur. Zemin kattaki dar avluda ilgiyi artırmak için çeşitli oyunlar deneyen Farrell, geniş çıkıntılı kapı saçakları ve onların derinliğine gömülmüş kapılar, oturma birimleri, döşeme ve detaylarda kullandığı malzemelerle yapının önemini artırmıştır. Farrell'a göre yeni ve eskinin karışımı ve kullanımlarının çeşitliliği ile proje, bu kentsel bloka özel bir kimlik ve aktivite odağı kazandırmıştır. (Resim 5.3.5.b, c, d, e)

Resim 5.3.5.b: Tarihi kent dokusu, 1970'lerden bir görüntü ve önerilen planlama.

Resim 5.3.5.c: Avlunun restore edilmeden önceki ve sonraki hali.

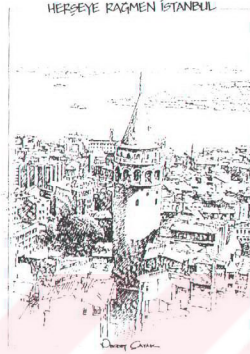

Resim 5.3.5.d: Avludan binaların giriş görünümüleri.

Resim 5.3.5.e: Avlunun genel bir görüntüsü ve yeni yapılan köşe binalar.

BÖLÜM 6: İSTANBUL KENTİ ÖRNEĞİNDE GALATA SURİÇİ BÖLGESİ TARİHİ KENT DOKUSUNUN CANLANDIRILMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Galata ve Kulesi (Necdet Çatak'ın arşivinden).

6.1 Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Uluslararası kültür, siyaset, turizm ve ticaret merkezlerinden ve dünyanın en eski kentlerinden biri İstanbul, bugün on beş milyona yaklaşan nüfusuyla, en hızlı büyüyen ve en problemli kent konumundadır. Öyle ki, son yıllardaki olağanüstü nüfus artışı, buna bağlı çarpık kentleşme, altyapı ve trafik sorununa karşı duyarsızlıkların sonucu çıkan faturayı, bir yudum su ve nefese muhtaç olarak ödemek durumuna gelmiştir. Dünyada bir eşi daha olmayan bu kentin kültür varlığı üzerine plansız, programsız yapılar inşa edilmektedir.

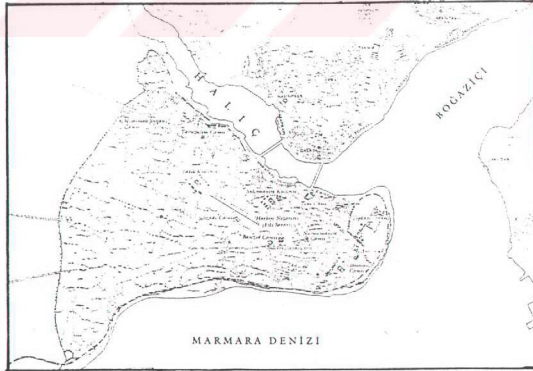
Özgün coğrafik ve topoğrafik özellikleriyle, ekonomik ve siyasal tarihiyle, toplumsal kültür, sanat, eğlence hayatıyla İstanbul'un son derece değerli tarihsel yapıları ve kentsel dokuları, bir yandan uzun süre kullanılmamanın ve çevresel faktörlerin etkisiyle çok ciddi statik sorunlar yaşarken, öte yandan yanlış uygulamalar sonucu bu yapıların ya da dokuların sahip oldukları değerleri yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. O

yüksek tarihi ve kültürel değerlerimiz kişisel çıkarlar ve para hırsı karşısında bir anda yok olmaktadır. Adeta, kentin genel çıkarlarını ve dengeli gelişmesini gözetken, planlama ilkelerine göre değil, var olan değerlerinin sırtından haksız kazanç elde etmeyi bekleyen spekülâtörlerin ya da güçlülerin kalkınma ilkelerine göre imar edilmektedir.

Dünyada benzeri olmayan bir kültür mozaïği yaratmış İstanbul'un, sur dışına çıkmış ilk yerleşmesi olan Galata Bölgesi'nin bugünkü durumunu incelemek için yapılan bu çalışmanın amacı, özgün kent dokusunu koruyarak, bölgeyi canlı ve sağlıklı yaşam mekanlarına dönüştürecek öneriler getirmektir. Bu bağlamda öncelikle bölgenin genel bir tanımı yapılacak, ardından tarihi süreç içinde bölgenin fiziki, ekonomik, sosyo-kültürel etkenler sonucu değişimleri araştırılacak, günümüze kadar gelişimi ortaya çıkarılacak ve çağdaş koruma-canlandırma çerçevesinde tasarım kriterleri getirilecektir.

6.2: Bölgenin Genel Tanımı:

Galata Bölgesi coğrafi konum olarak tarihi yarımada'nın kuzeyinde, İstanbul boğazının güneybatısında, Haliç'in kuzeyinde yer almaktadır. (Resim 6.2.a). Bölge İstanbul boğazı ve Haliç'in konumundan dolayı İstanbul'un gelişiminde rol oynayan önemli üç ana yerleşmeden birini oluşturmuştur. (İstanbul, Üsküdar ve Galata).

Resim 6.2.a: Tarihi yarımada ve Galata Suriçi Bölgesi.

Bölge konum olarak batıda Kasımpaşa, doğuda Tophane, güneyde Haliç, kuzeyde ise Beyoğlu semtleri ile sınırlıdır. Topoğrafik yönden oldukça eğimli bir araziye sahip olan Galata bölgesinde eğimler, kuzey - kuzeybatı yönlerine yönelmektedir ve kıyıdan başlayıp sahile paralel giden Tersane caddesinden Voyvoda (Bankalar) caddesine kadar % 0-10, daha sonra birdenbire dikleşerek Kuledibi'nde (+43.00) kotuna (Esenkaya A.,1992) ulaşmaktadır.

İdari olarak Beyoğlu'nun bir parçasını oluşturan Galata, İstanbul'u Avrupa kentlerinin düzeyine çıkarmada model olmuş, tarihten bu yana barındırdığı değişik etnik gruplarla tam bir kültür çeşitliliği yaratmış, "çeşitli mezheplere, tekkelere, dinsel ayrımlara bağlı Müslüman, Rum, Ortodoks, Ermeni (Gregoryen, Katolik, Protestan), Suryani, Keldani, Yahudi (Romanyot, Karay, Sefarat, Askenaz), Arap, Çingene, Sırp, Arnavut, Ulah, Cenovalı, Venedikli, Fransız, Levanten topluluklarıyla zengin bir dinler mozaiği oluşturmuştur."(Pekin F., 1992)

Bölgeye simgesel bir özellik katan ve yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen Galata Kulesi ile daracık sokaklar, sürpriz mekanlar, birbirine bitişik binalar, klasik İtalyan şehirlerini çağrıştırmaktadır. Aynı ayrı zamanlarda yapılmış olmalarına rağmen bir bütünlük taşıyan kule ve çevresindeki binaların %70'i eski eser niteliği taşımaktadır. "Ancak Galata Suriçi Bölgesinde yapılan bir araştırmaya göre (Esenkaya A.,1992), bölgede bulunan 599 adet tarihi yapının sadece %3.67'si belgelenmiş durumdadır.

Gerek mimari özellikleri, gerekse toplumsal yapısı ile Galata, İstanbul'un bir Avrupa'lı kenti olmuş, ne varki 1950'den sonraki yoğun göç ve ardından gelen sosyo-ekonomik, politik ve kültürel çöküntü sonucu, başka yerleşmelerde olduğu gibi Galata'nın da özgünlüğünün kaybolmasına sebep olmuş ve yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir.

Bugün ise Galata Suriçi Bölgesi sosyal değişiminin yanında, kentin tarihi dokusunu zedeleyen ve özgün niteliğinin tamamen yokolmasına sebep olacak bir yıkım içine girdiği

görülmektedir. İleride daha ciddi sorunların yaşanılacağı ve “Galata Elden Gidiyor” sözlerinin söyleneceği günlere gidildiğini bugünkü yapım çalışmaları göstermektedir.

6.3: Bölgenin Tarihsel Gelişimi:

Galata'nın tarihinin M.S. 300 yıllarına kadar uzandığı söylenmektedir. Galata adının nereden geldiği konusunda ise değişik görüşler ileri sürülmüştür.. "Daha ilk çağın sonlarında Haliç'in kuzeyinde Sykai (İncirlik) adı ile pek küçük bir iskan yeri vardır. Bir kaynağa göre bu yerleşimin etrafı I.Constantin (324-337) tarafından bir sur duvarı ile kuşatılmıştır. İçinde kilise, forum, hamamlar, tiyatro ve bir de limanı olan bu bölgede 431 adet de ev mevcut olduğu ve Grek diliyle Peran en Sykais (karşı yaka Sykais) olarak adlandırıldığı belirtilmektedir. Galata adının etimolojisi pek aydınlanamamıştır.Uzun süre, burada bulunan süthanelerden dolayı Grekçe Gala, Galaktos (süt) teriminden geldiği sanılmış, bir ara İtalyanca'da merdiven anlamına gelen Calata kökü üzerinde durulmuş, daha sonra liman ve gemilerin yükleme ve boşaltma yaptıkları düşünüldükçe çok eski bir Trak teriminden geldiği iddia edilen Kal'at menşei ortaya atılmış ve nihayet buradaki bir mahallede bir Galatia'lı oturduğundan Galat'ın mahallesi adının bütün bu yerin adı olduğu ileri sürülmüştür. Böylece Galata adının esası çözümlenmeden bu güne kadar ulaşmıştır.” (Eyice S.,1967)

12.y.y.'da, İstanbul'un latin istilasına uğraması ve Venediklilerin Haliç çevresinde bulunan Ceneviz mahallelerini işgal etmesiyle Ceneviz halkı yerlerinden olmuştur. Daha sonra Bizanslı'lar duruma tekrar hakim olunca Cenevizlilerin Galata'ya yerleşmelerine izin vermiş ve Galatalı'ların parlak çağının başlamasına neden olmuşlardır.

Bizanslıların İstanbul'u latinlerden tekrar alması ile Cenovalılara pek çok haklar tanınmıştır. Galata'da yerleşim mekanlarından başka serbest ticaretin de yapılmasına izin verilmesi sonucu Cenovalı'lar bölgede güvenliği sağlanmak için kenti sur duvarları ile çevirmek istemişlerdir. Ancak Bizanslılar buna izin vermemiş, hatta sur ve kule yapılmasını yasaklamıştır. Bunun üzerine Cenovalılar bölgelerini korumak üzere sadece

hendek kazabilmişlerdir. Ancak Bizanslı tarihçi Gregoras'ın yazdığı bir rivayete göre, Cenevizliler Bizansa evlerin yüksekliklerini serbest bırakıp, muntazam aralıklarla kagir yüksek evler inşa etmişlerdir. İmparatorluğun geçirdiği krizlerden istifade ederek, burç şeklindeki evlerin aralarını duvarlarla örmüşler ve ilk surları böylelikle yapmışlardır.

Galata kulesinin bulunduğu kısım 1349 yılında bu parçaya eklenmiştir. Bizansın zayıflamasını fırsat bilen Cenovalılar imtiyaz bölgelerinin etrafını sur duvarları ile çevirmişlerdir. Bizans 1352 yılında kontrolü tekrar ele aldığı oldu bittiye getirilen sur duvarları karşısında hiç değilse devletin haysiyetini görünüşte kurtarmak için Bizans armasını (dört B.) [Basileus Basileon Basileuon Basileousi = Hükümdarlara Hükmeden Hükümdarların Hükümdarı] sur duvarlarına işletmiştir.(Eyice S.,1967).

Bizanslılar zayıfladıkça Cenova kolonisi kuvvetlenmiş, ticaret ile gümrükten elde ettiği kazanç onu günden güne zenginleştirmiştir. Bir taraftan da bölgenin sınırlarını Azapkapı-Şişhane-Kule-Bitpazarı-Tophane çevresine kadar genişletmişlerdir. Bizans döneminde Galata'daki Ceneviz kolonisini çevreleyen surların kuzeybatı köşesinde 1348 yılında yapılan kule, 14. y.y.'ın sonunda yerleşimin batıya doğru genişletilmesiyle yeni surların hemen içinde kalmış, 1446 yılında surlarla birlikte kule de yükseltilmiştir.

İstanbul'un fethinden sonra Galata yöneticileri ile yapılan anlaşmaya göre Bizans döneminden beri devam eden imtiyazlar kabul edilmiş, fakat şehrin sahibi oldukları reddedilmiştir. Fatih Sultan Mehmet, şehrin sahibi olduğunun sembolik bir ifadesi olarak sur duvarlarının küçük bir kısmını yıktırıştır.

Fethin hemen arkasından yer yer Türkleşmeye başlayan Galata, kozmopolit bir liman şehri olmaktan kurtulamamış (Eyice S.), 13. y.y.'da buraya yerleşmeye başlayan Avrupalılar da İstanbul'un Türklerce alınmasından sonra Galata'nın ekonomik olarak büyümesi, kalabalıklaşması ve güçlü Osmanlı ordusunun verdiği güvence ile surun dışına Beyoğlu'na taşınmışlardır. İstanbul'u aldıktan sonra kendilerine başkent yapan Osmanlılar, Galata ve Beyoğlu'nu önce Cenevizlilere, daha sonra da ticaret yapmaya gelen Frenklere

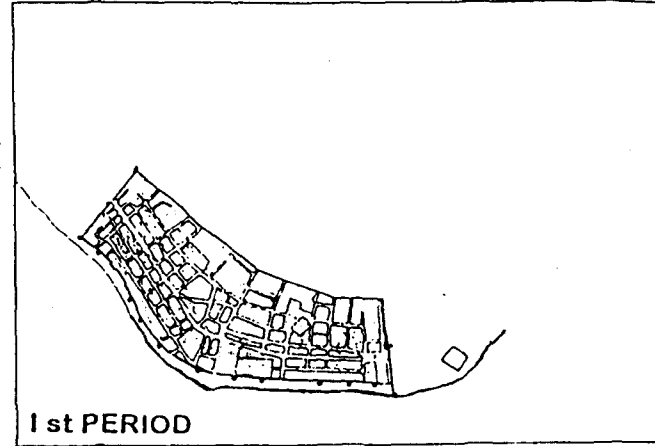
bırakmışlardır. Resim 6.3.a'da Galata yerleşmesinin kuruluşundan 15. y.y. başlarına kadar geçirdiği evrim periodlar halinde görülmektedir.

16.y.y'ın ilk yarısından itibaren Fransızlar, Galata'da (Resim 6.3.b) Cenevizlilerin yerini almaya başlamışlardır. Bunlar yalnızca kiliseleri ele geçirmekle kalmayıp, bazı ticari olanak ve haklar da elde etmişlerdir. Bu haklar daha sonra "Kapitülasyonlar" adıyla anılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde verilen kapitülasyonlarla dış ticaretin gelişmesi sonucu, Galata'nın dükkan ve ambarlarındaki artış ticaret merkezinin lehine ancak konut alanlarının zararına gelişmesine neden olmuştur. Eğimin çok fazla, yolların son derece dar ve kıyıdaki liman kuruluşlarına ticaretin yakın olması ile ticaret yukarı doğru genişleyememiş ve aşağıdaki konut alanları zarar görmüştür.

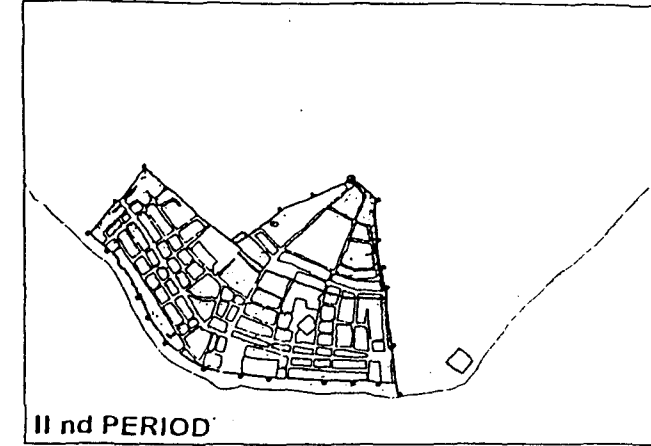

Resim 6.3.b: 16. y.y'ın ilk yarısında İstanbul ve Galata, Matrakçı Nasuh. (Biannual İstanbul, 1996).

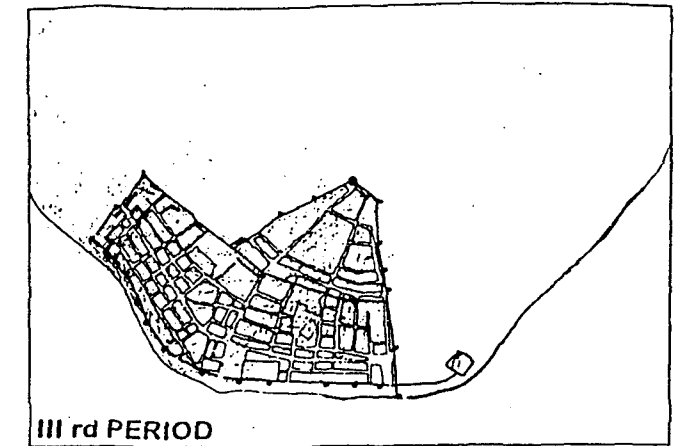
GALATA'DA CENEVİZ YERLEŞMESİ ve GELİŞİMİ

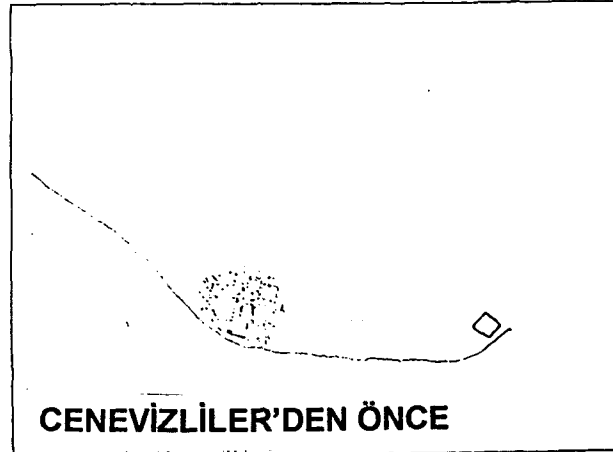
Ceneviz Kolonisi 1304'ten sonra şehri hendeklerle çevreler ve 1315 yangını sonrasında şehir yenilenir.

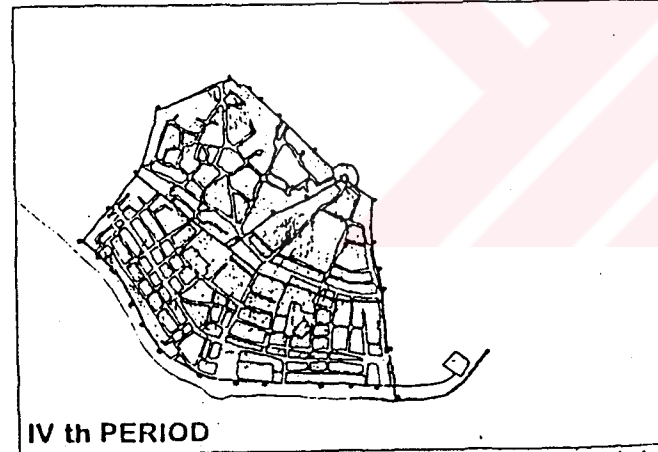
1348'de Kule inşa edilir ve yerleşmelerdeki binaların araları sur duvarları ile kuleye bağlanır.

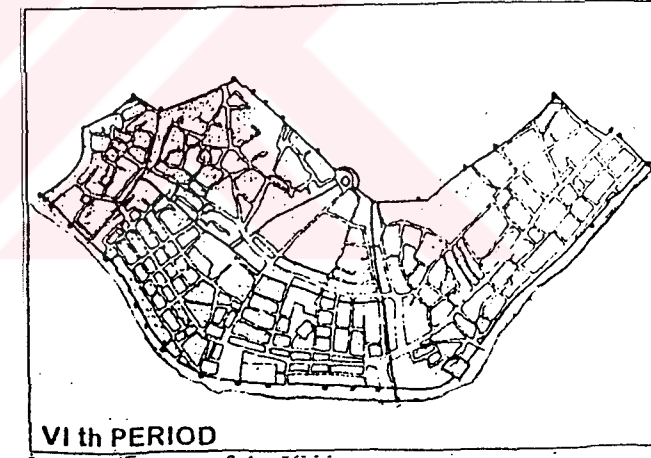
1352'de bir anlaşmada kule ile Karaköy arasında kalan alan Cenevizlilere verilir.

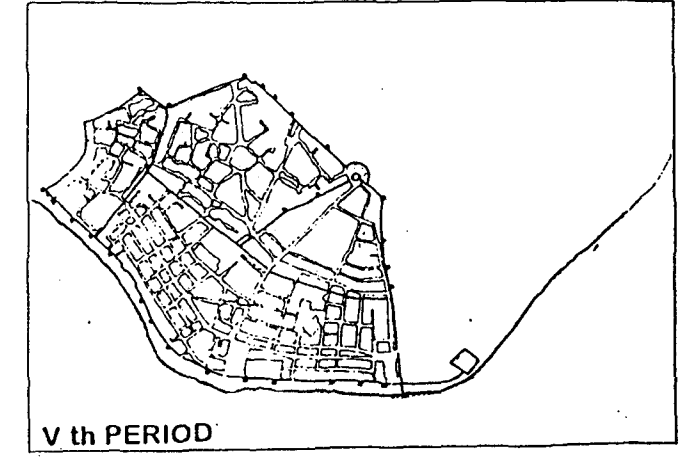
II. Tiberius (572 - 582) deniz kenarında bir kule inşa ettirir.

14. y.y.'ın sonunda yerleşim alanı şehrin sur duvarları dışına çıkar.

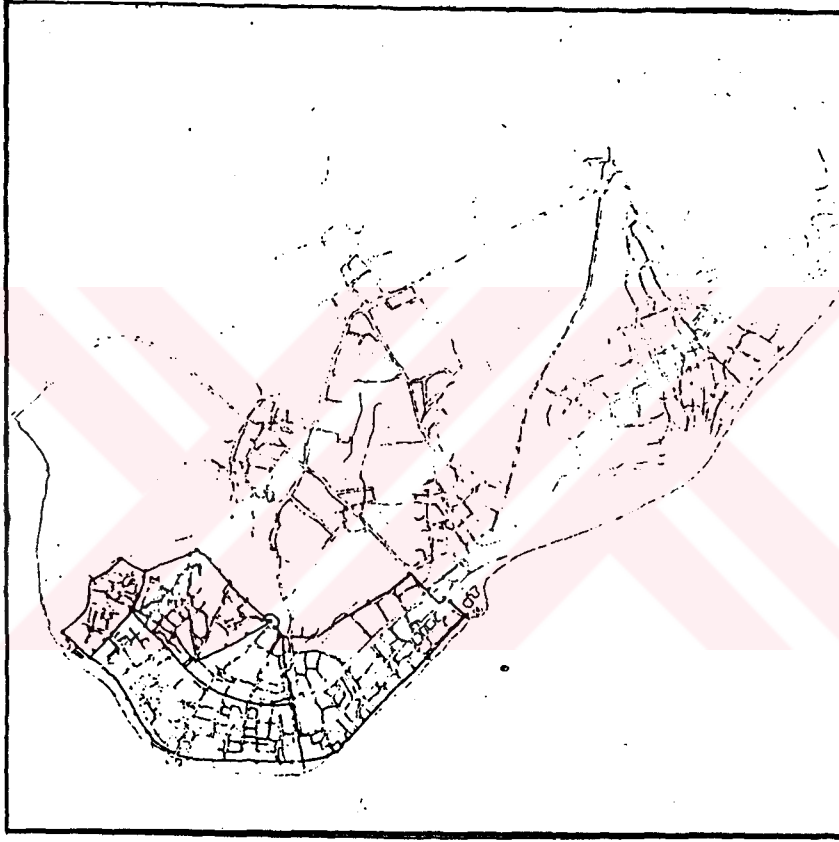
4. period'tan kısa bir süre sonra surların çevresi biraz daha genişler.

15. y.y.'ın başında alan Ermeniler, Rumlar ve Yaşadıkları bölge haline gelir.

Resim 6.3.a: Ceneviz Yerleşmesi ve Galata'nın 15. y.y.'a kadar olan gelişimi.

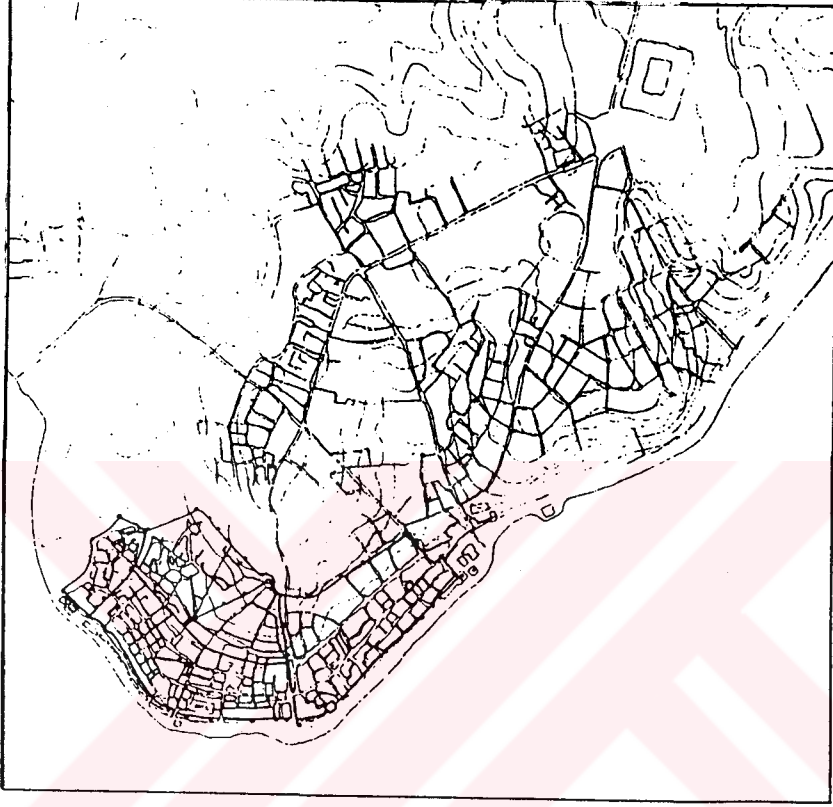
17.y.y.'ın başlarında Galata'yı gösteren bir gravürde surların dışında çok az bina görünmektedir. (Resim 6.3.c). Dükkanları Galata'da rıhtımda olan tüccarların evleri daha yukarda havadar bir yer olan ve çevresine hakim bir yükseklikte bulunan Pera'da idi. Galata'dan Pera'ya uzanan ve Grande Rue de Pera ya da Cadde-i Kebir olarak bilinen ana arterin iki tarafında da binalar bulunmaktaydı. 17. y.y.'da çıkan çok sayıda yangınlar sonucu önlem için bundan böyle Galata'da yapılacak binaların ve evlerin taş, kil ve kerpiçten yapılacağı kararı alınmıştı.

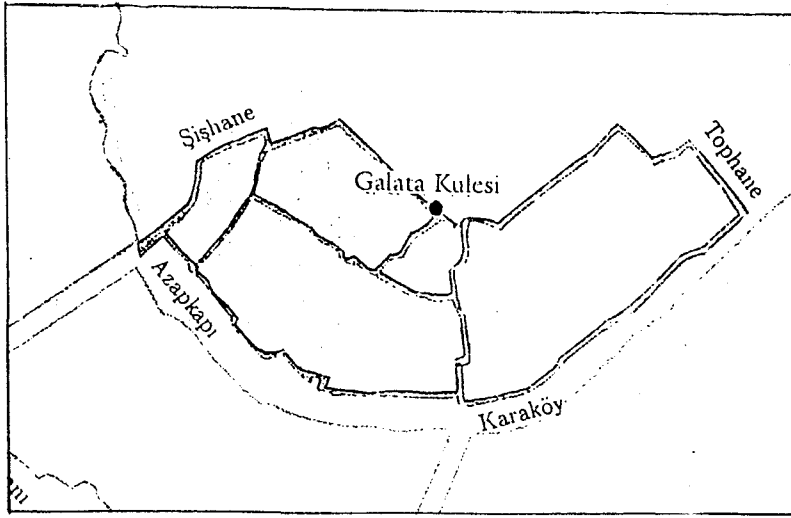
Resim 6.3.c: 17. y.y.'da Galata ve çevresi.

18. y.y. Osmanlı İmparatorluğu için batıdan örnek alınarak yeni bir yaşantıya kavuşma yolunda önemli adımların atıldığı bir geçiş dönemini oluşturmaktadır. Bu dönemde Galata'nın gelişimi Pera'ya doğru yönelmiş ve önce yabancı sefaretler kurulmuş ve daha sonra onların yaşam ihtiyaçlarını karşılayan yapıların yapılmıştır. (Resim 6.3.d). "Galata'nın kentsel görünüşü İstanbul yarımadasından çok farklıdır. 15. y.y. surlarıyla kuşatılmış olan Galata, kalabalık bir nüfusu barındırmaktadır. 2800 metre uzunluğunda ve

2 metre kalınlığındaki surlar, birbirini izleyen beş dönemde yapılmış ve Galata'yı 37 hektarı kaplayan beş bölgeye ayırmaktadır. (Resim 6.3.e). Galata'nın en yüksek noktası Galata Kulesi'ydi ancak surlar boyunca yarım daire veya kare biçiminde daha k  k başka kuleler de mevcuttur."(Eyice S.,1967).

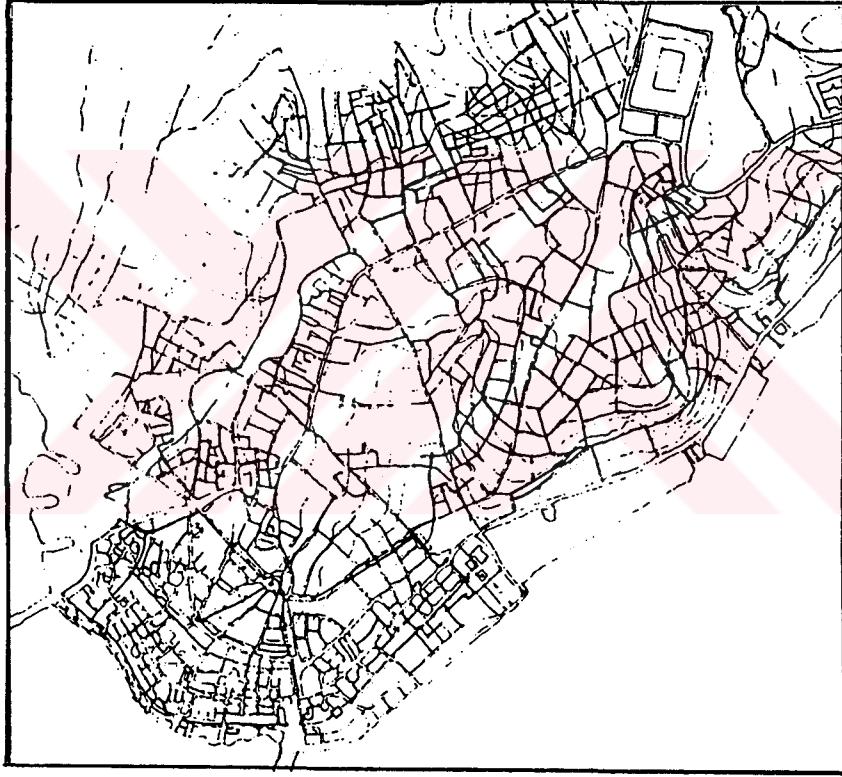

Resim 6.3.d: 18. y.y.'da Galata ve Pera

Resim 6.3.e: Galata Surları.

"1838 yılında Galata Ermeniler, Rumlar, Frenkler ve Yahudilerden (ki bunlar rıhtımın doğusunda kent surlarının dışında yaşarlardı) oluşan kozmopolit bir nüfusa sahiptir. 1838 Galata'sının yüzyıllar boyunca biçimlenmiş sıkı sokak ağı, bölgenin topoğrafyasını izleyerek, kavis çizen kıyı şeridine paralel uzanan, merkezden açılan bir dizi yarım daire ve bunları sahilden yukarı semtlere düzensiz biçimde bağlayan geçitlerden oluşmuştur.(Resim 5.3.f). Ana cadde olmamakla birlikte bazı sokaklar (Voyvoda cad., Galata cad., Yüksek Kaldırım vb.) diğerlerinden daha önemli konumdadır. (Resim 6.3.g). (Çelik Z.,1996).

Resim 6.3.f: 19. y.y.'da Galata ve çevresi

Eyice (1967), Tanzimat'tan (1839) itibaren yenileşme sürecine giren İstanbul'da ilk şehir hizmetlerinin burada uygulandığını, 1854'te Galata sokaklarının adlandırıldığını, 1857'de

sokakların havagazı ile aydınlatıldığını, Avrupa'daki benzerleri gibi otel ve pansiyonlar açıldığını belirtmektedir.

Resim 6.3.g: Galata'yı Grande Rue de Pera'ya bağlayan Yüksek Kaldırım. Arkada Galata Kulesi görülüyor. 19. y.y. sonu.

Bu dönemde Osmanlı başkentinin büyümesi idari sorunlara yeni yaklaşımları gerekli kılmış ve Tanzimat fermanının batılılaşma doğrultusundaki reformları kent yönetimini içine alacak şekilde genişletilmiştir. Batı mimarisi ve kentçiliğinin gerçek anlamda İstanbul'da uygulanabilmesi için bazı batı yönetim sistemlerinin uygulanması zorunlu görülmüştür.

Çelik Z.(1996) Kırım Savaşı'ndan sonra 1855'te Osmanlı kent yönetiminin yeniden düzenlenmesinde önemli bir adım daha atıldığını, Fransız modeli olan "şehremaneti"

makamının yaratıldığını, savaştan sonra kentte sayıları giderek artan Fransız, İngiliz ve İtalyan'ların hükümetten düzenli hizmet talep ettiklerini söylemektedir. Ancak şehir meclisinin yardımlarıyla görevini yürüten şehremaneti başarılı olamamış ve daha köklü bir program uygulamak için bir şehir komisyonu kurulmuştur. Komisyonun ilk önerileri arasında da yolların genişletilmesi, kaldırımların düzenlenmesi, su ve kanalizasyon şebekelerinin tamamlanması, sokakların aydınlatılması, temizletilmesi yer almıştır.

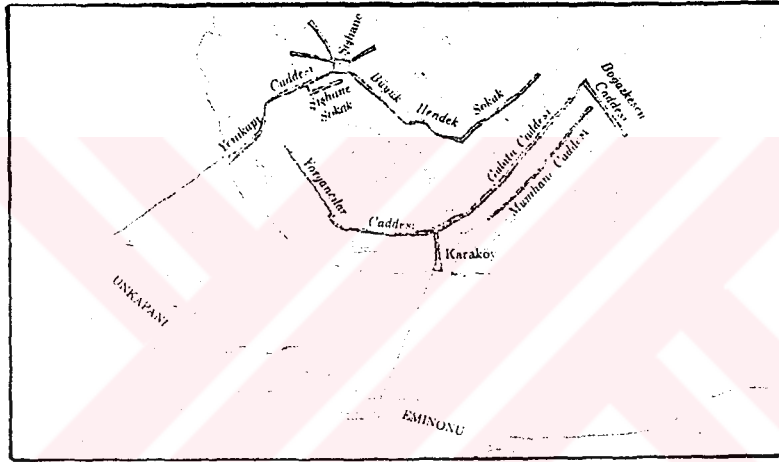
Daha sonra bu komisyon, 1857'de yayınlanan bir raporda İstanbul Belediyesi'nin 14 dairesinden biri olan ve Pera, Galata ve Tophane'yi kapsayan Altıncı Daire-i Belediye'yi oluşturmuş ve kent reformunda bu yerleşmeleri pilot bölge olarak seçmiştir. Galata'nın pilot bölge olarak seçimi, bu bölgenin 1840'lardan beri en gözde semt olmasından ve Avrupa'lı nüfusun burada bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Bu dairenin görevleri arasında kadastro düzenlemesi, sokak ve caddelerin genişletilmesi, aydınlatılması, bina yapımlarının denetlenmesi ve parkların açılması vardır. Hemen hemen tümüyle yabancıların elinde ve denetiminde bulunan Altıncı Belediye Dairesi, Beyoğlu'nu küçük bir Avrupa kenti olarak geliştirmeye çalışmış ve ilk iş olarak ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla Galata Surlarını yıktırmıştır. (Resim 6.3.h). "Kazanılan alanlar o dönemin Avrupa kentlerinde benzerleri görüldüğü gibi geniş caddeler oluşturmak veya var olanları genişletmek için kullanılmıştır." (Çelik Z.,1996). (Resim 6.3.i). "14. y.y.'ın başında Cenevizlilerce yaptırılmış olan Galata Surlarının ortadan kaldırılmasıyla Beyoğlu'nun çağdaş Avrupa kentlerine benzerliği artmıştır. Bunun yanı sıra geniş çapta geleneksel ahşap evlerin yerine, çağdaş taş evlerin yaptırılması Avrupai görünüşü daha da pekiştirmiştir." (J. de Constantinople, 20 Mayıs 1964). (Dökmeci V.,1990). (Resim 6.3.i).

"Çelik Z.,(1996), İstanbul'un ahşap konut dokusunun kentin tarihi boyunca tehlike oluşturduğunu, 1663 ile 1839 arasında İstanbul ve Galata'da 109 büyük yangın görüldüğünü, bu sayının 1853 ile 1906 arasında 229'a çıktığını, 19.y.y.'da kent sürekli yangın tehlikesiyle yaşar hale geldiğini ve 1870 Pera yangınından sonra da kagir binanın zorunlu hale getirildiğini söylemektedir.

Resim 6.3.h: Galata surlarında bir kapı

Resim 6.3.i: Galata'nın yeni genişletilmiş caddeleri.

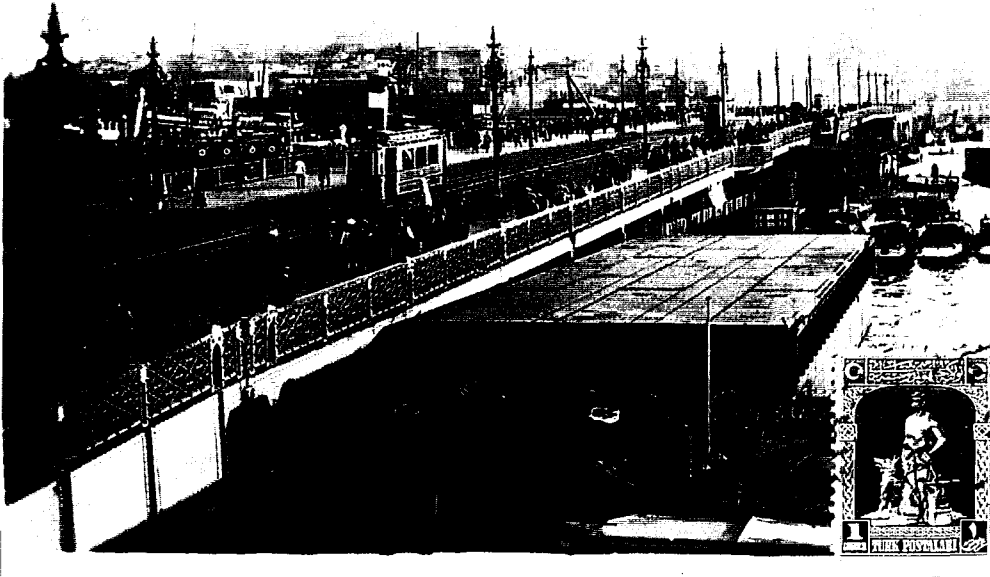

Resim 6.3.i: 19. y.y.'da Kuledibi ve sur kalıntıları

Bayındırlık çalışmaları içinde en önemlisi genel ulaşımı kolaylaştırma projelerinin bir parçası olan Haliç'in iki yakasını birbirine bağlamak olmuştur. 19.y.y.'da Haliç'in üzerine yapılan ilk köprü 2.Mahmut döneminde (1836) tamamlanan ve Unkapanı ile Azapkapı'yı birbirine bağlayan 600 metre uzunluğunda ve 10 metre genişliğindeki ahşap köprüdür. "Galata'nın 1838'den sonra hızla gelişen ve nüfusun artan bir ticaret merkezi haline gelmesi, Karaköy ve Eminönü arasında hızlı ve kolay bir ulaşım yolunu gerekli kılmış ve 1845'te 2.Mahmut'un annesi Bezm-i Alem Valide Sultan ilk Galata Köprüsü'nü yaptırmıştır. 500 metre uzunluğundaki bu köprü 1863'te daha sağlam bir köprüyle değiştirilmiştir. 1863 İstanbul'a 12 yıl hizmet vermiş, bir İngiliz firmasının girişimiyle 1875 te köprü tadilata uğramış 1878'de tamamlanmıştır. 480 metre uzunluğunda ve 14 metre genişliğinde olan 24 dubanın taşıdığı bu yeni demir köprünün ayrıca 2,15 metrelik kaldırımları, 9,70 metrelik araba yolu, her iki ucundaki dükkanları, lokantaları, kahvehaneleri ile 1912'de yenisi yapılana kadar İstanbul'u Galata'ya bağlamıştır. (Resim 6.3.j). Bu köprünün zamanla çürümesi sonucu bir Alman firmasının 1912'de yaptırdığı dubalı çelik köprü 1992'ye kadar İstanbul'a hizmet vermiş (Resim 6.3.k) ve 1992'de yapılan son şekli ile köprü bugünkü halini almıştır. (Resim 6.3.l). Köprülerin yapımı karşılıklı iki merkezin Eminönü ve Galata'nın özellikle ticari gelişmesinde etkin bir rol oynamıştır.

Resim 6.3.j: 1900'lü yıllarda Galata'nın Eminönü'nden görünüşü.

Resim 6.3.k: 1912 yılında yapılan Galata Köprüsü ve Eminönü.

Resim 6.3.l: Kule'den bugünkü köprünün görünümü.

19. y.y.'da Avrupa ülkeleri ile olan ticaretin artması nedeni ile bankacılık hizmetlerine gerek duyulmuştur. Karaköy'ün etkin merkezi bir iş bölgesi olması ve Beyoğlu'ndaki konut bölgeleriyle ilişkisinin yoğunlaşması, Avrupanın ilk metrolarından birinin burada

yapılmasını gerektirmiştir. 1871'de başlayan yapım işleri, 1874'te bitmiş, tünel hizmete girmiştir.

Uluslararası ticaretle ilişkileri olan bankaların, düzenlenen rıhtım caddesi ile Karaköy'de odaklaşması neo-klasik üslupta yayvan taş yapıları başka yeni binaların iş hanlarının, sigorta şirketlerinin, gümrük binalarının, depo ve antrepoların da bu bölgede çoğalmasına neden olmuştur. Ticari merkezin en görkemli binası, Fransız mimar A. Valluury'nin 1890'larda inşa ettiği Osmanlı Bankası binasıdır. (Resim 6.3.m). 1899'daki ek binasıyla daha oturaklı bir karakter kazanan neo-klasik karakterli bu yapı, Galata'nın büyütölmüş ticari binalarının güzel ve sağlam niteliğine uymaktadır. "Osmanlı Bankası'nın karşısında Roma'daki İspanyol Merdivenleri'nin minik bir kopyası vardır. İki sokağı birleştirmesi bakımından pek önemi olmayan bu merdivenler, Avrupa'dan bir imaj daha çağrıştıran, kentsel bir bezemedir. (Çelik Z., 1996). (Resim 6.3.n).

Resim 6.3.m: Osmanlı Bankası, A. Valluury, 1900'ler

Galata'da ticari yapıların dışınada Cenevizliler döneminden beri süregelen bir başka yapı türü kiliseler, manastırlar, havralar ve Müslümanların da yerleşmeleriyle yapılan cami,

mescit, çeşmeler, hanlar ve hamamlardır. Ancak çoğu günümüze gelene kadar yok olmuşsa da önemli sayılabilecek bir çeşitlilik göstermektedirler.

Eyice S.(1967), Galata'da 1864'ten sonra yapılan imar çalışmalarının bölgedeki yeşil dokuyu yokettiğini, Türk mimari üslubundaki ahşap evlerin yerlerine üslupsuz ve gösterişsiz evler yapıldığını, bunların aşırı derecede yükselmelerinin Galata Kulesi'nin karşı kıyıdan görünüşüne zarar verdiğini yazmıştır. Bunların içinde en garip ve anlaşılmaz bir zevkle yapılan yapının ise Ortaçağın bir İskoç şatosu üslubunda inşa edilen, gözü rahatsız edercesine yükselen, sivri kûlahlı İngiliz Deniz Hastanesi olduğunu belirtmiştir.

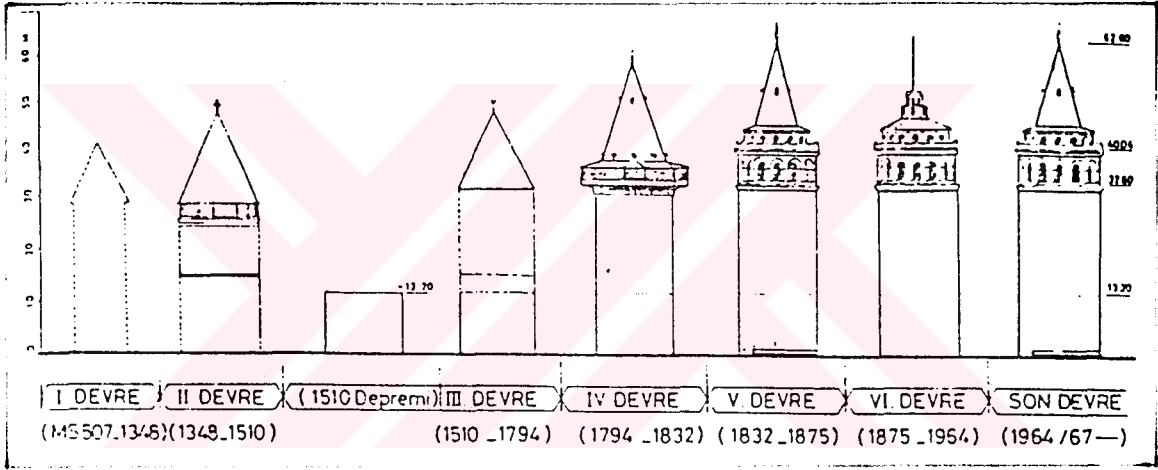
Resim 6.3.n: Osmanlı Bankası karşısında Komando Merdivenleri.

"İmparatorluğun çağdaş ve batılılaşmış hayatın merkezi Galata'ya denizden bakıldığında yüksek ve görkemli binaların silüetleri görülmeye başlamıştır."Galata'nın genel karakterini o dönemin bir Osmanlı yazarı şöyle tanımlar: Binalarının çoğu yeni ve kagir olduğundan denizden görünüşü pek güzeldir, ancak sokakları dar ve eğri büğrü olduğundan içi o kadar hoş değildir."(Çelik Z.,1996).

Her ne kadar İstanbul'un Galata yakası batıya dönük yapılaşmasıyla Avrupai bir görünüm yaratmışsa da özellikle sahil tarafında birçok cami bulunması ve topoğrafyasından dolayı düzenli bir sokak dokusunun olmaması, çağdaş Avrupa kentlerine benzemesine engel olmuştur.

İstanbul'un en stratejik noktalarından birinde yer alan ve kent silüetinde çağlar boyunca etkin bir rol oynayan Galata Kulesi, kentte vazgeçilmez bir motif oluşturmıştır.

Yangınlar, depremler, fırtınalar ve yenileme çalışmaları ile ilk halinden çok şey kaybederek günümüze kadar ayakta kalmayı başaran ve bölgenin en önemli simgesi durumundaki Galata Kulesi'nin 1964 yılında İstanbul Belediyesi'nin onarım girişimleri sırasında 1833-1875 yılları arasındaki görünümüne kavuşturulmasına karar verilmiş, restorasyon işleri 1967 yılında tamamlanarak kule bugünkü şekliyle hizmete açılmıştır. Resim 6.3.o' da Galata Kulesi'nin günümüze kadar geçirdiği değişimler görülmektedir.

Resim 6.3.o: Galata Kulesi'nin geçirdiği evreler.

"Galata Suriçi Bölgesi'nin tarihi süreç içinde geçirdiği mekansal değişimin, günümüzde de sürmesine karşın en önemli değişikliklerden biri 19.y.y. sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Bu tarihlerde yapılan apartman türü yapılar iki üç katlı evlerin yerini alarak kent dokusunun büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur." (Esenkaya A.1992). (Resim 6.3.ö). Aynı zamanda hızlı kentleşmenin yarattığı aşırı nüfus artışı, bölgenin sosyo-kültürel yapısı ile birlikte fiziksel yapısını da etkilemiş, kamu kuruluşlarının aldıkları eksik kararlar tarihi kent dokusunun çarpık gelişmesine ve bozulmasına neden olmuştur. Aydın G.(1994), 1950'li yıllarda İslamcı gericilerin Beyoğlu ve çevresinde ikamet eden

levantenlere zarar verdiğini ve semti birer birer terk etmelerine sebep olduğunu belirtmekte ve onlardan boşalan binalara da Anadolu'dan gelenlerin yerleştirildiğini vurgulamaktadır. Tarihi mirası tahribata uğrayan Galata için uzun yıllar birşey yapılmamış ve nihayet 1987'de Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun aldığı bir kararla Galata Suriçi Bölgesi koruma altına alınmıştır. (*)

Resim 6.3.ö: Galata Kulesi'nden çevreye bir bakış, 1996.

Bölgede birbirinden çok farklı kültürel toplulukların birarada yaşaması, kentin sosyal yaşantısı içinde oldukça önemli davranış ve fikir çatışmaları ve anlaşmazlıkların doğmasına neden olmaktadır. Ayrıca kültür ve eğitim seviyeleri düşük olan insanların bilinçsiz davranışları sayesinde korunması gereken yapılar kısa zamanda kullanılamaz hale gelmiştir. Bunları denetleyecek sosyal organizasyonun olmaması, kentsel doku üzerinde oldukça olumsuz etkiler yapmaktadır. Ayrıca ekonomik açıdan bakıldığında dar gelirli kesimin eskime ve çürümelere karşı onarım yaptıramadığı, varlıklı kesimin de rant elde etmek amacıyla çıkar peşinde olması, fiziki dokunun değişiminde baş rol oynayan etkenlerdir. (Resim 6.3.p).

(*) Tezin Ek 1 bölümünde bulunan planda , Beyoğlu İlçe Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından Galata Kulesi ve Çevresi Bölge Düzenleme Projesi Kullanım ve Koruma Planı 4.3.1988 gün ve 163 sayılı yazı ile Belediye Meclisince onanması üzerine teklif edildiği ve İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi 20.12.1991 tarihinde 1274 sayılı yazı ile plan aynen tasdik edilerek plan notlarının açıklandığı görülmektedir.

Resim 6.3.p: 20. y.y'da Galata ve Beyoğlu

6.4: Bölgenin Bugünkü Kullanım Analizleri:

Galata suriçi Bölgesi tarihi kent dokusunda yapılan bu analiz değerlendirmeleri, ileriye dönük çalışmalarda kullanmak için oluşturulacak tasarım rehberlerini yönlendirecek ve tasarım verilerine bir kaynak oluşturacaktır.

6.4.1: Yapısal Analizler:

6.4.1.1: Topografik Yönden:

Galata Suriçi bölgesi, tarihi yarımada'nın kuzeyinde yer alıp, topoğrafik yönden oldukça eğimli bir yapıya sahiptir. Kuzey-kuzeybatı yönünde yönelen eğimler, kıydan tersane caddesine kadar normal bir şekilde gelip, daha sonra aniden dikleşmekte ve Kuledibi'nde + 43.00 kotuna ulaşmaktadır.

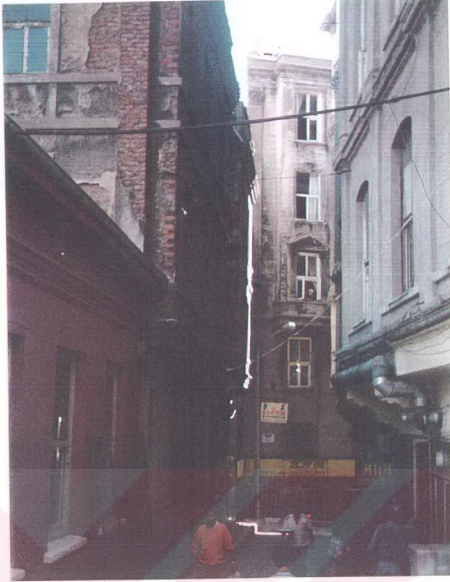
6.4.1.2: Tipolojik Yönden:

Tipolojik açıdan ele alındığında, Galata'daki mimari unsurların çok farklı kökenlerden gelmiş olmasına rağmen bir bütünlük duygusu verdiği söylenebilir. Mimari elemanlarda, hatta bazı cephelerde tip uygulamaları anımsatan tekrarlar olması ve yapı malzemelerinde sanayi üretimini anımsatan standartların bulunması dikkat çekicidir. (Resim 6.4.1.2.a)

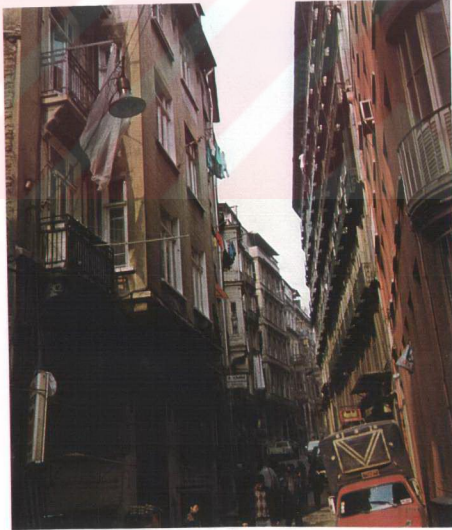

Resim 6.4.1.2.a: Bir konut grubu cephesi.

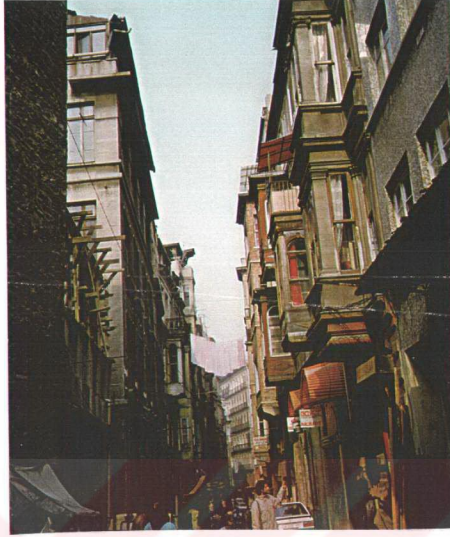
Bölgeyi oluşturan doku, arazinin topoğrafik özelliklerinden dolayı organik bir yapıya sahiptir. Bölgenin kimliğini oluşturan, yapıların yanısıra, dar yol ve sokak oluşumlarıdır. (Resim 6.4.1.2.b,c,d). Bütün yıpranmışlığına ve ileri derecede bozuk yapılaşma ile özensiz eklerin bulunmasına rağmen bölge yine de eski kimliğini yitirmemiştir. Bölgenin tarihsel kimliğini oluşturan yoğun (sık) yapılaşma hemen her sokakta kendini belli etmektedir.

Resim 6.4.1.2.b: Camekan sokağın görünümü.

Resim 6.4.1.2.c: Bir başka sokak görünümü

Resim 6.4.1.2.d: Şahkapısı sokağının görünümü.

6.4.1.3: Biçim ve Üslup Yönünden:

Galata Suriçi Bölgesi'nde günümüze ulaşan yapılar yakın geçmişe ait olmakla beraber, kendi içinde çeşitlilik göstermektedirler. 4-5 katlı ve kagir olan yapıların zemin katları işyeri ve üst katlar konut olarak kullanılmaktadır. (Resim 6.4.1.3.a).

Cephelerdeki en büyük özellik, geleneksel mimarimizde yer alan cumbanın, apartman türünün ilk örneklerinden sayılan bu yapılarda kullanılmasıdır. (Resim 6.4.1.3.b). Çıkmalara, gönyeli, çokgen ve dikdörtgen olabilmektedir. Çıkmaların kolonlarla taşındığı yapı türü yok gibidir. Yapıların cephelerinde kullanılan pencereler kemerli veya düz, söveli ya da sövesiz olarak kullanılmıştır. Binaların girişleri ise cepheyle bir bütün oluşturmaya rağmen, oldukça büyüktür. Kapılar genelde iki metal kanattan oluşmaktadır. Girişlerin bu kadar gösterişli ve büyük olması, dolaylı olarak zemin katlarının da yüksek olmasını gerektirmiştir. Binaların çatı katlarına yapılan eklentiler dokunun çehresinin değişmesinde bir diğer etken olmuştur. (Resim 6.4.1.3.c).

Resim 6.4.1.3.a: Yapıların zemin katları dükkan, üst katları konut olarak kullanılmaktadır.

Resim 6.4.1.3.b: Yapıların çoğunda kullanılan cumba karakteristik bir özelliktir.

Resim 6.4.1.3.c: Bir çatı grubunun görünümü

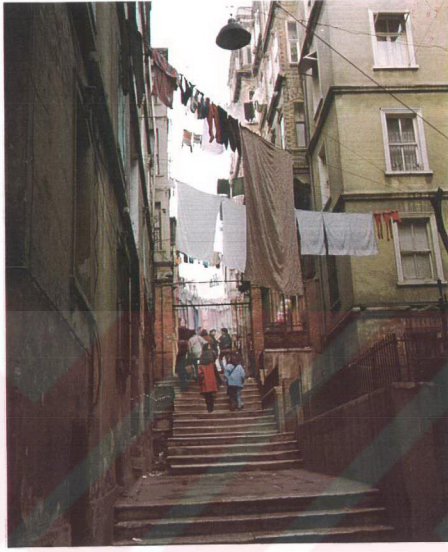
Dinsel yapılarda farklılıklar göstermesine karşın bölgedeki büyük ve çoğu konut yapıları neo-klasik üslupta yapılmıştır. "Çevre, sanki çok değişik mimarilerin tek bir mimari anlayış içinde bir araya gelmelerinden oluşmuş; neo-klasik öğeler, sütun başlıkları, girland'lar, islami motifler içeren veya neo-gotik esintili komşu art-neuvou yapıyla bir arada yaşamaktadır. Ancak semtte bir bütünlük vardır.

6.4.1.4: Ulaşım Yönünden:

Bölgede ulaşım ihtiyacını karşılayacak birbirinden farklı üç unsur bulunmaktadır. Bunlar trafik yolları, deniz yolları ve tüneldir. Araç trafiği açısından bakıldığında yolların derecelere ayrıldığı görülebilir. Atatürk Köprüsü'nden Tophane'ye kadar uzanan yolda Galata Köprüsü ile gelen ana arter bölgeyi sanki ikiye bölmeye çalışır. Bölgede yer alan birinci derece yollar Karaköy meydanında birleşerek büyük bir odak noktası oluşturur. Meydanın bu kadar yoğun olmasının bir diğer nedeni, ulaşım sistemi içindeki deniz yolları ve tünelin de buraya direkt bağlantısının olmasıdır. Yani taşıt trafiği yanında yaya trafiği de büyük önem taşımaktadır.

Bölgede ana arterler dışında tarihsel gelişim sırasında sahip olunan dar yol ve sokak dokusu hala mevcuttur. Akdeniz şehirlerinin karakteristik merdivenli sokaklarına sahip Galata'da (Resim 6.4.1.4.a) sokak kaplamalarının yanında stabilizelerinin de altyapı

yetersizliğinden bozulduğu görülmektedir. Bu bozulmanın bir diğer sebebi de ağır sanayi aletlerinin ve ticarethanelerin bölgenin taşıma yükünü artırmasıdır.

Resim 6.4.1.4.a: Sokak aralarında bulunan bir merdivenli yol

6.4.2: Mekansal Analizler:

Bölgenin kimliğini oluşturan ve simgesel bir özellik taşıyan Galata Kulesi ve ilk oluşumundan bu yana çok az miktarda kalan sur duvarları, mekansal gelişimi etkileyen en önemli faktörler olmuştur. (Resim 6.4.2.a)

Bölgede yer alan ticaret fonksiyonunun özelliği (avize imalat - satış, yedek parça) dokuyu oluşturan yapıların atölye ve depo gibi amaçlarla kullanılmasına neden olmaktadır. Bu da tarihi yapılarda tahribatlara yol açmaktadır. Bölgede yaşayan konut sahipleri kendi günlük ihtiyaçları doğrultusunda kentsel dokunun kaybolmasına neden olan mekanlar oluşturmuşlardır.

Bölge çok önemli bir turistik odak noktası konumunda olmasına rağmen, ticaret türünden dolayı geceleri ölü bir kent olma imajını ortaya çıkarmaktadır.

Galata Suriçi Bölgesi'nde yer alan tarihi yapıların belgelenmemeleri, bölgenin mekansal kimliğinin spekülative amaçlı hareketler karşısında korumasız bırakmakta ve çevreye uyumsuz yapıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yapıların önemli bir kısmı gelir getirmek için yapılmıştır.

Resim 6.4.2.a: Kule'den sur kalıntılarının ve burçların görüntüsü.

6.3.3: Sosyo-Kültürel Analizler:

Bölge sosyo-kültürel açıdan ele alındığında dikkati çeken ilk şey tarihten bu yana gelmiş olduğu gibi yaşayan halkın kozmopolit bir yapıya sahip olmasıdır. Çoğu kira evlerinde oturan entellektüeller, sanatçılar, yabancılar, Anadolu'nun değişik yörelerinden insanlar bir arada yaşamaktadırlar. Bölgede birbirinden çok farklı toplulukların birarada yaşaması, kentin sosyal yaşantısı içinde oldukça önemli davranış ve fikir çatışmalarına, anlaşmazlıkların doğmasına neden olmaktadır. Aşırı nüfus artışı ve göçün getirdiği yaşantı

düzeyi, kültür seviyeleri düşük olan insanların bilinçsiz davranışları yapısal değişimin önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu farklı kültürler zaman içinde bölgeye kullanım yönünden farklı fonksiyonlar kazandırmıştır.

6.3.4: İstatistiksel Analizler:

1992 yılında yapılan bir araştırmaya göre, bölgede yer alan 599 adet tarihi yapıdan ancak 22 tanesinin proje ve fotoğraflarla belgelenmiş, 39 adet yapının da dosyalarında kararname olması rağmen proje ve fotoğraflarına rastlanamamıştır. Yani bölgede yer alan tarihi yapıların ancak % 3.67 'si belgelenmiş durumdadır. Bölge kentin nüfusuna bağlı olarak kısa sürelerde çok büyük farklılıklar göstermektedir. Çok uzun süredir bölgede yaşayan gayrimüslim halk yavaş yavaş burayı terk etme eğilimindedir.

Tezin Ek 3 A ve 3 B bölümünde Beyoğlu-Galata Turizm Geliştirme Projesi kapsamında 1991 yılında yapılan çalışmada Bina-Arsa Kullanım Haritası ve Eski Eserler Haritası yer almaktadır.

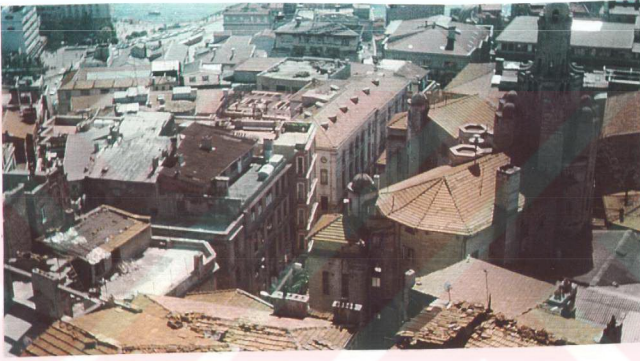
6.5: Bölgenin Bugünkü Yapısal Değişimi:

A) Galata'nın tarihi kent dokusu yapısal olarak 1950'lerden bugüne yapısal olarak çok büyük değişikliklere uğramamış ve sokak dokusu küçük müdahaleler dışında kimliğini koruyarak bugüne kadar ulaşmıştır. (Resim 6.5.a).

Ancak bugün Ek 2'deki planda gösterilen üç bölgede dokuyu tahrip eden ve tarihi kimliğin bozulmasına neden olan inşaat faaliyetleri sürdürülmektedir. Bunlardan ilki (A noktası) Sankt George Hastanesi'nde yapılmakta olan ek inşaattır. "Bu inşaat süresince yapılan hafriyat çalışmaları (belediye kararına göre elle yapılması gereklidir) çevrede bulunan tarihi yapıların zarar görmesine neden olmuş ve inşaat nedeniyle yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkan tarihi kemerler yok edilmiştir." (Eren F.,1996). (Resim 6.5.b,c).

Resim 6.5.a: Galata'nın havadan görünümü. (Biannual İstanbul,1996).

Resim 6.5.b: Kule'den Sankt George Hastanesi'nin iç bahçesinde yapılan inşaatın görünümü.

Resim 6.5.c: Horoz sokakından ek inşaatın görünümü.

B) Bölgedeki ikinci büyük yıkım Kule'nin tam karşısında Küçük Hendek Sokağı köşesinde ve arka alanda bulunan yere yapılacak yeni inşaat için gerçekleştirilmiştir. (B noktası). “Sit alanı olan Galata’da yıkıma izin veren 1 No’lu Anıtlar Kurulu’nun bu tutumu Galata Derneği’nce tarihe ihanet olarak nitelendirilmektedir.” (Bilalları E.,1996). “Yapılacak yeni yapı hakkında kimsenin bir şey bilmediği bu inşaat için İstanbul’un ilk sineması olan Sancak ile Ecols Swiss Alman okulu ve beş adet tarihi apartman yerle edilmiştir.” (Arat N.,1996). (Resim 6.5.d,e).

Resim 6.5.d: Kule'den yıkılan yapıların görünümü.

Resim 6.5.e: Sağda Küçük Hendek Sokağı köşesinde daha önce varolan apartmanlardan biri.

C) Büyük Hendek Sokağının Şişhane girişinde sağda yapılmakta olan bir başka inşaat çalışması iki adet parsel üzerine inşa edilen bir işhanıdır. (Resim 6.5.f). (C noktası).

Resim 6.5.f: Büyük Hendek Sokağı sağ başında yeni yapılmakta olan inşaat.

Bölgede zaman zaman ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan başka yeni yapılar yapısal çevrenin değişiminde rol oynamaktadır. Resim 6.5.g,h,i,j,k,l,m,n’de görülen bu uygulamalardan bazılarında çevreye uyum çabası gösterilmesine rağmen genel anlamda bir koruma-canlandırma planlaması yapılmadan, iyi örneklerle rastlamak hiçbir sonuç vermeyecektir.

Resim 6.5.g: Kuledibi’nde yer alan eski otoparkın 1990’lardaki görüntüsü.

Resim 6.5.h: Otoparkın yerine yapılan kafeteryanın kuleden görünümü.

Resim 6.5.1: Küçük Hendek Sokağında hiçbir özelliği olmayan Kuledibi Kız Kuran Kursu binası ve yanında bakımsız eski bina.

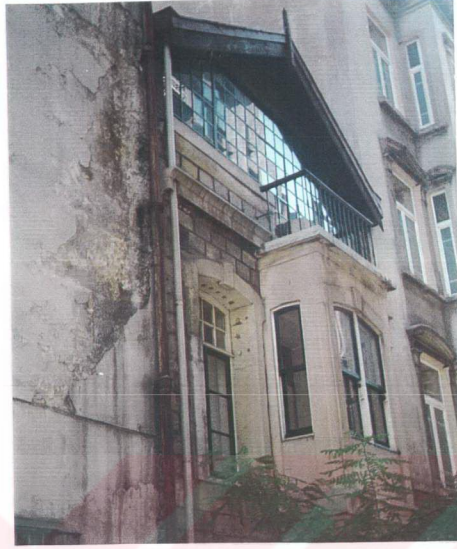
Resim 6.5.i: Kız Kuran Kursu binası yanındaki yapının yenilenmesinde yanındaki eski binaya uyum sağlama çabası görülmektedir.

Resim 6.5.j: Binaların Büyük Hendek Sokağındaki diğer cephesi.

Resim 6.5.k: Büyük Hendek Sokağında tekrar yolu ile sürekliliği ve bütünlüğü sağlama çabası.

Resim 6.5.l: Galata Derneği Başkanı Mimar Mete Göktuğ'un Galata Kulesi Sokağında yaptığı eski İngiliz Hapishane binası çatı yenilemesi.

Resim 6.5.m: Tarihi dokuda bir başka yeni yapılaşma.

Resim 6.5.n: Bankalar caddesinde eski bir binaya yapılan ek katlar ve köşede yeni banka binası.

Görüldüğü gibi, tarihi dokuyu bozan bu yapıların ölçek ve çevresel veriler dikkate alınmadan yapılması giderek özgün kimliğin tahribatına yol açmaktadır. Tarihi eserlerin tescil edilmesindeki eksiklikler ve genel bakımsızlık sonucu oluşan olumsuz koşullar, kişilerin toplum yararından önce kendi yararlarını gözetmelerine olanak sağlamakta ve çevrelerini hiçe saymalarına neden olmaktadır. Bu sebeple öncelikle bu tür tarihi kent dokularında koruma-canlandırma konusunda genel bir planlama yapılmalı, tarihi kent dokusunun özü ön planda tutulmalı, kompozisyon korunmalı ve işte bu bütünlük içinde yeni yapılar yapılmalıdır.

6.6: Galata Suriçi Bölgesinde Canlandırma-Yenileme Kriterleri:

İstanbul'un tarihi bölgelerinden Galata Suriçi kent dokusunun çağdaş koruma çerçevesinde yeniden canlandırılmasındaki amaç, bölgedeki yok oluşun önlenmesi,

bölgenin özelliğinden dolayı turizme katkı sağlaması ve hatta konut sorununa örnek teşkil edecek bir çözüm getirmesi açılarından kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Galata Suriçi Bölgesi oluşumundan bu yana farklı kültürlerin birarada yaşamlarını sürdürdüğü bir dokuya sahiptir. Bu özelliği ile de pek çok kent dokusundan farklı bir nitelik taşımaktadır. Bir başka deyişle Galata'nın özel niteliği bölgede halen süren renkli yaşamın ta kendisidir. Ancak zamana ve spekülâtorlere boyun eğmiş kent dokusunun tedavi edilmesi, güçlendirilmesi ve yeniden strüktüre edilmesi için katı kuralları olmayan, özgün kent dokusunu bozmayan bazı ilkeler saptanmalıdır. Öncelikle de bölge üzerinde ön araştırmalar yapıp ardından değerli binalar ile birlikte halen varlığını koruyan özgün kent dokusunun korunması için sağlam bir envanter çalışması yapılmalıdır. Planlamadaki temel unsurlar tarihi ve kültürel öğelere bağlı kalınarak, yapıların özünün elden bırakılmayıp bölgede yaşayanların gereksinimlerine göre, onların katılımı esas alınarak oluşturulmalıdır.

İleriye dönük çalışmalarda kullanmak ve tasarım rehberlerini yönlendirmek için yapılacak koruma-canlandırma kriterleri şu başlıklar altında incelenebilir:

1: Örgütlenmek ve Danışma Kurulları Oluşturmak:

- Tüm çalışmaların planlanması ve yürütülmesinde görevli mimar, restoratör, kamu ve çeşitli kuruluşların bağlı olduğu bir komisyon kurmak ve halkın katılımını sağlamak,
- Kullanıcılarla önlemleri yürütenler arasında uyumlu bir iletişim sağlamak için danışmanlarca rehberlik hizmetleri vermek,
- Mekansal kimliğin değişiminde olumsuz rol oynayan kişileri bilinçlendirmek ve yayın organları kullanmak,
- Yerel yönetimlerce spekülâtif amaçlı hareketleri önleyici tedbirler almak, tarihi yapı sahiplerine hazırlanan projeler doğrultusunda finansman yardımında bulunmak, düşük faiz ve vergi indirimi yapmak vs.,

2: Kent Dokusu İçindeki Simgesel Yapıları Değerlendirilmek:

Tarihi kentlere kent olma özelliğini kazandıran simgelerdir. Zengin kültürel birikimlerini ve yaşam biçimlerini dünden bugüne aktaran bu yapılardan yararlanılmalıdır. Kùltürler katmanı Galata imajının korunması ile mevcut turistik yapı potansiyeli de ortaya çıkacaktır. Başlıca hedef belli başlı anıtların ve önemli mimari eserlerin korunup, çevredeki doku ile bütünleyerek yaşatmaktır.

a) Kullanılır Durumdaki Simgesel Yapılar (Anıt Eserler; han, kilise, cami, sinagog ve diğer kamu yapıları vb.)

- Bu eserler işlevlendirme ve kötü kullanım ile değerlendirilmekten dolayı olumsuz bazı özellikler taşımaktadırlar. Uygun işlevlendirme ve özgün malzemelerle duyarlı bir yenileme yapılmalıdır.
- Kamu tesisleri gereksinimleri karşılayıcı biçimde yenilenmeli, sosyal alt yapı (okullar, tiyatrolar, kültür yapıları, gençlik merkezleri vb.) ve yeşil alanlar geliştirilmelidir.

b) Bozulmuş Durumdaki Simgesel Yapılar (Sur duvarları kalıntıları, köhneleşmiş kamu yapıları vb.)

- Hemen hemen tümüyle yok olmuş bu eserler uzun süreli arşiv çalışmaları ile ortaya çıkarılmalı ve özgün şekilleri bugünkü teknoloji ile yenilenmelidir.
- Bozulmuş sur duvar kalıntıları, burçlar ortaya çıkarılmalı, kuleden kıyıya doğru uzanan yaya yolları, açık mekanlar ve seyir terasları oluşturulmalı, kent dokusu zenginleştirilmeli ve tarihi süreç içinde kazanılan kimliğin yeniden canlanması sağlanmalıdır.

3: Mevcut Konut Yapılarının İslah Etmek:

- Çoğu yeni durumda sayılabilecek yapıların iç mekanlarının ve cephelerinin temizlenmesi, boyanması, çatılarının tamiri, kapı ve doğramalarının yenilenmesi gerekmektedir,

- Bölgeye ve dokuya uyum sağlamayan yeni binaların cephe yenilemeleri yapılmalı, gabarileri korunmalı, bazan da yapı kütesine uyum sağlamak için infill bina tipleri uygulanarak sokak cepheleri tamamlanmalıdır.

4: Yeniden Yapmamak Üzere Yıkma:

- Bölgedeki sokak dokularını bozan yapılar yapmamak üzere yıkılabilir ve kent dokusunun özü ortaya çıkarılabilir, mekanlar daha rahat algılanabilir ve ortaya çıkan boşluklar bölgeye nefes alıracak bir ortam yaratabilir.

5: Yeni Toplum Hizmetleri Oluşturmak:

a) Sosyal Hizmetler:

- Bölgede yer alan ticaret türünü zaman içinde turistik ticarete dönüştürerek yavaş yavaş ortadan kaldırılmalı, böylece sadece gündüzleri değil geceleri de canlılık devam ettirilmelidir,
- Turizmin gözde kentlerinden İstanbul'un Galata gibi tarihi özelliği olan bölgelerinde yapılacak büyük çaplı festivaller ve çeşitli sosyal aktiviteler bölgenin gelişimine olanak verebilir,
- Galata Kulesi ve yakın çevresi sosyal aktivitelerin odak noktası olmalıdır ve kule etrafındaki kimi yeni binalara bu aktivitelere cevap verecek yeni işlevler (kafeterya, restaurant vb.) verilmelidir.
- Yine merkeze yakın tarihi niteliği olmayan yapıların yerine kültürel ihtiyacı karşılamak üzere tasarımlar yapılmalıdır.

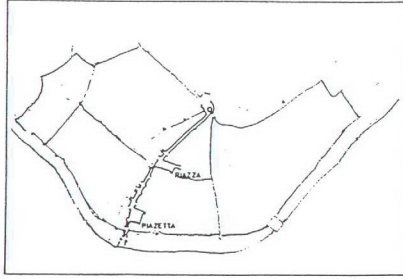
b) Alt Yapı Hizmetleri: (Araç ve yaya yollarının tanzimi, otopark çözümü)

- Bölgeye girmesi gereken araç trafiği ile yaya yolları bölgenin özelliklerine göre tekrar ele alınmalıdır.

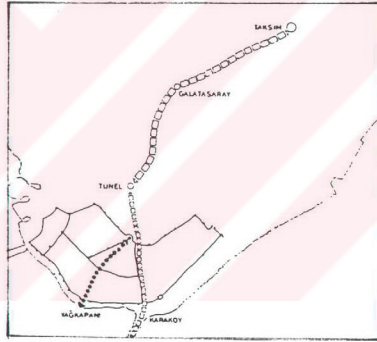
- Araç trafiğine ayrılan yollarla yaya yolları arasındaki kotlar uyum içinde olmalı ve malzeme ile de ayrılmalıdır.
- Çöp toplama, itfaiye, cankurtaran gibi hizmetler bölgeye kolay ulaşabilir olmalıdır.
- Tarihi kent dokularının en büyük düşmanı araç trafiği ve otopark sorunu için en ideal çözüm yeraltına alınacak otopark sistemidir. Zaten dar olan sokaklarda yaya trafiğine öncelik tanınmalı ve araç trafiği yeraltına alınarak bölge yaşanılır kılınmalıdır.

Bugüne kadar Galata Suriçi Bölgesi'nde az sayıda yeniden canlandırma çalışmaları yapılmıştır. Bunlardan biri, Ek 4'te görülen, Beyoğlu İlçe Belediyesi'nce yapılan ancak İstanbul Büyükşehir Belediye meclisince onanmayan turizm amaçlı düzenleme projesidir. Tasarım kriterlerinde belirtilen simgesel yapıları ortaya çıkarma konusunda bir yaklaşım getiren ve sur kalıntılarının etrafını açarak orayı park alanına çeviren bu planlamanın yaşanabilir çevreler yaratmak açısından başarılı sayılamayacağı söylenebilir. Kanımca bölgenin yapısal özelliği nedeni ile böyle bir açık alan insanları buraya çekmede ve canlılık sağlamada etkisiz kalacaktır. Zira canlılık; burada yapılacak çeşitli fonksiyonların, kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ile sağlanabilir.

Ek 5 A, 5 B, 5 C ve 5 D'de Galata Derneği ve Detay Danışmanlık Firmasının İstanbul Habitat II 1996 için gerçekleştirdikleri Galata kent yenilemesinde, yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkarılan tarihi aksı (Resim 6.6.a,b) canlandırmak için önerilen planlama görülmektedir. Bu örnek, tarihi kent dokularının korunarak canlandırılması konusunda yapılması gerekenleri sosyal yaşamı göz önünde tutularak gerçekleştirmeye çalışmakta ve dokunun önce planlamada özüne inmeye çalışmaktadır. Ek 6 A ve 6 B'de görülen ona benzer başka bir çalışmada (yüksek lisans mimari tasarım çalışması) ise simgesel elemanların ortaya çıkarılması ve yeni fonksiyonlar verilerek canlandırma yapılması konusu işlenmektedir. Öncelikle tahrip olmuş dokuyu zenginleştirmeye yönelik bu çalışmalar, tarihi kent dokularındaki yeni yapılaşmalarda koruma-modernleştirme arasında kurulması gereken dengenin de önemini açığa çıkarmaktadır.

Resim 6.6.a: Galata tarihi aksı ve bu aks üzerindeki meydanlar

Resim 6.6.b: Tarihi aksın Beyoğlu'nun gelişimiyle birlikte değişimi

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

- Günümüzde hemen herkes modern kentin insanı yabancılaştırıcı mekanlarını kınamaktadır. Amaç her zaman yaşanabilir çevreler yaratmak olmalıdır. Tarihi kent dokularında var olan insancıl ölçek ve insancıl yaşam bu dokuların canlandırılması ile mümkün olabilir.
- İnsanlık tarihi devamlılığı olan bir süreçtir. Yani insan ürünü olan tüm değerler, kullanımlarla, etkileşimlerle ve yorumlamalarla değişime uğrayarak bu güne ulaşır. Bu da devamlılığı kaçınılmaz kılar. Geçmişle gelecek arasında köprü konumunda olan tarihi kent dokularının öneminin bilincine varmak ve sürekliliklerini sağlamak gereklidir.
- Tarihi kent dokularının kavranması yanında sürekliliğinin sağlanması çağdaş koruma ve yenilemelerle mümkün olabilir. Çağdaş korumanın anlamı da yaşatmak ve her zaman canlı tutabilmekle açıklanabilir. Zira geçmişle bağın mimarlık açısından devamı için en önemli yol korumadır.
- Tarihi kent dokularının korunması ve canlandırılması yalnızca süreklilik sağlamak için değil, bu bölgelerdeki pozitif değerlerin saptanıp yorumlanarak modern tasarımlara ışık tutması açısından da önemli bir etmendir.
- Tarihi kent dokularının korunması ve yenilenmesinde ele alınması gereken ilk konu oradaki insanların yaşadıkları bölgeyle bütünleşmesi ve tarihi kültürden etkilenmesi gerekliliğidir. Kentsel yenileme teknik uygulamaları ortaya koymaktan öte sosyal bir olaydır. Varolan sosyal ve mimari yapılara yapılan her müdahale bölgeler üstü bir planlama politikasını göz önüne almayı gerektirir.
- Tarihi kent dokularında koruma-canlandırma her şeyden önce örgütlemeyi, kurumlar arasında doğru iletişimi sağlayan birimler kurarak çalışmayı gerektirir. Yenilemede

hedef bölgede yaşayanlarla işbirliği yapmak ve onların orada kalmalarını sağlamak olmalıdır. Halkın katılımını ve iletişimi sağlamak için danışma kurulları ve rehberlik hizmetleri oluşturulmalı ve çeşitli fonlar kurularak idari-mali tüm olanaklar kullanılmalıdır.

- Tarihi kent dokularını yenilerken; geleneksel dokuyu koruyan, günün ihtiyaçlarına cevap veren ve kentsel imaj kalitesini yükselten önerilere öncelik verilmeli ve çağa uygun anlayışlar benimsenmelidir.
- Tarihi kent dokularında yapılacak yeni yapı tasarımlarında çevrenin özellikleri iyi analiz edilmeli, yeni mimari dokunun oluşturduğu dil üzerine odaklanmalıdır. Kentsel mimari öz kesinlikle tahribata uğratılmamalı, yapılacak yenileme özü ortaya çıkarır biçimde olmalıdır. Özenli ve özgün bir yenilemenin kentsel ve mimari zenginliği sağlayabileceği unutulmamalıdır.
- Bir mimari kompozisyon özelliği taşıyan tarihi kent dokularının yenilenmesinde görsel bütünlüğün sağlanması için kimi zaman yıkım veya tamamlamalar (infill) yapmak gerekebilir.
- Yenileme sırasında verilecek fonksiyonlar kullanıcıların kültürel değerlerini, mekansal gereksinimlerini ve estetik tercihlerini göz önünde tutarak yapılmalı ve amaç yaşanabilir mekanlar yaratmak olmalıdır.
- Kullanılan malzemeler çağın gerisinde olmamalı çağı yansıtmalıdır. Her dönem mimari yapısının kendi dönemini yansıttığı dikkate alınırsa çağın gerisine gitmek bir anlam ifade etmeyecektir. Ancak ölçek ve dokuya sadık kalınarak ileri teknoloji ve standartlarda yenileme yapılmalıdır.
- Kısaca, tarihi kent dokularında, kentin doğal ve tarihi mirasını taklit etmeden, içinde bulunan mekanlara özgün yorumlar katarak yeni tasarımlar yapmak gereklidir. Bu da

yenileme denildiğinde akla belki de somut biçimlerden ve formlardan önce yeni anlayış ve algılama biçimlerinin gelmesini gerekli kılmaktadır.

Galata Suriçi Bölgesi'ni canlandırma-yenileme kriterleri üzerinde Bölüm 6.6.'da ayrıntılı olarak durulmuştu. Bu konuda yapılması gereken öneriler şöyle özetlenebilir:

- Dünyanın en eski kentlerinden İstanbul'un sur dışına çıkmış ilk yerleşmelerinden biri olan Galata Suriçi Bölgesi'nde tarihsel ve kültürel değerler ile birlikte özgün kent dokusu korunup canlandırma ile ilgili çalışmalar yapılmalı, canlı ve sağlıklı yaşam mekanları yaratılmalıdır.
- Bölgede halen varlığını koruyan özgün kent dokusunun korunması için her şeyden önce sağlam bir envanter çalışması yapılmalı, tarihsel yapılar tescil edilmelidir.
- Aksi halde bugün yaşanan ve kent dokusunu tahrip eden büyük boyutlu yapılaşmaların önüne geçilemeyecek, yakın gelecekte telafisi mümkün olmayan sonuçların doğmasına neden olunacaktır.
- Bölgede yapılacak tüm çalışmaların planlanmasında örgütlenmek ve halkın bilincini artırmak için danışma kurulları ve rehberlik hizmetleri oluşturmak gereklidir.
- Galata tarihi kent dokusunda simgesel yapıların değerlendirilmesi ile tarihi kimliğin yeniden canlanması sağlanabilir.
- Bölgede yapılacak yenilemelerde mevcut yapılar ıslah edilmeli, çevresel dokuya uyum sağlamayan yapılar iyileştirilmeli gerekirse yapmamak üzere yıkılmalı ya da tamamlamalar yapılmalıdır.
- Yenilemede sosyal hizmetler ve altyapı konusunda çalışmalar yapılmalı, mevcut ticaret türü uzun vadede yerini turistik ticarete dönüştürecek şekilde değiştirilmelidir. Mevcut ancak kullanılmayan anıtsal yapılar için kültürel ihtiyacı karşılayıcı işlevler verilebilir.

- Sonuç olarak; bugün “geleneksel binaların biçimsel olarak taklidi veya ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi -sözde modern- yoz bir mimari” ile yeni yapıların uygulandığı Galata Suriçi Bölgesi’nde yapılacak yenileme ve planlamalarda, öncelikle mevcut kentsel dokuyu tedavi edip güçlendirdikten sonra bir masterplan elde etmek gereklidir. Daha sonra boyutları belirlenen sokak ya da yapı adaları içinde yapılacak tasarımlar tek tek ele alınıp tasarımlar yapılmalıdır. Ancak bu tür bir çalışma bölgeye bir zenginlik ve canlılık kazandıracaktır.

EKLER

EK 1: Beyoğlu İlçe Belediyesi Planlama Müdürlüğü'nce 4.3.1988 gün ve 163 sayılı yazı ile onanması üzere Belediye Meclisine verilen ve 20.12 1991 tarihinde 1274 sayılı yazı ile İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisince tasdik edilen kararın eki olan plandır. Pafta No:109.

EK 2: Galata Suriçi Bölgesi'nin Halihazır Parselasyon Planı. Pafta No: 109. Bölgede A ve B noktalarında bugünlerde dokuyu tahrip eden boyutlarda inşaat çalışmaları yapılmaktadır. C noktasındaki inşaat 108 No'lu Paftada bulunmaktadır.

EK 3 A: Beyoğlu - Galata Turizm Geliştirme Projesi Bina - Arsa Kullanım Haritası.

EK 3 B: Beyoğlu - Galata Turizm Geliştirme Projesi Eski Eserler Haritası.

EK 4: Galata Kulesi Meydanı ve Yakın Çevresi Turizm Amaçlı Düzenleme Projesi. Proje Beyoğlu İlçe Belediyesi tarafından hazırlanmış ancak onanmamıştır.

EK 5 A: Galata Derneği ve Detay Danışmanlık Firmasınınca Habitat İstanbul 1996 için hazırlanan Galata Kent Yenilemesi'nde Galata Tarihi Aksı Mevcut Durum Planı.

EK 5 B: Galata Tarihi Aksı Öneri Planı

EK 5 C: Galata Tarihi Aksı Doğu Bölümü Mevcut ve Öneri Kesit Görünüşleri.

EK 5 D: Galata Tarihi Aksı Batı Bölümü Mevcut ve Öneri Kesit Görünüşleri.

EK 6 A: Galata Suriçi Bölgesinde Yapılan Bir Yüksek Lisans Çalışması Planı

EK 6 B: Planın Kesit Görünüşü.

KAYNAKLAR

- Anonim; Adım Adım Kent Yenilemesi, Kreuzberg, Uluslararası Yapı Sergisi, Berlin, 1987.
- Anonim; Architectural Design, Urban Concepts, Denise Scott Brown, 1990, Vol 60/1-2
- Anonim; Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1989, Ana Yayıncılık AŞ. ve Encyclopedia Britannica Inc.
- Anonim; Avrupa Konseyi Kent Yenilemesine İlişkin 10 Tez., Mart 1982.
- Anonim; Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986, Milliyet Ansiklopedisi Yayınları, sf.11264.
- Anonim; Binnual İstanbul, 96 Selection.
- Anonim; Galata Interchange, United Nations Research Institute For Social Development / Geneva Galata Society / İstanbul, Community - University Collaborations in Urban Revitalization: An International Exchange of Experiences in Galata, 4 - 15 June 1996., Galata Derneği ve Detay Danışmanlık Firması Ortak Ürünü.
- Anonim; Grolier International Americana Encyclopedia, 1993, Medya Holding AŞ.
- Anonim; Kent ve Yaşam Mimarlık Çevre ve Kültür Dergisi, 1994, Korumada Ödünden Yozlaşmaya III. Grup Uygulamaları., Ocak 1994, sy. 6-7.
- Anonim; Kent ve Yaşam Mimarlık Çevre ve Kültür Dergisi, 1993, Ezilen Tarihsel İç Bahçe, Ocak 1993, sy. 2.
- Anonim; Mimarlık Dergisi, 1993, sy. 254.
- Anonim; Thema Larousse Tematik Ansiklopedi, 1993, Milliyet Gazetecilik AŞ.
- Anonim; UIA İstanbul Semineri, Tarihi Bölgelerin Yeniden Canlandırılması, İstanbul Deklarasyonu, 1992 / 2, Mimarlık Dergisi sy. 247.
- Anonim; Urbanisme, Le Magazine International De La Ville, Mai-Juin 1996, No: 288
- ABALI A.Z., 1989; Bir Amerikan Kentinde Görsel Semboller, YTÜ. Mim. Fak. Öğr. Üyesi, Yapı 92, 1989.
- AHUNBAY Z., 1996; Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayınevi, Nisan 1996.
- AKAY Z., Eroğlu M., 1975-76; Bahar Sömestri, Tarihi Çevre Koruması ve Planlama, Gönül Tankut'un Yönettiği Sanayi Kenti Dersine Sunulan Yazı
- AKÇURA N., 1992; Günümüzde Tarihi Çevre Koruması Konusunda Görüşler, Mimarlık 249.,sf.17
- AKIN N.,1992; Tarihi Çevre ve Yeni Yapı, Arredamento Dekorasyon, sy.37, Mayıs
- ALSAÇ Ü., 1992; Türk Mimarlığı, İletişim Yayınları
- ALTAŞ N.E., 1995; Yeni Mimari Eğitimi Üzerine Düşünceler, Doç.İTÜ İTÜ Mimarlık Fakültesi Öğr. Üyesi, Yapı 160.
- ARAT N., 1996; Tarih Çöküyor, Tünel'e Beş Yıldızlı Tehdit, Milliyet Gazetesi, 3 Eylül 1996.
- AYDIN G., 1994; Galata'da Savaş Var, Show Hürriyet Pazar Dergisi, 3 Nisan 1994, sy. 55, sf. 8-11

- AYDINLI S., 1990; Mimarlıkta Yeni Bir Kavram: Bağlamsal Uygunluk, Yapı 108. sf. 45-46
- AYSU E., 1976; Eski Kent Mekanlarını Düzenleme İlkeleri, Kent Planlama Bütünü İçinde Sistematik Bir Çözümleme-Planlama-Tasarlama Modeli, Doktora Tezi, İst.
- BAŞAKMAN M., 1991; Prof. Dr., Araştırma Projesi, Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması Bağlamında Geleneksel-Bölgesel Mimarının Yorumlanması ve Modern Çevrelerin Yaratılmasına Işık Tutması, Fırat Üniv. Elazığ
- BATUR A., 1995; Art Nouveau Mimarlığı ve İstanbul, Prof İTÜ Mimarlık Fakültesi Öğr. Üyesi, Yapı
- BAYDARLIOĞLU B., 1994; Tarihi Kent Dokusunda Yeni Yapı Uygulamaları: Karaköy-Beşiktaş Arasında Silueti Etkileyen Bir Grup Yeni Yapının Değerlendirilmesi, Y.Lisans Tezi, İTÜ. Fen Bil. Enst. Şehir Plancısı.
- BAYTİN Ç., 1994; Tarihi Çevrelerde Yeni Yapı Olgusuna Bir Yaklaşım, İstanbul Örneğinde Bir Uygulama Modeli, İTÜ. Fen Bil. Enst. Doktora Tezi, Nisan 1994.
- BEKTAŞ C., 1992; Koruma Onarım, YEM Yayınevi, 1.baskı, 1992
- BİLALLAR E., 1996; Galata'yı Yikan Torpilli Kim, Sabah Gazetesi, 19 Eylül 1996.
- BOTTA M., 1989; Mimari ve Çevre, Mimarlık & Dekorasyon Dergisi.
- BRANCA A.F., 1976; Tarihsel Çevrede Yapı Eylemi, Çev. Ecevit Ö. Mimarlık sy.85, 1976
- BROLIN B., 1980; Fitting New Building With Old, Architecture in Context,
- ÇELİK Z., 1996; 19.y.y.'da Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, New Jersey Teknik Enstitüsü Mimarlık Bölümü Öğr. Üyesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- CORBUSIER L., 1927; Toward a New Architecture, The Architectural Press, London, 1927/1972.
- DIBNER DR. DUNLOP- DIBNER A., 1985; Buildings Additions Design, Mc Graw-Hill Book Comp., USA.
- DOĞRUSÖZ N.S., 1994; Tarihi ve Özgün Çevrelerde Yeni Yapı Sorunu ve İnfill Olgusuna Farklı Yaklaşımlar, İTÜ. Fen Bil. Enst. Y.Lisans Tezi, Haziran 1994.
- DÖKMECİ V.- ÇIRACI H., 1990; Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İst.
- EKİNCİ O., 1992; Uluslararası Sözleşmelerde Çevre ve Türkiye, Tasarım sy. 20, Ocak 1992.
- EKİNCİ O., 1994; İstanbul'u Sarsan On Yıl, 1983-1993, Anahtar Kitaplar Yayınevi, Mart 1994.
- ELDEM N., 1992; Tarih Bilinci ve Çağdaş Kişilik, Arredamento Dekorasyon, sy 37, Mayıs
- ERDER C., 1971; Tarihi Çevre Kaygısı, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Yayın No:18, Ankara
- ERDER C., 1975; Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Yayın No:24, Ankara
- EREN F., 1996; Bu İnşaat Durdurulmalı, Merhaba Beyoğlu Dergisi sy.3. Mart 1996.
- ERSEN A., 1992; Yeniden İşlevlendirilen Tarihi Yapılar, Modern Ekler ve Çağdaş Tasarım, Yrd. Dç. Dr. İTÜ. Mim. Fak. Öğr. Üyesi, Arredamenta Dekorasyon, sy. 5, 1992.

- ESENKAYA A., 1992; Galata Suriçi Bölgesinin Mekansal Kimliği ve Kullanımı Üzerine Bir İnceleme, M.S.Ü. Fen Bil. Ens. Şehir ve Bölge Planlama Kentsel Tasarım Y. Lisans Tezi, Şubat 1992.
- EYİCE S., 1967, Galata ve Kulesi.
- FARRELL T., 1993; Urban Design, Academy Additions & Ernst Sohn Comp.
- FRODL W.,1974; Tarihsel Çevrenin Korunması, Prof. Dr., Viyana Teknik Üniv. Sanat Tarihi ve Anıt Korunması Kürsüsünün Çalışmaları.
- GROAT L., 1988; Contextual Compatibility In Architecture: An Issue of Personal Taste?, Environmental Aesthetics, ed.Jack L.Nasar, Cambridge Univ. Press, Cambridge.
- GÜLSEN A.,1991; Haas-Haus, Mimar Hans Hollein, Yapı 111.
- GÜR Ş.Ö. 1984; Yöre Mimarlığı: Nostalgia, Mimarlık Dergisi, s.200, Ankara, sf.4
- GÜR Ş.Ö., 1995; Koruma ve Çevresel Estetik Üzerine, Prof. Dr.KTÜ. Mimarlık Bölümü Öğr. Üyesi, Yapı 163.
- HASOL D., 1970; Mimarlık Şehircilik ve Türkiye'nin Sorunları, 1.Baskı, Mayıs 1970, İstanbul
- HASOL D., 1988; Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayınevi 3.Baskı, İst.
- HÜROL A.Y. - ERCAN E., 1993; İstanbul'da Bir Eyfel, Gazi Üniv. Mimarlık Fakültesi Mim. Böl. Öğr. Üyeleri, Yapı 136.
- JENCKS C.,1984; The Language of Post-Modern Architecture, Rizzoli Publications, New York.
- JENCKS C., 1995; Tutuculuk İle Batılılaşma Arasında Üçüncü Yol, Ağa Han Mimarlık Ödülleri, Tasarım 59.
- JEODICKE J., 1983; Modern, Post-Modern ve Gelenek, Prof. Dr. Yapı 50, 1983.
- KAHVECİOĞLU H., 1992; 1980 Sonrası 2000 Öncesi Türk Mimarlığı Üzerine, Mimarlık & Dekorasyon Özel Sayısı
- KELEŞ R.,Prof. Dr.- HAMAMCI C., Dç. Dr. 1993; Çevre Bilim, İmpe Kitabevi, Ankara
- KONGAR E.,1993; Koruyabilmenin Beş Koşulu, Nasıl Bir Koruma Yasası Tartışmaları, Kent ve Yaşam Mimarlık Çevre ve Kültür Dergisi, Ocak 1993, sy 2.
- KORTAN E., 1986; 20. y.y. Mimarlığında Estetik Açısından Bakış, Yaprak Yayınevi, Ankara.
- KORTAN E., 1991; Modern ve Post-Modern Mimarlığa Eleştirel Bir Bakış, Prof. Dr. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğr. Üyesi, Yapı 111.
- KRİER L.,1984; Avrupa Kentinin Yeniden İnşası, RIBA Transactions No:2, Çev. Haldun Dostoğlu, Mimarlık Dergisi, 1984.
- KUBAN D.,1969; İstanbul'un Tarihi Yapısı, Tarihi Gelişme, Şehrin Tarihi Yapısının Özellikleri, Koruma Yöntemleri, İstanbul Büyükşehir Nazım Plan Bürosu İçin Hazırlanan Rapor, İst
- KUBAN D., 1987; Prof., İTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi, Türkiye 2. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Tarihi Kentlerde Planlama Düzenleme Sorunları, Türkiye'de Tarihi Çevre Korumanın Kültürel Boyutları, 6-7-8 Kasım, Edirne
- KUBAN D., 1990; Geçmiş Ne Yapalım ?. Tasarım sy. 7.,1990.

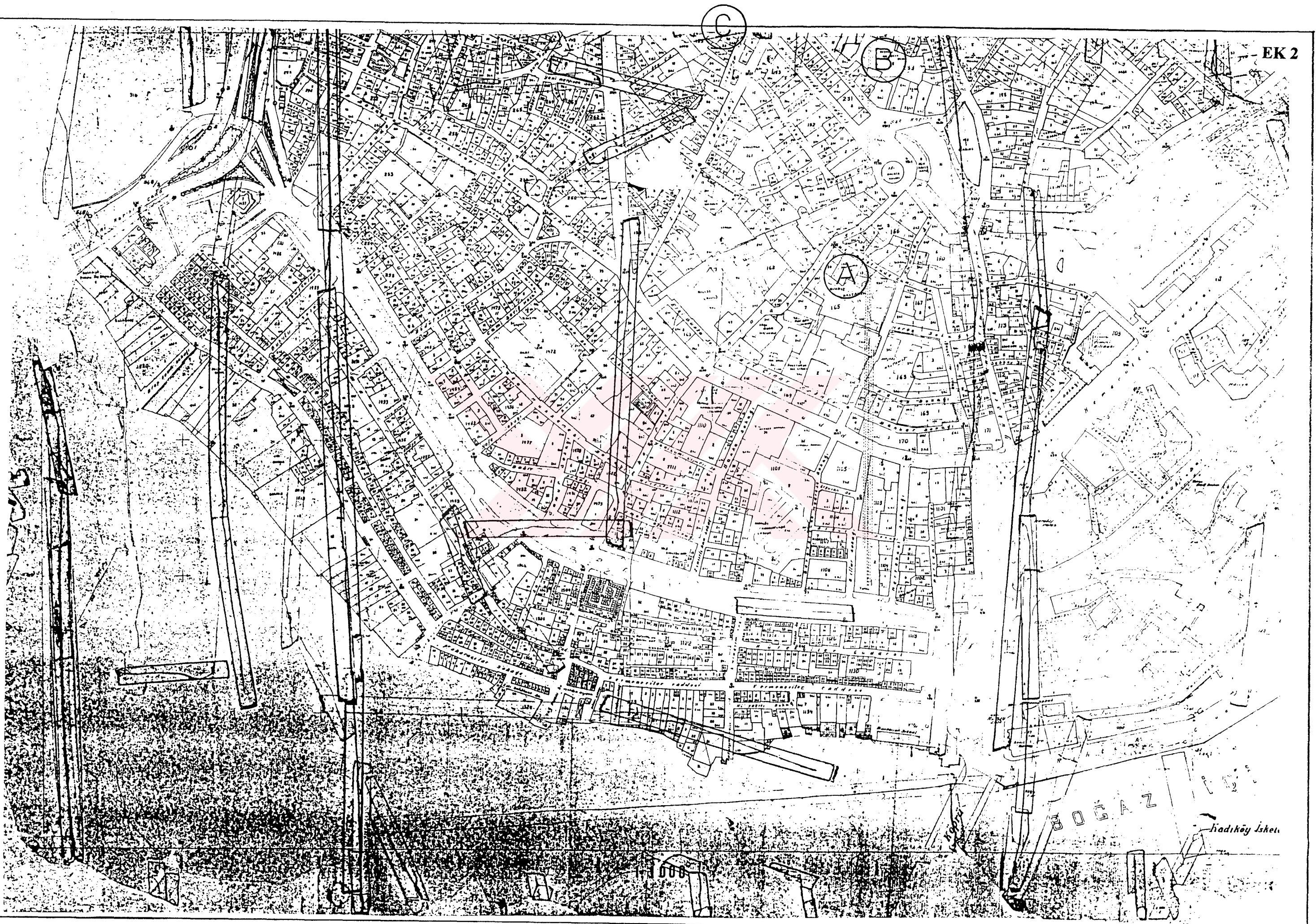
- KUBAN D.,1992; Mimarlık Kavramları, Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş, YEM Yayınevi, 4.Baskı, İstanbul 1992.
- KUBAN D.,1992a; Neden Olmuyor ? (Tarihi Çevreyi Korumak Üzerine), Mimarlık Dergisi sy 200, 1992.
- KUBAT A.S., 1994; Disney Dünyasında Post Modernizm, Doç. Dr. İTÜ Mimarlık Fak. Öğr. Üyesi
- KUYUMCU Y.- DERMAN B., 1993; Batıda 18.-19. y.y. Mimarilerine Modernizmin Etkisi ve Galata, Galata Bülteni, 1993/2, sf. 41.
- MADRAN E., 1994; Ulusal Koruma Planlaması 2. Semineri Üzerin; Çağdaş Koruma Olgusuna İlişkin Kavramlar, Ulusal ve Uluslararası Boyuttaki Hedefler, Stratejiler., Mimarlık sy.256, İst.
- MEITINGER O., 1981; Building and Buildings In Their Historical Surrounding, Architektur+Wettbewerb, sy.108, Karl Kramer Verlag, Stuttgart, sf. 26.
- MIES, 1923; GaenBler M, Möller R., New Building in Old Settings, State Museum for Applied Arts, München, 1978.
- MOORE - RUBLE - YUDDLE, 1993; Academy Additions & Ernst Sohn Comp.
- NORBERG-SCHULZ C., 1971; Existence, Space & Architecture, Studio Vista, London, sf.17.
- ÖGÜT R.N., 1990; Günümüzde Kültür, Mimarlık ve Gerçeklik; Mimarlık sy.59. İst.
- ÖZER B., 1986; Mimarlıkta Tarihsellik ve Geleneksellik Üzerine Bir Söyleşi, Yorumlar, MSÜ Baskı Atölyesi.
- ÖZER B., 1989; Fransız Devrimi ve Mimarisi, M.S.Ü. Mim. Fak. Öğr. Üyesi, Yayı 90, Mayıs 1989.
- ÖZER B., 1993; Yorumlar, Kültür-Sanat-Mimarlık, YEM Yayınları, 2. Baskı, İst.
- ÖZER F., 1990; Prof. Dr. Genel Bir Yorum, Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu, YTÜ Mimarlık Fakültesi, Tasarım sy. 7., 1990.
- PALLASMAA J., 1988; Tradition & Modernity: The Feasibility of Regional Architecture In Post-Modren Society, Architectural Review, no: 1095, MBC Architectural Press & Building Publications, London.
- PEKİN F., 1992, Adım Adım İstanbul, Galata-Beyoğlu.
- RAEV S., 1990; Mimar Gotfried Böhm, Yayı 98, 1990.
- RAPAPORT A., 1969; House Form and Cultur, Englewood Cliffts, New York, Prentice Hall, sf.5
- RICHARDS J.M., ELIZABETH B. Mock, 1966; Modern Mimarlığa Giriş, Çev. Abdullah KURAN, ODTÜ Yayınları, Ankara.
- SAĞDIÇ B.,1992; 2000'li Yıllara Doğru 1980'den 1990'a Sosyo-Kültürel Değişim ve Mimarlık, Mimarlık&Dekorasyon, Aralık 1991-Ocak 1992, Özel Sayı.
- SMEALLIE P.H. & SMİTH P., 1990; New Constraction For Older Buildings, John Wiley N.Y.,1990.
- SÖNMEZ N., 1988; Koruma ve Restorasyon, Mimarlık Lisans Eğitimi 4. Sınıf Ders Notları, Y. Doç. Dr., YTÜ. Mim. Fak. Restorasyon Anabilim Dalı, Haziran 1988.
- SÖZEN M. , 1984; Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- SPENS M., 1991; Haas-Haus, The Architectural Review, Haziran 1991.

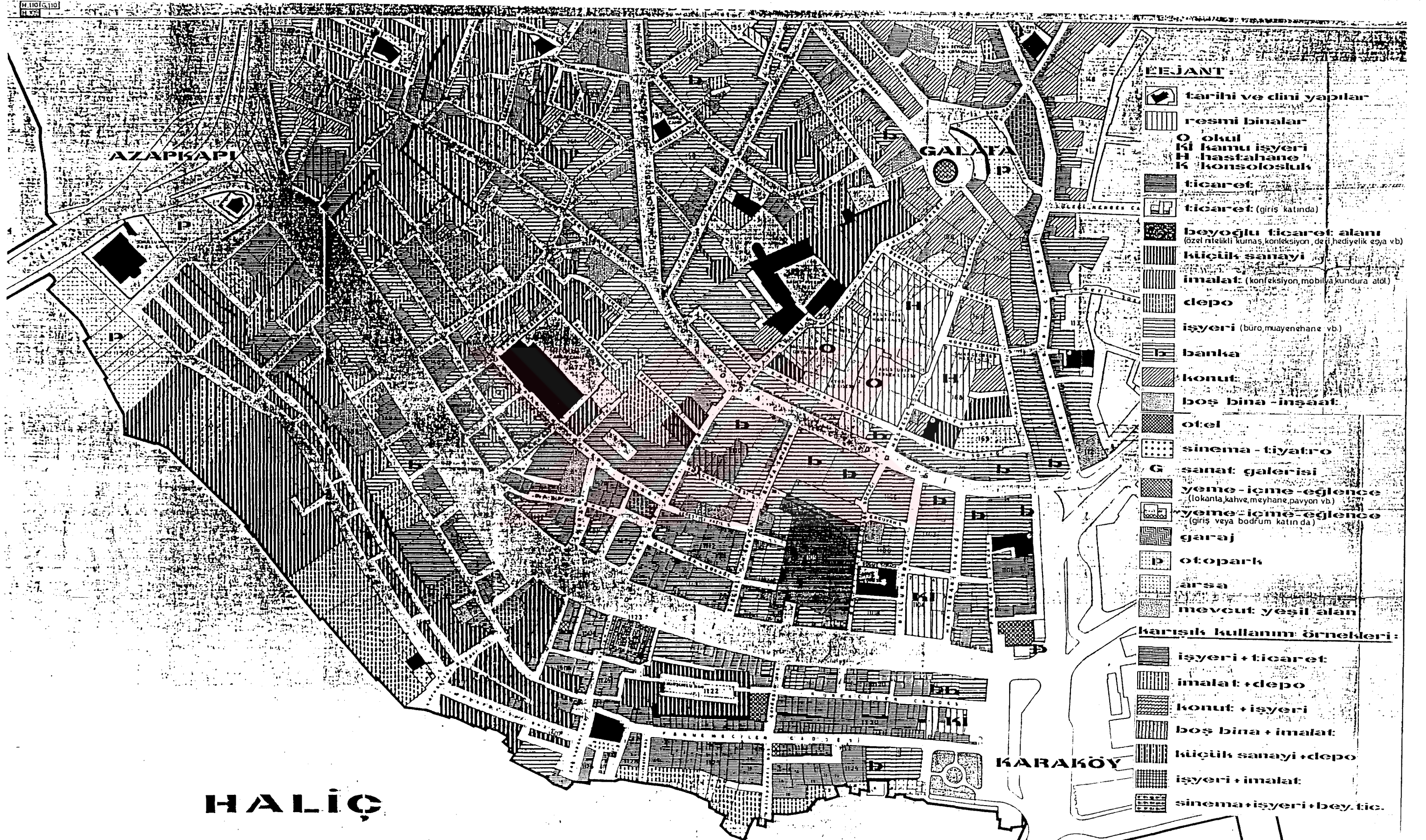
- ŞENTÜNER A., 1995; Doç. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi, İnsanın Uyum-Yaratma İkilemi ve Mimaride Eski-Yeni Tartışması, Yapı 159
- TANKUT G., 1987; Prof. Dr., ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi, Türkiye 2. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Tarihi Çevre ve Yeni Sorumluluklar, 6-7-8 Kasım, Edirne.
- TANSUĞ S., 1988; Çağdaş Türk Sanatı, Birinci Baskı.
- TANYELİ U.- Saraçlar G., 1984; Tarihsel Çevreyi Koruma Kavramına Eleştirel Bir Bakış, Mimarlık sy 10., İst.
- TAPAN M., 1977; Prof. Dr. İTÜ Öğretim Üyesi, Koruma Bilincinin Geliştirilmesinde Örgün ve Yaygın Eğitim, Mimarlık Dergisi.
- TAPAN M., 1986; Kreuzberg'e İlişkin Düşünceler, Yapı 68, Ağustos 1986.
- TEKELİ İ., 1987; Prof. Dr., ODTÜ Mimarlık Fakültesi Ş.B.P Öğretim Üyesi, Türkiye 2. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler, Korumacı Yaklaşımlarda Amaç Farklılaşması
- YILMAZ M.G., 1992; Y. Mimar, Tarihi Çevre ve Koruma Kavramı, Tasarım sy.39.
- YURTSEVERH., 1995; Modernizm ve Post-Modernizm Kargaşasından Geleceğin Biçimine, Doç. Dr. Erciyes Üniv. Mimarlık Fakültesi Öğr. Üyesi, Yapı 161.
- YÜCEL A., 1971; Tasarlama ve Çevre Sorunları, Bazı Sistemik Yaklaşım Eğilimleri, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, İst.
- ZEVI B., 1978; Albert Einstein'in Bilimsel Yaşamı ve Mimarlık Eğitimi, Yapı 35.

PLAN NOTLARI

1. Tüm alanlarda eski eser sınırları belirlenmiş olup, bu sınırlardaki mevcut eski eser yapılarındaki onay, tadilat üzerinde derinlik, yükseklik, mimari malzeme kullanılarak mevcut cephelerin estetik olarak yapılacak kat davaları yapılacak ve EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınarak korunulacak ve onaylanacaktır. Katı üzerinde bina dışına çıkıntı yapılmayacaktır.
2. İmar Planı'nda sonuç ve sonuç onayından önceki eski eser sınırları, kat davası, çapı, binaların EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınarak korunulacaktır.
3. Yeni yapılacak binalarda zemin katlar 11-150 metre normal katlar 11-150 metre olarak planlanacaktır. Her iki sandık bina cepheleri ve kat yükseklikleri de aynı olacak şekilde aynı projeleri EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınacaktır.
4. Planda verilen arka cizimler yeni yapılacak binalar içinde. Parselde mevcut bir eski eser yapıya EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınarak korunulacaktır. Arka cizimlerden restorasyon veya kat davası yapılmaz.
5. Planda EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınarak korunulacaktır. Binaların tüm katlarında bu kullanım bina dışına çıkıntı yapılmaz. Binaların EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınarak korunulacaktır.
6. Mevcut sivecek ve çekek satan işletmeler, sivecek, çekek, teli ve panayolların restorasyon, projeleri ve onay planları EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınarak korunulacaktır.
7. Yeni yapılacak her türlü mağaza, sivecek, çekek, teli ve panayolların restorasyon, projeleri ve onay planları EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınarak korunulacaktır.
8. Planda EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınarak korunulacaktır. Binaların tüm katlarında bu kullanım bina dışına çıkıntı yapılmaz. Binaların EYİA V.A. Kurulundan bakiyeye alınarak korunulacaktır.
9. İmar planı kapsamında kısımlar kamuya açık alanlar olarak kullanılır.
10. Aşağıdaki şekilde onay planı yapılır.

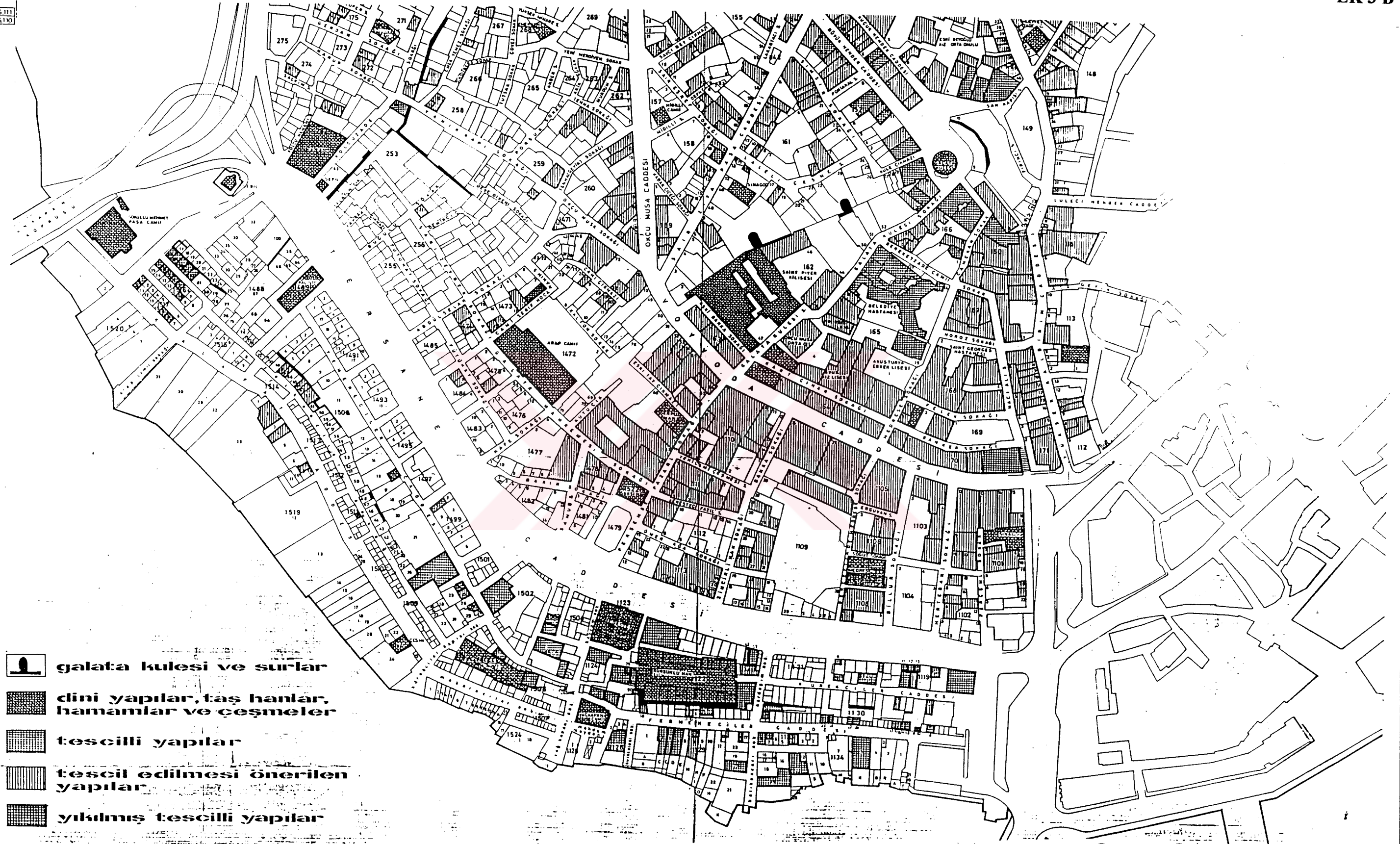

HALIÇ

BEYOĞLU - GALATA TURİZM GELİŞİM PROJESİ

BİNA - ARSA KULLANIM HARİTASI

M 111 G 111
11 110 510
11 119

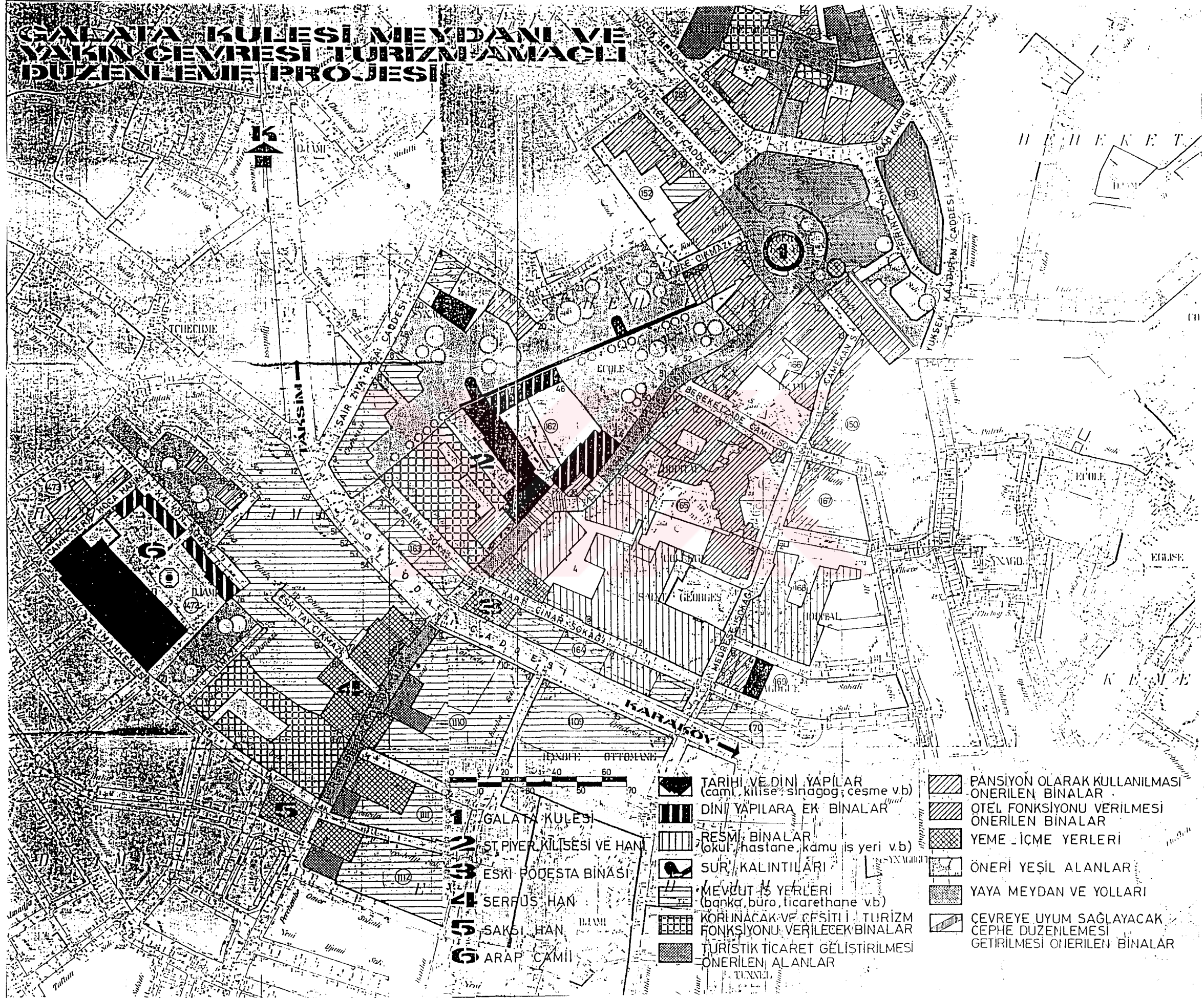

- galata kulesi ve surlar
- dini yapılar, taş hanlar, hamamlar ve çeşmeler
- tescilli yapılar
- tescil edilmesi önerilen yapılar
- yıkılmış tescilli yapılar

BEYOĞLU - GALATA TURİZM GELİŞİM PROJESİ

ESKİ ESERLER HARİTASI

GALATA KULESİ MEYDANI VE YAKIN ÇEVRESİ TURİZM AMAÇLI DÜZENLENME PROJESİ

GALATA TARİHİ AKSİ MEVCUT DURUM PLANI

Ardaman E., 1985

EK 5 A

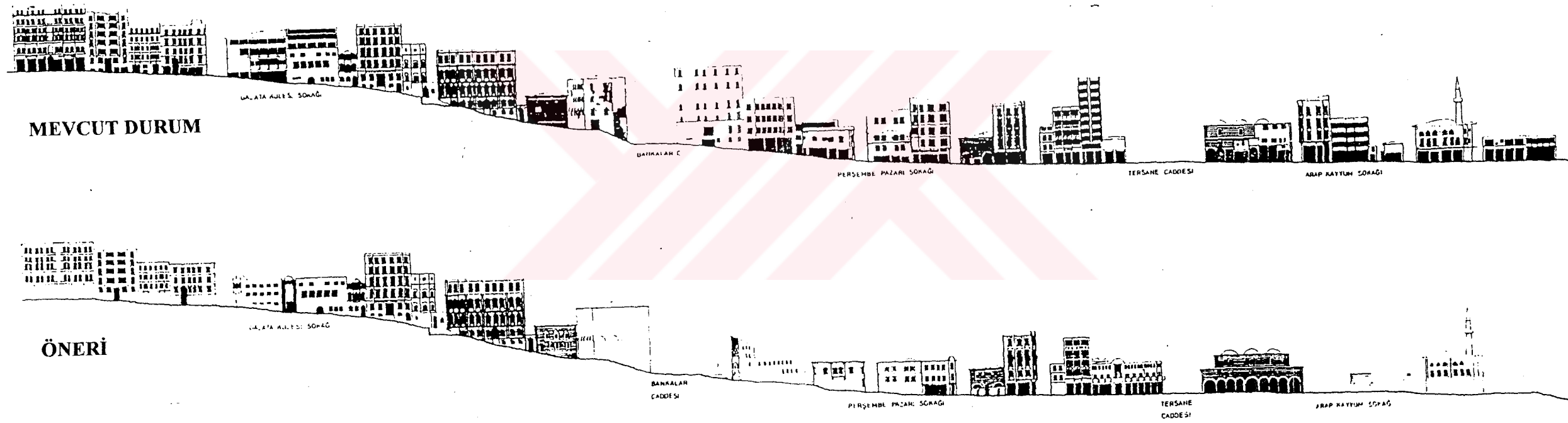

Ardaman E., 1985

[illegible]

GALATA TARİHİ AKSI DOĞU GÖRÜNÜŞÜ

Ardaman E., 1985

GALATA TARİHİ AKSI BATI GÖRÜNÜŞÜ

Ardaman E., 1985

EK 5 D

GALATA SURİÇİ BÖLGESİNDE BİR ÇALIŞMA

Sözeri Z., 1993, Mimari Tasarım Bölümü,
Y.Lisans Programı, Y.TÜ

EK 6 A

HALI

PLAN

